

CIVIL VÆRNEPLIGT

BETÆNKNING

AFGIVET AF DET AF INDENRIGSMINISTERIET
DEN 18. JUNI 1963 NEDSATTE UDVALG

ex. 2

BETÆNKNING NR. 458

1967

Indholdsfortegnelse

Indledning.

1. Udvalgets nedsættelse og sammensætning	7
2. Baggrunden for udvalgets nedsættelse	7
3. Resumé af udvalgets forslag	8

Kapitel I. Historisk redegørelse, andre landes lovgivning samt forholdet mellem arbejdsopgaverne og øvrige vilkår.

1. Dansk lovgivning	11
2. Andre landes lovgivning	12
3. Forholdet mellem arbejdsopgaverne og de øvrige vilkår for aftjening af civil værnepligt	13

Kapitel II. Betegnelsen af de til civilt arbejde overførte værnepligtige.

1. Danmark	15
2. Norge	15
3. Sverige	16
4. Den tyske Forbundsrepublik	16
5. Udvalgets overvejelser og indstilling	16

Kapitel III. Arbejdsopgaverne for de civile værnepligtige.

1. Lovgrundlaget og den hidtidige ordning	17
2. Norge	19
3. Holland	20
4. Den tyske Forbundsrepublik	20
5. Sverige	21
6. Beskæftigelsen af civile værnepligtige i Danmark ved andre arbejdsopgaver end skovarbejde	21
a. Arten af arbejdsopgaver	21
1°. Museale opgaver	22
A. Ved Nationalmuseet	22
B. Ved andre museer	22
2°. Arbejder af bygningsmæssig karakter	22
3°. Arbejder af social karakter	23
4°. Arbejdsopgaver iøvrigt	23
b. Betingelserne for anvendelsen af de civile værnepligtige ved de under a. omhandlede arbejdsopgaver	24
c. Erfaringer fra de forsøgsvist gennemførte udstationeringsordninger	25
7. Udvalgets undersøgelse af mulighederne for at etablere yderligere arbejdsopgaver for de civile værnepligtige	26

	Side
8. Anvendelsen af civile værnepligtige i Grønland og i udviklingslandene	30
a. I Grønland	30
b. I udviklingslandene	30
9. Udvalgets forslag til den fremtidige form for anvendelsen af civile værnepligtiges arbejds- kraft	31
a. Oversigt over de civile værnepligtige fordelt efter uddannelse	31
b. Aftjening af civil værnepligt i lejrene for civile værnepligtige	31
c. Arbejdsopgaver uden for indenrigsministeriets lejre for civile værnepligtige	33
d. Det civile arbejdes indpasning i arbejdsmarkedet	34
e. Vederlag for de civile værnepligtiges arbejdsindsats	34
f. Administrationen af det civile arbejde	36

*Kapitel IV. Behandlingen af andragender om fritagelse for militærtjeneste af samvittigheds-
grunde.*

1. Lovgrundlag og praksis	37
2. Norge	38
3. Sverige	39
4. Den tyske Forbundsrepublik	39
5. Holland	40
6. Udvalgets overvejelser og indstilling	40
a. Almindelige bemærkninger	40
b. Udskrivningschefernes erfaringer og indstilling til problemet	41
c. Udvalgets forslag	41

Kapitel V. Betingelserne for fritagelse for militærtjeneste.

1. Lovgrundlaget	44
2. Norge	44
3. Sverige	45
4. Den tyske Forbundsrepublik	45
5. Holland	45
6. Belgien	45
7. Udvalgets overvejelser og indstilling	45

Kapitel VI. Overførelse til civilt arbejde af værnepligtige, der forretter militærtjeneste.

1. Lovgrundlaget	47
2. Norge	47
3. Sverige	48
4. Den tyske Forbundsrepublik og Holland	48
5. Belgien	48
6. Udvalgets overvejelser og indstilling	48

Kapitel VII. Tjenestetiden ved civilt arbejde.

1. Lovgrundlaget	49
2. Norge	51
3. Sverige	51
4. Den tyske Forbundsrepublik	51
5. Holland	51
6. Frankrig	51
7. Belgien	51
8. Udvalgets overvejelser og indstilling	51
a. Ved førstegangsendkaldelse til civilt arbejde	51
b. Ved indkaldelse efter delvis at have forrettet militær førstegangstjeneste	52
c. Ved indkaldelse efter at have forrettet fuld militær førstegangstjeneste	52

	Side
<i>Kapitel VIII. Straf af de til civilt arbejde overførte værnepligtige.</i>	
1. Lovgrundlaget	54
a. Disciplinærstraffe	54
b. Straffe idømt af domstolene	55
c. Disciplinarmidler	55
2. Norge	55
3. Sverige	56
4. Den tyske Forbundsrepublik	56
5. Holland	56
6. Udvalgets overvejelser og indstilling	56
a. Straf af værnepligtige, der nægter at møde til udførelse af civilt arbejde	57
b. Straf af værnepligtige for forseelser begået under tjenesten	57
c. Anvendelsen af disciplinarmidler	59

<i>Kapitel IX. Ligestilling med de militære værnepligtige.</i>	
1. Lovgrundlaget	60
2. Udlandet	60
3. Udvalgets overvejelser og indstilling	61

<i>Kapitel X. Tilbageførelse til militærtjeneste.</i>	62
---	----

<i>Kapitel XI. Anvendelsen af værnepligtige ved sanitetstropperne.</i>	
1. Lovgrundlaget	63
2. Norge	63
3. Sverige	63
4. Den tyske Forbundsrepublik	63
5. Holland	63
6. Udvalgets overvejelser og indstilling	64
a. Forsvarsministeriets synspunkter	64
b. Udvalgets indstilling	65

<i>Kapitel XII. Forholdet til civilforsvaret.</i>	
1. Lovgrundlag og praksis	66
a. Aftjening af værnepligt i civilforsvarskorpset	66
1°. Direkte udskrivning til tjeneste i civilforsvarskorpset	66
2°. Civile værnepligtiges adgang til at aftjene værnepligten ved civilforsvarskorpset	66
b. Tjeneste i civilforsvaret i henhold til civilforsvarslovens § 31	68
c. Anden tjeneste i civilforsvaret uden for civilforsvarskorpset end den under b. omtalte	69
2. Norge	70
3. Sverige	70
4. Udvalgets overvejelser og indstilling	71
a. Fritagelse for civilforsvarstjeneste af samvittighedsgrunde	71
b. Anvendelsen af civile værnepligtige ved tjeneste i civilforsvaret	72
1°. Civilforsvarskorpset	72
2°. Tjeneste ifølge civilforsvarslovens § 31	74
c. Bemærkninger vedrørende den kortere tjenestetid i civilforsvarskorpset	74

BILAGSSAMLING

Bilag 1. Udkast til lov om fritagelse for militærtjeneste af samvittighedsgrunde	76
Bemærkninger til udkastet	78
Bilag 2. Lektor, dr. phil. H. Jonassens beretning om militærnægterforhold i Norge	83
Bilag 3. Lektor, dr. phil. H. Jonassens beretning om militærnægterforhold i Holland	85
Bilag 4. Lektor, dr. phil. H. Jonassens beretning om militærnægterforhold i Den tyske Forbundsrepublik	87

	Side
Bilag 5. Oversigt over hvor stor en procentdel de til civilt arbejde overførte værnepligtige udgør af samtlige værnepligtige	89
Bilag 6. Oversigt over antallet af værnepligtige af sessionsårgangene 1945-1965, der er fritaget for militærtjeneste af samvittighedsgrunde	90
Bilag 7. Skrivelse fra lederen af Historisk-Arkæologisk forsøgscenter i Lejre om erfaringerne ved anvendelsen af civile værnepligtiges arbejdskraft	92
Bilag 8. Reglement for disciplinærstraffe over for civile værnepligtige	94
Bilag 9. Skrivelse fra direktoratet for fængselsvæsenet vedrørende afsoning af fængselsstraf idømt for nægtelse af at udføre civilt arbejde	95
Bilag 10. Skrivelse fra Vagttårnets bibel- og traktatselskab vedrørende Jehovas Vidners udførelse af civilt arbejde	96
Bilag 11. Forsvarsministeriets skrivelse vedrørende tilbageførelse til militærtjeneste, udførelse af våbenfri tjeneste inden for forsvaret samt tjeneste i sanitetstropperne	98
Bilag 12. Civilforsvarsstyrelsens skrivelse vedrørende forholdet til civilforsvaret	101
Underbilag hertil	104

Indledning

1. Udvalgets nedsættelse og sammensætning.

Den 18. juni 1963 nedsatte indenrigsministeriet et udvalg til overvejelse af spørgsmålet om en eventuelt ændret beskæftigelse af de til civilt arbejde overførte værnepligtige. Ifølge sit kommissorium ville udvalget i sin betænkning kunne fremkomme med forslag såvel til de ændringer i loven af 20. maj 1933 om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde, som en ændret beskæftigelse måtte nødvendiggøre, som til andre ændringer i nævnte lov, som udvalget under sine overvejelser måtte anse for påkrævede eller ønskelige.

Udvalget fik følgende sammensætning:
Kontorchef i indenrigsministeriet, nu amtmand N. K. Møllmann, formand,
forbundsformand Henry Hansen, Landsorganisationen i Danmark,
forstander, nu folketingsmand Svend Haugaard,
Aldrig mere Krig,
skovrider A. Hviid, Viborg skovdistrikt,
lektor, dr. phil. H. Jonassen, Aldrig mere Krig,
kontorchef i forsvarsministeriet, oberstløjtnant Jørgen Larsen,
ekspeditionssekretær i civilforsvarsstyrelsen Bent Michelsen,
ekspeditionssekretær i indenrigsministeriet, nu udskrivningschef Aa. Munkgaard,
lejrchef H. Reedtz Funder, indenrigsministeriets lejr for civile værnepligtige i Gribskov,
lejrchef Bruno Petersen, indenrigsministeriets lejr for civile værnepligtige i Kompedal.
Daværende ekspeditionssekretær Munkgaard anmodedes samtidig om sammen med sekretær Niels Bentsen, indenrigsministeriet, at varetage udvalgets sekretariatsforretninger.

Den 3. juni 1965 tiltrådte udskrivningschef Aa. Munkgaard hvervet som formand for udvalget i stedet for amtmand N. K. Møllmann,, der samtidig fratrådte som medlem af udvalget.

I denne forbindelse indtrådte sekretær Niels Bentsen som medlem af udvalget.

Udvalget har afholdt 9 møder og har herudover besøgt lejrene for de civile værnepligtige i Gribskov og Kompedal. I forbindelse hermed beså udvalget en række af de arbejdsopgaver, som de civile værnepligtige beskæftiges ved, og havde samtaler med talsmændene for de civile værnepligtige.

På udvalgets 2. møde den 13. januar 1964 nedsattes et underudvalg, der dels fik til opgave nærmere at kortlægge de arbejdsopgaver, der kunne komme på tale for de civile værnepligtige, dels at gennemgå lov nr. 187 af 20. maj 1933 om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde med henblik på en eventuel revision af lovens bestemmelser. Underudvalget fik følgende sammensætning:

Udskrivningschef Aa. Munkgaard,
lejrchef H. Reedtz Funder,
lektor, dr. phil. H. Jonassen og
sekretær Niels Bentsen.

Underudvalget har afholdt 16 møder og har endvidere foretaget et studiebesøg i Norge for dér nærmere at bese de forhold, under hvilke man beskæftiger civile værnepligtige. Yderligere har lektor, dr. phil. H. Jonassen og sekretær Niels Bentsen i samme ærinde besøgt Holland og Den tyske Forbundsrepublik. Om indtrykket fra disse rejser henvises til dr. Jonassens som bilag 2, 3 og 4 trykte beretninger.

2. Baggrunden for udvalgets nedsættelse.

Ifølge § 1 i loven om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde skal værnepligtige, der fritages for militærtjeneste, fordi militærtjeneste af enhver art må anses for at være uforenelig

med deres samvittighed, anvendes til andet statsarbejde, der dog ikke må tjene militære formål. Dette arbejde havde forud for udvalgets nedsættelse fortrinsvis bestået i skovarbejde i statsskovene. Med hensyn til den nærmere karakter af dette arbejde og af de vilkår, hvorunder arbejdet udføres, henvises til kap. III. Igenem nogen tid havde der imidlertid rejst sig røster for at søge ændrede beskæftigelsesmuligheder, idet det hævdedes, at det langvarige ophold i militærnægterlejrene som følge af disses afsides beliggenhed og som følge af det ensformige skovarbejde, de værnepligtige blev sat til at udføre, måtte betragtes som utilfredsstillende for militærnægterne og egnet til at fremkalde psykiske konflikter, ligesom det blev gjort gældende, at skovarbejdet gav for ringe samfundsmæssig nytte. Endvidere havde der vist sig interesse hos forskellige institutioner for at anvende en del af den arbejdskraft, lejrene rådede over. Man ønskede derfor, at der gaves et udvalg lejlighed til nærmere at drøfte, om man kunne nå frem til andre og mere samfundsnyttige arbejdsopgaver. Endelig havde det gennem årene vist sig, at den nuværende lovgivning om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde, der i det store og hele stammer fra 1917, på visse punkter var utidssvarende og derfor trængte til en revision.

3. Resumé af udvalgets forslag til en nyordning

Udvalget finder, at de erfaringer, man har indvundet, siden indenrigsministeriet i 1963 påbegyndte en anvendelse af de civile værnepligtige ved andre arbejdsopgaver end det traditionelle skovarbejde, taler for en fortsættelse af disse arbejdsopgaver og for eventuelt at etablere yderligere opgaver, hvor muligheden måtte byde sig. Der bør således kunne ske afgivelse af værnepligtige til arbejder ved humanitære og kulturelle institutioner, og man har i det til betænkningen som bilag 1 optagne lovudkast ment at kunne karakterisere de opgaver, der kan blive tale om således, at de skal være af humanitær, kulturel eller anden almenyttig karakter.

Da udvalget finder, at et godt arbejdsresultat og et godt arbejdsklima for de værnepligtige på disse arbejdspladser bedst kan opnås, såfremt de værnepligtige selv er positivt indstillede over for arbejdet, bør det som vejledende hovedregel gælde, at de værnepligtige fortrinsvis skal sættes til arbejdsopgaver, som de har meldt sig fri-

villigt til. For dette synspunkt taler også hensynet til de i betragtning kommende arbejdsgiveres indstilling til ordningen og dermed på længere sigt til holdbarheden af den foreslåede ordning.

Imidlertid kan det ikke være eneafgørende, hvad de værnepligtige har lyst til, idet hensyn også må tages til, hvad de karaktermæssigt og uddannelsesmæssigt egner sig til. Der må derfor, forinden udstationering finder sted, ske en vis bedømmelse og udvælgelse af de værnepligtige. En sådan udvælgelse kan efter udvalgets mening bedst ske ved, at de værnepligtige i en periode gør tjeneste i en af de bestående lejre for civile værnepligtige, hvorfra de så senere kan fordeles til arbejdsopgaverne. Blandt andet af den grund foreslår udvalget en opretholdelse af de eksisterende lejre, men skal i øvrigt med hensyn til dette spørgsmål henvises til fremstillingen nedenfor i kap. III.

Med hensyn til tjenestetidens længde har udvalget ikke ment at burde foreslå ændringer af de hidtil fulgte retningslinier for så vidt angår værnepligtige, der er indkaldt til førstegangstjeneste. Efter udvalgets formening bør tjenestetiden derfor også fremtidig være 5 måneder længere end den militære tjenestetid eller efter de nugældende forhold 19 måneder. Derimod mener man, at lovens regler om forholdet mellem den militære tjenestetid og den civile tjenestetid bør tydeliggøres, således at det klart fremgår af loven, hvor meget længere tjenestetiden skal være for de civile værnepligtige end for de militære værnepligtige. Dette har man gjort ved at sætte tjenestetiden i forhold til tjenestetiden for menige, der er indkaldt til tjeneste ved infanteriet. Svend Haugaard har dog fremført, at 3 måneders ekstra tjenestetid bør være maksimum.

Som en ny regel foreslår man, at værnepligtige, der er mødt til tjeneste ved forsvaret, får adgang til at begære sig overført til civilt arbejde. Tjenestetiden skal i så tilfælde have samme varighed som førstegangstjenesten ved civil værnepligt med fradrag af den aftjente militære værnepligt. I konsekvens af denne nyordning foreslår man, med visse modifikationer, at værnepligtige, der overføres til civilt arbejde efter at have aftjent førstegangstjeneste ved forsvaret, indkaldes til civilt arbejde i et tidsrum, svarende til forskellen mellem den aftjente militære tjenestetid og den for civilt arbejde fastsatte tjenestetid, i modsætning til den gældende

lovs § 5, hvorefter civilt arbejde i et tidsrum af 3 måneder træder i stedet for den senere genindkaldelse til militæruddannelse. Se dog mindretalsudtalelse side 53.

I forbindelse med omtalen af disse tjenestetidsregler ønsker udvalget iøvrigt at præcisere., at den længere tjenestetid for de til civilt arbejde indkaldte værnepligtige alene må betragtes som et udtryk for ønsket om at undgå, at ordningen med anvendelsen af værnepligtige til civilt arbejde frister til misbrug, og ikke i sig selv skal kunne begrunde særlige privilegier for de til civilt arbejde overførte værnepligtige i forhold til de militære værnepligtige.

Hvad angår reglerne om behandlingen af andragender om overførelse til civilt arbejde har udvalget ikke foreslået principielle ændringer i forhold til den gældende ordning, hvorefter det er sessionerne, der indstiller værnepligtige til overførelse til civilt arbejde, og indenrigsministeriet, der efter forhandling med forsvarsministeriet, træffer beslutning om overførelsen. Man har ikke fundet det vel stemmende med dansk tradition og tankegang at indføre vidtgående undersøgelser og granskninger af de pågældendes privatliv og af deres følelses- og tankeverden for at konstatere, at det virkelig strider imod deres overbevisning at forrette militærtjeneste, således som det er tilfældet i adskillige andre lande. Efter udvalgets mening må man dog kræve af den værnepligtige, at han til sessionen afgiver en tilstrækkelig begrundet redegørelse for sin afstandtagen fra militærtjenesten ledsaget af dokumentation i form af erklæringer fra personer, der kender ham og kan attestere, at det er stemmende med det indtryk, de har af den pågældendes livsanskuelse, at han er imod at udføre militærtjeneste af samvittighedsgrunde. Er en værnepligtigs ansøgning ikke fyldestgørende, må udskrivningskredsen, således som det også er tilfældet under den bestående ordning, være berettiget til at søge yderligere oplysninger indhentet, eventuelt ved en afhøring af den pågældende til politirapport. Se dog mindretalsudtalelse side 43.

Udvalget har endvidere drøftet betingelserne for fritagelse for militærtjeneste af samvittighedsgrunde, men man finder ikke her grundlag for at foreslå, at andre end religiøse, etiske og humanistiske motiver skal kunne komme i betragtning. Man mener således ikke, at en værnepligtig skal kunne begære sig fritaget for militærtjeneste alene under henvisning til politisk

standpunkttagen. Se dog mindretalsudtalelse side 46.

For så vidt angår straffebestemmelserne i loven om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde foreslår man en række ændringer. Især har man ment at måtte finde frem til andre reaktionsmuligheder end de hidtidige mod de værnepligtige, der af religiøse grunde ikke ønsker at møde til udførelse af civilt arbejde, navnlig Jehovas Vidner. Man foreslår her, at de pågældende dømmes til udførelse af civilt arbejde, således at de ved politiets foranstaltning kan bringes til arbejdsstedet, hvor de herefter under deres tjeneste vil have de samme rettigheder som andre civile værnepligtige. Udvalget har på baggrund af en brevveksling med Jehovas Vidners menigheder grund til at tro, at en sådan ordning vil kunne praktiseres.

Vedrørende strafferammerne iøvrigt foreslår man en mildning heraf, og som en ny procesuel regel i loven foreslår man, at værnepligtige, der pålægges disciplinærstraf, kan fordre sagen afgjort ved dom.

Udvalget har endvidere foretaget visse sammenligninger mellem de kår, under hvilke militære værnepligtige aftjener deres værnepligt, og de kår, der gælder for de til civilt arbejde indkaldte værnepligtige, og man er her af den opfattelse, at der i videst muligt omfang må gælde samme vilkår for de to grupper af værnepligtige.

Yderligere har man overvejet de gældende regler om anvendelsen af værnepligtige, for hvem kun militærtjeneste af en vis art er uforenelig med deres samvittighed, inden for sanitetstropperne, hvor der kun er tale om begrænset øvelse i våbenbrug, og i denne forbindelse mulighederne for eventuelt at anvende sådanne værnepligtige inden for det militære forsvar ved opgaver, der slet ikke kræver øvelse i våbenbrug. Efter at have brevvekslet med forsvarsministeriet herom finder udvalget dog ikke anledning til at foreslå ændringer af de gældende regler.

Endelig har man drøftet forholdet til civilforsvaret. De foranstaltninger, der her skønnes påkrævede, vil kunne gennemføres uden væsentlige ændringer i gældende praksis. Man henleder dog særligt opmærksomheden på den side 73 foreslåede adgang til at tilbageføre en til civilforsvarskorpset overført civil værnepligtig til civilt arbejde.

Udvalgets udkast til ny lov er optaget som

bilag 1 til nærværende betænkning. Det bemærkes herved, at udvalget finder, at loven fremtidig bør benævnes som »Lov om fritagelse for militærtjeneste af samvittighedsgrunde« i stedet

for som hidtil »Lov om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde«, idet loven også indeholder regler om indkaldelse af værnepligtige til sanitetstropperne.

København den 9. august 1967.

Niels Bentsen
sekretær

H. Reedtz Funder

Henry Hansen

Svend Haugaard

A. Hviid

H. Jonassen

Jørgen Larsen

Bent Michelsen

Aa. Munkgaard
formand

Bruno Petersen

KAPITEL I.

Historisk redegørelse, andre landes lovgivning samt forholdet mellem arbejdsopgaverne og øvrige vilkår.

1. Dansk lovgivning om værnepligtiges fritagelse for militærtjeneste af samvittighedsgrunde.

Den første lov om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde er lov nr. 625 af 13. december 1917. Af bemærkningerne til lovforslaget, der blev fremsat af indenrigsministeren, fremgår, at der gennem de senere år forud for lovforslagets fremsættelse var forekommet adskillige tilfælde, hvor værnepligtige havde vægret sig ved at udføre militærtjeneste. Som begrundelse for denne vægning havde de pågældende dels anført, at militærtjeneste stred imod deres religiøse overbevisning, dels at deres samvittighed forbød dem at bære våben eller overhovedet at udføre militærtjeneste. Ved behandlingen af de foreliggende tilfælde havde man hidtil så vidt muligt søgt at ordne aftjeningen af værnepligten for de pågældende på en sådan måde, at den så lidt som muligt kom i strid med deres religiøse eller moralske overbevisning. Man havde i så henseende dels benyttet sig af den udvej at udskrive og indkalde eller overføre de pågældende til tjeneste ved sundheds- eller arbejdstropperne, dels instrueret cheferne for de nævnte korps om, at værnepligtige, som var medlemmer af visse sekter, hvis helligdage ikke falder sammen med folkekirkens, i så stor udstrækning som det uden skade for tjenesten kunne ske, skulle fritages for militærtjeneste på sektens helligdage, således at denne fritagelse erstattedes med tjeneste på folkekirkens helligdage. Ligeledes havde man i tilfælde, hvor værnepligtige på grund af lydighedsnægtelse i overensstemmelse med straffeloven var blevet idømt frihedsstraf, indstillet dem til benådning, når der forelå gyldig grund til at antage, at en alvorlig religiøs eller moralsk

overbevisning havde foranlediget den begåede forseelse.

Under hensyn til det voksende antal tilfælde ønskede man imidlertid at fastslå ensartede regler for behandlingen af militærnægtere og at finde en løsning af hele det foreliggende spørgsmål ved gennem lovgivningsmagten at åbne de nævnte kategorier af værnepligtige adgang til at aftjene den dem påhvilende værnepligt ved at udføre civilt arbejde i statens tjeneste under civilt opsyn. Man var imidlertid opmærksom på, at der i høj grad var forbundet vanskeligheder med den praktiske gennemførelse af en sådan ordning. Man pegede her særlig på vanskeligheden ved at finde kriterier for afgørelsen af, om der i det enkelte tilfælde foreligger en virkelig religiøs eller moralsk overbevisning, som har krav på at respekteres, således at man undgår at anerkende tilfælde, hvor påberåbelse af samvittighedsgrunde kun er påskud, der dækker over andre, mindre vægtige bevæggrunde af anden natur. Ifølge forslaget var det indenrigsministeren, der efter samråd med forsvarsministeren traf bestemmelse om fritagelse for militærtjeneste, ligesom det var indenrigsministeren, der traf alle bestemmelser vedrørende ordningen af det civile statsarbejde. De værnepligtige var ikke efter forslaget undergivet militær jurisdiktion og straffelovgivning.

Lovforslaget mødte stærk modstand i rigsdagen, og der blev først og fremmest givet udtryk for tvivl om, hvorvidt loven var i overensstemmelse med grundlovens bestemmelse om, at enhver våbenfør mand er forpligtet til med sin person at bidrage til fædrelandets forsvar efter de nærmere bestemmelser, som loven foreskriver. Endvidere var der modstand mod lovens

hele civile karakter, og det blev bl.a. gjort gældende, at når de værnepligtige fortsat skulle stå i lægdsrullen og i flere henseender være underkastet samme vilkår som almindelige værnepligtige, ville det være naturligt, at administrationen af en militærnægterordning lå under forsvarsministeriet, og at de pågældende var underkastet militær jurisdiktion og retspleje. (Med hensyn til forhandlingerne i rigsdagen henvises til Rigsdagstidende 1916-17, folketingets forhandlinger sp. 2591-94, 2879-2910, 3597-3645, 3700-05, 1917-18, folketingets forhandlinger sp. 1929-33, 1935-36, landstingets forhandlinger sp. 23, 52, 463-76, 476-82).

I den endeligt vedtagne form blev lovens administration henlagt under forsvarsministeren, men således at man iøvrigt bibeholdt forslaget civile karakter, det vil sige kravet om civil jurisdiktion og retspleje.

I rigsdagssamlingen 1931/32 blev loven af regeringen optaget til revision, hvilket førte til lov nr. 187 af 20. maj 1933. Denne lov er i det store og hele et optryk af 1917-loven, men afviger dog fra denne på følgende 3 hovedpunkter: 1) Det civile arbejdes varighed blev nedsat fra 20 til 15 måneder. 2) Lovens administration blev henlagt under indenrigsministeren. 3) Fristen for indsendelse af begæring om fritagelse for militærtjeneste blev nedsat fra 14 til 8 dage før sessionen. (Med hensyn til forhandlingerne i rigsdagen henvises til Rigsdagstidende 1931-32, folketingets forhandlinger sp. 4259, 4632, 1932-33, folketingets forhandlinger sp. 3790, 3872, 5225, 5240, landstingets forhandlinger sp. 1692, 1737 og 1817.)

Endelig blev der ved lov nr. 145 af 23. april 1952 foretaget mindre ændringer i 1933-lovens §§ 7 og 9. (Med hensyn til forhandlingerne i rigsdagen henvises til rigsdagstidende 1951-52, folketingets forhandlinger sp. 35, 1158, 3551, 3669, landstingets forhandlinger sp. 854, 883, 884). Ændringen af § 9 havde til forudsætning, at der ved forsvarsloven af 18. juni 1951 var sket ændringer i den militære tjenestetid, som nødvendiggjorde ændringer i 1933-lovens bestemmelser om det tidsmæssige forhold mellem tjenestetiden inden for forsvaret og tjenestetiden for de civile værnepligtige. Ændringen af reglerne i § 7 om disciplinærstraffe havde som baggrund, at det af folketinget til behandling af lovforslaget nedsatte udvalg havde det indtryk, at lederne af indenrigsministeriets lejre for civile værnepligtige i nogen grad manglede disciplinar-

midler over for uvillige og vanskelige værnepligtige.

2. Andre landes lovgivning om militærnægtelse.

Da loven om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde fremkom i 1917, havde spørgsmålet om fritagelse for militærtjeneste på grund af religiøse eller moralske motiver allerede i længere tid været genstand for drøftelse og overvejelse i vore nabolande, men på grund af de med en sådan ordnings gennemførelse forbundne vanskeligheder var man dengang ikke nået så langt som til at fremsætte lovforslag.

Det første land, der indførte en militærnægterordning, var England, idet der i værnepligtsloven af 1916, ved hvilken almindelig værnepligt indførtes, blev skabt hjemmel til at fritage personer for militærtjeneste og i stedet pålægge dem anden tjeneste i statens interesse. Siden er de fleste europæiske og engelsktalende lande fulgt efter, men i følgende lande er eksempelvis militærnægtelse dog stadig ikke tilladt: Østrig, Schweiz, Spanien, Italien, Jugoslavien, Grækenland, Israel og visse østeuropæiske lande - Østtyskland har dog en særlig lovgivning om våbenfri værnepligt, der udføres i uniform i såkaldte »byggeenheder« og efter det for udvalget oplyste, tillader U.S.S.R. militærnægtelse i fredstid.

Udvalget har særlig draget sammenligning med forholdene i Norge, Holland og Den tyske Forbundsrepublik, idet forholdene i netop disse lande er blevet fremhævet som i særlig grad tidssvarende og hensigtsmæssige, og der skal herom redegøres i betænkningens enkelte afsnit. For så vidt angår Sverige er der foretaget visse jævnføringer, men de forhold, under hvilke den civile tjeneste udføres, adskiller sig i en sådan grad fra Danmark og de ovenfor nævnte lande, at en direkte sammenligning i mange tilfælde ikke har været mulig.

Den norske lov herom er lov af 19. marts 1965 om fritagelse for militærtjeneste af overbevisningsgrunde, der afløste lov om værnepligtige civilarbejdere af 17. juni 1937. Den hollandske lov er af 27. september 1962, den tyske lov om civil erstatningstjeneste er af 28. juni 1965 og den svenske lov om våbenfri tjeneste af 3. juni 1966, der afløste lov af 26. marts 1943 om våbenfrie værnepligtige.

Det kan iøvrigt oplyses, at Europarådet i foråret 1967 har beskæftiget sig med tanken om at opstille retningslinier for medlemsstaternes lov-

givning på dette område. Tanken vandt imidlertid ikke tilstrækkelig tilslutning.

3. Forholdet mellem arbejdsopgaverne for de civile værnepligtige og de øvrige vilkår for aftjening af civil værnepligt.

Ifølge sit kommissorium vil udvalget ud over at kunne foreslå sådanne ændringer i lovgivningen, som en ændret beskæftigelse måtte nødvendiggøre, også kunne foreslå sådanne lovændringer, som udvalget under sine overvejelser måtte anse for påkrævede eller ønskelige.

Dette kommissorium kan betragtes som udtryk for, at det ikke er muligt isoleret at tage stilling til arbejdsopgaverne for de civile værnepligtige, idet arbejdsopgaverne kun udgør en enkelt side af hele det problemkompleks, der knytter sig til en militærnægterordning.

Som det fremgår af det foran under 2. oplyste, er det efterhånden i en række af nutidens stater, hvor almindelig værnepligt er gældende, et knæsat princip, at der bør være adgang til at fritage værnepligtige for militærtjeneste, såfremt militærtjeneste må antages at ville betyde en alvorlig samvittigheds-mæssig belastning for dem. Det er imidlertid også i disse stater et lige så selvfølgelig princip, at en ordning, der giver adgang til fritagelse for militærtjeneste, må udformes på en sådan måde, at misbrug så vidt muligt undgås, og at der i stedet for militærtjeneste må udføres anden tjeneste, der er mindst lige så byrdefuld som militærtjeneste.

En adgang til at aftjene værnepligten ved civilt arbejde af mere attraktiv eller mindre byrdefuld karakter end militærtjeneste må befrygtes at kunne have den virkning, at unge mennesker kan føle sig fristet til at begære sig overført til civilt arbejde, uanset at militærtjeneste som sådan ikke strider imod deres samvittighed. En sådan tendens kan modvirkes ved andre bestemmelser i lovgivningen, således at det tilstræbes, at loven som helhed betragtet giver en rimelig garanti mod misbrug.

Ved en sammenligning mellem de forskellige staters militærnægterordninger vil man bemærke, at de problemer, der knytter sig til en sådan ordnings gennemførelse, kan opdeles i følgende 3 hovedgrupper:

1) Spørgsmålet om, hvilke motiver af samvittigheds-mæssig, religiøs eller etisk art der bør kunne medføre fritagelse for militærtjeneste, og om, på hvilken måde og i hvilket omfang der bør foreligge dokumentation for, at disse moti-

ver er til stede hos den enkelte værnepligtige, således at myndighederne kan være overbevist om, at de pågældende har begæret sig overført til civilt arbejde, fordi det strider imod deres samvittighed at forrette militærtjeneste.

2) Spørgsmålet om, hvilken form for tjeneste der skal træde i stedet for militærtjeneste og om varigheden af denne erstatningstjeneste, idet varigheden af tjenesten ved henholdsvis militæret og ved civilt statsarbejde også i høj grad vil kunne indvirke på den enkelte værnepligtiges valg af tjeneste.

3) Spørgsmålet om de øvrige vilkår, der bør gælde for erstatningstjenesten med hensyn til aflønning, forplejning, indkvartering, friheder m.v.

I jo højere grad man ønsker at begrænse værnepligtiges overgang til civilt statsarbejde, kan man udforme de regler, der skal gælde for nogle, eventuelt alle, de nævnte problemgrupper på en måde, der antages i videst muligt omfang at være egnet til at hæmme en sådan overgang. Omvendt kan man, såfremt man ønsker at føre en lempeligere politik i dette spørgsmål, slække på kravene inden for et eller flere områder.

I nogle af de lande, hvis lovgivning udvalget særligt har beskæftiget sig med, har man særligt skærpet kravene inden for visse af grupperne, i andre lande inden for andre grupper. Dette medfører, at der til trods for ligheden i de mål, der søges tilstræbt med militærnægterordninger i de pågældende lande, dog frembyder sig ret betydelige forskelligheder, når talen er om den måde, hvorpå disse mål søges nået. Ordninger, der i visse henseender må forekomme lempelige sammenlignet med andre landes regler om de tilsvarende forhold, vil i andre henseender vise sig at være strengere. Det er af værdi at fremhæve dette forhold og stedse have det for øje, når der i debatten om militærnægterproblemet; drages sammenligninger mellem danske og udenlandske ordninger, idet deltagerne i denne debat, alt efter hvilken indstilling de indtager til problemet, ofte vil være fristet til af hvert enkelt lands ordning at uddrage de særlig lempelige eller særlig strenge regler. Ved at sammenstille sådanne fra forskellige ordninger hentedede brudstykker ville man vel kunne nå frem til en ordning, som i fortrinlig grad ville kunne tilfredsstille en af debattens yderparter, men som ikke vil have meget tilfælles med nogen af de eksisterende ordninger som helhed betragtet.

Ser man på den hidtidige danske lovgivning

og praksis, kan denne kort karakteriseres ved, at det skovarbejde, man tidligere som eneste mulighed har budt de værnepligtige, vel næppe kan betegnes som byrdefuldt, men dog på den anden side ej heller kan betragtes som tillok-kende. Hertil kommer, at man har pålagt de værnepligtige en tjenestetid, der er noget læn-gere end de militære værnepligtiges, omend ikke så lang som den længste tid, en militær værne-pligtig vil være i tjeneste, såfremt han bliver udtaget til befalingsmand.

Betragter man herefter de krav, der i praksis stilles til den dokumentation, en ung mand må tilvejebringe for at blive anerkendt som militær-nægter, må det erkendes, at fordringerne i så henseende har været ret små. Hvad angår for-holdene under tjenesten, har de civile værne-pligtige med hensyn til opnåelse af friheder væ-ret langt bedre stillet end de militære værne-pligtige. De har almindeligvis haft kortere ar-bejdsuge og lejlighed til hver nat og hver week-end at forlade lejrene.

Sammenligner man disse forhold med for-

holdene i Norge, Holland og Den tyske For-bundsrepublik, vil det ses, at de arbejdsopgaver, man i disse lande giver de værnepligtige mulighed for at blive beskæftigede ved, måske kan synes mere interessante for de værnepligtige end de arbejdsopgaver, man før 1963 har beskæfti-get de civile værnepligtige ved i Danmark. Til gengæld er det i disse lande gennemgående vanskeligere at opnå anerkendelse som militær-nægter. Endvidere fastholder disse lande prin-cipielt, at de civile værnepligtige med hensyn til friheder og tjenstlige forhold iøvrigt skal være ligestillede med de militære værnepligtige.

For så vidt angår tjenestetidens længde, ad-skiller den tyske ordning sig fra andre landes lovgivning på dette felt, idet tjenestetiden her er den samme for de civile værnepligtige som for de militære værnepligtige. I Norge er tjene-stetiden 4 måneder længere end den militære tjenestetid på 12 måneder, og i Holland er tjene-stetiden for de civile værnepligtige 8 måne-der længere end den normale militære tjeneste-tid på 18 måneder.

KAPITEL II.

Betegnelsen af de til civilt arbejde overførte værnepligtige.

1. Danmark.

Fra forskellig side er der fra tid til anden rejst spørgsmål om den rette betegnelse af de til civilt arbejde overførte værnepligtige, og udvalget har derfor fundet det hensigtsmæssigt indledningsvis at tage det spørgsmål op til behandling, hvorledes de pågældende bør benævnes.

1917-loven benævner skiftevis de pågældende »arbejdspligtige«, jfr. § 7, og »de til civilt arbejde overførte værnepligtige«, jfr. §§ 6 og 8. Ved 1933-loven blev betegnelsen i § 6 ændret til »arbejdspligtige«, medens man i § 8 bibeholdt udtrykket »til civilt arbejde overførte værnepligtige«, men lovmotiverne giver ikke nogen forklaring på denne ændring.

Indenrigsministeriet har gennem tiderne benævnt de lejre, hvortil de værnepligtige er blevet indkaldt, som indenrigsministeriets lejre for civile værnepligtige, medens man indtil 1956 benyttede såvel betegnelsen »civile værnepligtige« som betegnelsen »civile arbejdspligtige« ved henvendelser til de værnepligtige. I 1956 rettede imidlertid en til civilt arbejde indkaldt værnepligtig henvendelse til Dansk Sprognævn om den officielle betegnelse, idet han samtidig gjorde indsigelser imod betegnelsen »civil værnepligtig«. Sprognævnet udtalte hertil, at det ikke fandt nogen mulighed for, at han kunne unddrage sig betegnelsen værnepligtig. Det hedder videre i sprognævnets skrivelse: »Grundloven (jfr. lov om værnepligt nr. 210 af 11. juni 1954, § 1, stk. 1) siger, at enhver dansk mand er værnepligt undergivet, og de personer, hvem denne pligt påhviler, benævnes såvel i lovgivningen som i almindelig sprogbrug »værnepligtige«. Denne værnepligt kan aftjenes enten ved det militære forsvar eller ved civilforsvarskorpset (en civil institution), eller - når de i lov nr.

187 af 20. maj 1933 fastsatte betingelser er opfyldt — ved »andet civilt statsarbejde«. Den omstændighed, at en person får adgang til at aftjene sin værnepligt ved det i denne lov (af 20. maj 1933) omhandlede civile arbejde, medfører ikke, at han ophører at være værnepligtig, hvortil yderligere - når det drejer sig om en sproglig afgrænsning af betegnelsen for denne gruppe - kommer det forhold, at arbejdspligt (civil arbejdspligt) også påhviler en lang række personer ud over de heromhandlede (f.eks. lejrchefer, arbejdsledere m.v.), personer, som altså ikke i denne sammenhæng kan kaldes værnepligtige.

Konklusionen må da blive denne, at den mest nøjagtige betegnelse er den i § 8 i lov af 20. maj 1933 anvendte: »til civilt arbejde overførte værnepligtige«. Da denne betegnelse på grund af sin form er upraktisk og kan være vanskelig at anvende overalt, må den ofte erstattes med et kortere udtryk, hvor man - alt efter sammenhængen - vil kunne bruge ordene værnepligtig, arbejdspligtig eller civil arbejdspligtig.«

Efter denne afgørelse vedtog indenrigsministeriet fortsat udadtil at benytte betegnelsen »civile værnepligtige«, medens man i henvendelser til de pågældende fortrinsvis har betegnet dem som »civile arbejdspligtige«.

2. Norge.

I loven forud for lov af 19. marts 1965 anvendtes udtrykkene »civilt arbejde« og »værnepligtig civilarbejder«, medens betegnelsen ved 1965-loven blev ændret til »civil tjenestepligt« og »tjenestepligtige«, idet man herved stærkere end tidligere ønskede at markere, at der var tale om en pligtjeneste og ikke et arbejdsforhold.

3. Sverige.

1943-loven byggede på det princip, at den våbenfrie tjeneste er en form for værnepligts-tjeneste, og de pågældende betegnedes som »våbenfrie værnepligtige«. I lov af 3. juni 1966 betegnes de pågældende imidlertid som våbenfrie tjenestepligtige, og det fremgår af bemærkningerne, at hensigten hermed er, at man ikke længere betragter tjenesten som værnepligtstjeneste, men som en særlig tjeneste, der træder i stedet for værnepligten.

4. Den tyske Forbundsrepublik.

De pågældende betegnes her som »ersatzdienstpflichtige«, altså de, der er pligtige at udføre erstatningstjeneste.

5. Udvalgets overvejelser og indstilling.

Ved afgørelsen af, hvilken betegnelse man bør anvende for den omhandlede persongruppe, bør det efter udvalgets formening have i erindring, at arbejdspligt (civil arbejdspligt) påhviler en lang række personer ud over de heromhandlede. Pligten kan være begrundet i en offentligretlig ansættelse, i offentligretligt eller privatretligt kontraktforhold eller i lovbestemmelser.

Det er karakteristisk for de heromhandlede personer, at deres stilling ikke udtømmende er angivet med deres arbejdspligt. I modsætning til

personer, der alene har en arbejdspligt, er de pågældende på samme måde som forsvarets og civilforsvarets værnepligtige undergivet forskrifter, der netop finder deres begrundelse i, at de pågældende er værnepligtige. Således må der gælde en lang række bestemmelser, der nærmere regulerer de pågældendes adfærd og ophold også uden for arbejdstiden, hvortil intet tilsvarende findes i almindelige arbejdsforhold. At erstatte udtrykket arbejdspligtig med tjenestepligtig ses ikke i denne relation at indebære nogen forskel.

Hvor lovgivningen taler om »værnepligtige« uden nærmere begrænsning, omfatter dette udtryk også de heromhandlede personer, jfr. her særligt § 4, stk. 2, i lov nr. 210 af 11. juni 1954 om værnepligt, hvor det udtrykkeligt er bestemt, at loven tillige omfatter værnepligtige, der er fritaget for militærtjeneste, fordi denne må anses for at være uforenelig med deres samvittighed. Det synes følgelig mindre heldigt at fastslå, at den rette betegnelse for dem altid skulle være en anden.

Udvalget har derfor i sit udkast til ny lov på det heromhandlede område ment i overensstemmelse med Dansk Sprognævn i loven at burde benytte betegnelsen »de til civilt arbejde overførte værnepligtige«, medens man af praktiske grunde iøvrigt i betænkningen anvender udtrykket »civile værnepligtige«.

KAPITEL III.

Arbejdsopgaverne for de civile værnepligtige.

1. Lovgrundlaget og den hidtidige ordning.

Ifølge 1917-lovens § 1 skulle værnepligtige, der fritages for militærtjeneste af samvittighedsgrunde, anvendes til statsarbejde af civil karakter. Bemærkningerne til lovforslaget indeholder ikke bidrag til oplysning om, hvilke arbejdsopgaver der kunne komme på tale, men forsvarsministeren udtalte herom under 1. behandling i folketinget, Rigsdagstidende, folketinget 1916/17, sp. 2906: »Jeg kan nævne blandt de arbejder, som det har været påtænkt at anvende disse folk til, og som man ville finde det naturligt at anvende dem til, skovarbejde, tørvegravning o.lign. Skovarbejdet er jo nærliggende, da staten har betydelige skove, hvor der bestandigt vil være let adgang til at ordne et arbejde for de mennesker, som denne lovgivning omfatter.« At man samtidig har set på, at arbejdsopgaverne ikke i sig selv måtte virke tillokkende for de værnepligtige synes at fremgå af den af det af landstinget nedsatte udvalg afgivne betænkning, hvor det under ændringsforslag 6) til § 5 hedder (Rigsdagstidende 1917/18, tillæg B, sp. 109): »og hvad angår arten af det civile arbejde, da har forsvarsministeren udtalt, at det er hensigten at anvende de pågældende til legemligt arbejde, i første række skovarbejde. Det kan næppe have meget tiltrækkende ved sig at gå ind til et sådant arbejde i 20 måneder under de for hærens værnepligtige gældende regler i henseende til beskaffenheden af kvarter, forplejning og lønning.«

Ved lovrevisionen i 1933 blev der indsat en udtrykkelig bestemmelse om, at statsarbejdet ikke må tjene militære formål. I bemærkningerne henvises herved til, at denne ændring stemmer med lovens hensigt og den stedfunde praksis.

Efter 1917-lovens vedtagelse blev den første

lejr for civile værnepligtige indrettet i Gribskov, og få år efter blev der yderligere oprettet en lejr i Kompedal plantage mellem Silkeborg og Viborg. I disse lejre beskæftigedes de civile værnepligtige ved arbejde for statsskovvæsenet. I 1943 lukkedes begge lejre på grund af forholdene, men umiddelbart efter krigens ophør i 1945 blev Gribskovlejren genåbnet. I 1949 åbnedes en ny lejr ved Oksbøl i Vestjylland. Her havde den tyske besættelsesmagt anlagt store befæstningsværker og bygget en lejr, som senere var blevet benyttet af de tyske flygtninge. De civile værnepligtige blev sat ind på rydningsopgaver, og da dette arbejde var afsluttet i 1959, blev lejren lukket igen. I mellemtiden var Kornpedallejren blevet genåbnet i 1955, og til denne lejr og til Gribskovlejren er alle civile værnepligtige siden blevet indkaldt.

Igenem årene har de civile værnepligtige ofte beklaget sig over, at de skulle beskæftiges ved arbejde i statsskovene, idet de har gjort gældende, at dette arbejde var uproduktivt og nytteløst. Til nærmere belysning af karakteren af dette skovarbejde har medlem af udvalget, skovrider A. Hviid, Viborg skovdistrikt, udarbejdet en redegørelse over de civile værnepligtiges arbejdsindsats på Viborg skovdistrikt i 5-året 1961-65. I denne periode, hvor iøvrigt en væsentlig del af de værnepligtige har arbejdet ved opgaver uden for skovene, har de civile værnepligtige været anvendt til skovarbejde i ialt 102.918 timer. Transporten til og fra arbejdspladserne er ikke inkluderet i dette tallet, men derimod den tid, der er tilbragt i arbejds-skurene i dårligt vejr, samt den tid inden for normal arbejdstid, hvor de civile værnepligtige i visse tilfælde har holdt fri efter at have udført de dem pålagte dagspræstationer.

Efter skovriderens skøn er det under hensyn

hertil og navnlig til, at de fleste værnepligtige er uøvede i skovarbejde, nødvendigt at reducere det anførte timetal med 50 %, for at man kan omregne til »skovarbejdertimer«.

Hvad angår karakteren af de enkelte arbejdsopgaver henleder skovrideren endvidere opmærksomheden på, at de civile værnepligtige ifølge den mellem indenrigsministeriet og skovdistriktet oprettede kontrakt ikke må tage arbejde fra skovarbejderne, men skal sættes til at udføre sådanne mindre rentable arbejder, der normalt ikke vil blive udført af distriktets ordinære arbejderstab. Som følge heraf kan skovdistriktets økonomiske nyttevirkning af de civile værnepligtiges arbejdsindsats ikke sidestilles med den nyttevirkning, man ville opnå ved at beskæftige de civile værnepligtige ved arbejdsopgaver, man beskæftiger almindelig arbejdskraft ved.

De værnepligtige er blevet anvendt ved følgende arbejder:

A. Arbejde med ammetræer og forkulturer.

Der er herved anvendt ialt 15.833 timer, og om arbejdets karakter oplyses det, at skovvæsenet planter ammetræer eller forkulturtræarter for at beskytte mere sarte træarter, f.eks. imod frost og udtørring. Når ammetræerne eller forkulturtræerne begynder at genere de sartere træarter, fældes nogle af ammetræerne m.v., eller man fjerner en del af sidegrenene, således at der kommer mere lys til de blivende træer. Hvis distriktet ikke kunne disponere over de civile værnepligtige, ville arbejdet blive iværksat med almindelig arbejdskraft, men det ville blive udført noget mere ekstensivt.

B. Sabling af nåletræer.

Der er herved anvendt 7.335 timer, og arbejdet omfatter hovedsageligt borthugst af bjergfy, hvor denne træart af forstmæssige grunde har været indblandet i rødgrankulturer. På et vist tidspunkt begynder bjergfyrene imidlertid at genere rødgranerne, og de må da borthuges.

C. Sabling af løvtræer.

Der er herved anvendt 5.057 timer, og om arbejdet oplyses det, at distriktet efter de store brande i 1947 ved genkultivering af brandarealet har anlagt 30 m brede løvtræbælter langs alle hovedveje og brandlinier. Formålet med disse løvbælter er dels at yde læ for de bagved liggende produktionsbevoksninger af nåletræ, dels at virke som brandbælter. Hovedbestand-

delen af løvtræbælterne er eg og bøg samt forskellige buske, men for at hjælpe mere sarte vækster over kulturstadiet er det nødvendigt at udplante ammetræer af f.eks. birk og el. Når disse begynder at genere, er det nødvendigt at »sable« dem.

D. Oprisning til udvisning.

Der er herved anvendt 11.218 timer, og om arbejdet oplyses det, at forinden de første hugstarbejder kan påbegyndes i unge nåletræsbevoksninger, er det nødvendigt at fjerne sidegrene, som oftest i hveranden række, dels for at skovfogderne kan mærke de træer, der skal hugges, dels for at skovarbejderne kan arbejde i bevoksningen.

E. Opkapning.

Der er herved anvendt 13.195 timer, og arbejdet består i at fjerne døde grene i unge træer, hvorved knasterne bliver mindre. I perioder med barfrost og med sne, hvor det er vanskeligt at beskæftige de værnepligtige ved andet arbejde, beskæftiges de med opkapning af sidegrene af især nåletræer, og de foretager også opkapning af træarter, som man ikke ville lade opkappe, hvis der skulle betales normal timeløn.

F. Flytning af kvas.

Der er herved anvendt 17.018 timer, og arbejdet består i at flytte kvaset fra kulturarealer, der skal bearbejdes med maskiner, til nærliggende arealer, hvor kvaset bl.a. har stor næringsværdi. Uden anvendelse af civile værnepligtige ville arbejdet blive udført en del mere ekstensivt.

G. Vejarbejde.

Der er herved anvendt 4.877 timer, og de civile værnepligtige har herved hjulpet til ved nyanlæg af ialt 2½ km vej. Uden de civile værnepligtige ville distriktet i stor udstrækning anvende moderne vejmaskiner.

H. Forberedelse til skovning.

Der er herved anvendt 11.398 timer, og arbejdet består dels i hugst af gange i meget tætte selvforyngelser af rødgran, dels i fjernelse af lærketræer, der er indplantet som ammetræer i nykulturer efter branden i 1947. En del af disse lærke trænger nu til at blive fjernet, men ved anvendelsen af normal arbejdskraft vil salgsindtægterne af de pågældende effekter ikke

dække arbejdsudgifterne. De civile værnepligtige foretager imidlertid forskellige indledende arbejdsoperationer, hvorefter resten af hugstarbejdet udføres ved skovarbejdere, der nu kan udføre arbejdet for en udgift, der er mindre end salgssindtægterne.

1. Kulturarbejde.

Der er herved anvendt 11.096 timer, og i de første år af 5-års perioden bestod arbejdet overvejende i fjernelse af græs og lyng omkring planterne. Distriktet er nu gået over til maskinel kulturrensning. I de senere år omfatter arbejderne bl.a. opsætning af såkaldte fejestokke ved planter af de træarter, som råbukke især anvender, når de »fejrer« deres opsats, d.v.s. fjerner den hud, der i begyndelsen dækker opsatsen.

1. Diverse.

Til rest er herefter 5.891 timer, der især omfatter arbejder af videnskabelig karakter udført for skoven af værnepligtige med naturvidenskabelig uddannelse.

2. Norge.

Ifølge § 10 i den norske lov om fritagelse for militærtjeneste af samvittighedsgrunde skal tjenesten have civil karakter og stå under civil ledelse. Den skal være uden forbindelse med militære indretninger eller foretagender. Udbyttet af tjenesten tilfalder staten. Om de retningslinier, der skal gaside for arbejdet, hedder det i en af den norske justitsminister for Stortinget den 21. maj 1966 afgivet redegørelse, at efter regeringens opfattelse bør det civile arbejde, som skal træde i stedet for militærtjeneste, ikke virke mere fordelagtigt eller tiltrækkende end sædvanlig militærtjeneste. Arbejdsopgaverne bør være samfundsnyttige og rationelle, men må ikke genere arbejdsmarkedet. Civilarbejdernes faglige kvalifikationer bør udnyttes bedst muligt, så deres indsats stimuleres, og de tjenesteplygtige bør stilles lige i videst muligt omfang.

Som hovedprincip bør de tjenesteplygtige forlade deres hjem og erhverv. Der vil fortsat blive lagt stor vægt på at placere dem i institutioner inden for social- og sundhedsvæsenet, hvor de kan udføre praktisk hjælpetjeneste. Som hidtil vil de også blive beskæftiget i land- og skovbrug, i civilforsvaret, ved opmålingsarbejder, arkæologiske undersøgelser o.lign. Kontorarbejde vil blive forbeholdt invalide eller fy-

sisk svækkede civilarbejdere, og der vil normalt kun blive givet adgang til undervisning i institutioner under social- og sundhedsvæsenet. I en vis udstrækning kan civilarbejderne fortsat beskæftiges med praktisk hjælpearbejde i humanitære organisationer, men de vil ikke kunne drive forskningsarbejde eller deltage i freds-korpsarbejde.

Af en oversigt udarbejdet pr. 1. december 1966 fremgår det, at de da indkaldte 318 civilarbejdere var beskæftiget på følgende måde: 166 mand ved sociale institutioner såsom vanførehjem, alkoholikerhjem, sanatorier, børnehjem, hjem for åndssvage o.s.v.

59 mand i lejrene for civilarbejdere,

27 mand ved civilforsvaret,

17 mand ved skovarbejde,

7 mand ved geografiske opmålinger,

14 mand ved arkæologiske udgravninger,

6 mand helt eller delvis ved undervisningsarbejde,

6 mand ved humanitære indsamlinger,

16 mand ved diverse opgaver såsom ved kontorarbejde i offentlige institutioner.

Når en norsk værnepligtig på grund af sin overbevisning fritages for militærtjeneste, indkaldes han enten til Hustad civilarbejdslejr i Romsdal i Vestnorge eller til administrationscentret for den civile arbejdstjeneste i Østfold med tilhørende Dillingøy lejr. Herfra fordeles de værnepligtige efter få dages forløb til arbejdsopgaver andre steder, idet dog nogle af de mødte forbliver i lejrene med henblik på arbejde her.

For så vidt der er disciplinære vanskeligheder med en udstationeret værnepligtig, kan han hjemkaldes til civilarbejdslejren og beskæftiges her eller blive udstationeret andetsteds.

Som det vil ses, anvendes de fleste værnepligtige ved sociale institutioner, hvor de dels udfører diverse manuelt arbejde og dels mere direkte yder bistand til institutionernes klientel, såsom ved at hjælpe og ledsage invalider. Nogle kan optages på sygehjælper-skole, hvor de opnår uddannelse som sygehjælpere.

Værnepligtige, der afgives til arbejde ved civilforsvaret, udfører her depotarbejde m.v. Det bemærkes i denne forbindelse, at det ikke således som i Danmark er muligt i Norge for fuldt tjenstdygtige værnepligtige at aftjene værnepligten ved civilforsvaret i stedet for at udføre militær tjenestepligt.

De værnepligtige indkvarteres normalt ved den institution, hvor de beskæftiges.

I øvrigt skal herom henvises til dr. Jonassens som bilag 2 trykte beretning.

3. Holland.

Hollandske værnepligtige, der fritages for militærtjeneste af samvittighedsgrunde, anvendes fortrinsvis ved arbejde, til hvilket det er vanskeligt eller umuligt at skaffe arbejdskraft. I øvrigt opstiller man følgende principper for arbejdet:

1. Det skal tjene almenvellet.
2. Det skal udføres kollektivt under tilsyn.
3. Det skal ikke være mindre hårdt end militærtjenesten.

Anvendelsen af militærnægtere ved statens sindssygehospital i Eindhoven har fortrin frem for andre arbejdsopgaver, og papirerne for alle militærnægtere, bortset fra for lærere, tilstilles overlægen på hospitalet, der udvælger de værnepligtige, han finder særligt egnede. Ca. 30 % af militærnægterne beskæftiges her. De pågældende modtager ikke nogen egentlig uddannelse, men går fortrinsvis plejerne til hånd. Værnepligtige med lægeuddannelse beskæftiges dog som læger. Overlægen har disciplinærbeføjelse over for de værnepligtige, men forser en værnepligtig sig groft eller gentagne gange, kan han bortvises og afgives i stedet til arbejde i en militærnægterlejr. De værnepligtige skal være i deres kvarter på hospitalet om aftenen kl. 23.

20 % af de værnepligtige anbringes i »Vleder«-lejren i Grenthe-provinsen, hvor de fortrinsvis beskæftiges ved skovarbejde eller i en særlig stencilafdeling, der udfører arbejde for ungdomsforsorgsorganisationerne. De værnepligtige, der anbringes her, er fortrinsvis sådanne, som man ikke kan finde anvendelse for andetsteds. Der gælder her de samme frihedsregler som for militære værnepligtige.

Lærere beskæftiges hovedsageligt ved undervisning i lejre og hjem for asociale unge eller sindslidende. Der er her en konstant mangel på lærerpersonale, hvilket dels skyldes den vanskelige opgave med at undervise disse personer, dels disse lejres og hjems ofte isolerede beliggenhed. Der beskæftiges almindeligvis ikke under 3 militærnægtere ved en skole.

Andre, der har erfaring i kontorarbejde, anvendes ved skattevæsenet eller departementet for vandkontrol og offentlige arbejder. Faglærte arbejdere anbringes, hvor behovet er størst, herunder særligt ved statens trykkeri- og forlagsvirksomhed i Haag.

Når militærnægterne ikke kan anbringes i lejre eller på institutioner, underbringes de på pensionater.

I øvrigt skal herom henvises til dr. Jonassens som bilag 3 trykte beretning.

4. Den tyske Forbundsrepublik.

Den civile erstatningstjeneste har primært til opgave at byde militærnægterne et alternativ, der stiller krav til dem på lignende måde, som den militære værnepligt stiller krav til værnepligtige. Sekundært skal der ved erstatningstjenesten løses opgaver, der tjener det almene vel, og de pågældende benyttes derfor især til tjeneste ved hospitalsvæsenet og sociale institutioner.

Den civile erstatningstjeneste kan udføres på to forskellige måder, enten således at militærnægterne er indkvarteret ved de institutioner, hvortil de er afgivet, eller i såkaldte statslige erstatningstjenester, der nærmest er at sammenligne med militærnægterlejre, således at de pågældende indkvarteres her, men arbejder ved nærliggende institutioner. Såfremt en institution skal kunne godkendes til forrettelse af den civile erstatningstjeneste, må den i overvejende grad varetage almennyttige eller sociale opgaver og frembyde sikkerhed for, at beskæftigelsen og ledelsen af samt velfærdsforanstaltninger for de til erstatningstjenesten overførte svarer til, hvad der i øvrigt bydes andre værnepligtige. Institutionen må erklære sig villig til at lade vedkommende embedsmænd få indblik i den beskæftigelse, som de til erstatningstjenesten overførte sættes til, både hvad angår arbejdet i sin helhed og den enkeltes opgaver. Godkendelsen af en institution kan tilbagekaldes, såfremt disse forudsætninger ikke er til stede, eller hvis f.eks. visse betingelser ikke er opfyldt. Institutionerne skal sørge for kvarter og forplejning af de til tjenesten overførte.

Militærnægterne er forpligtet til at bo i det indkvarteringsområde, der anvises dem af erstatningstjenestestedet og deltage i fællesforplejningen. Deres arbejdstid retter sig efter den for arbejdsstedet gældende. Ud over denne arbejdstid er de forpligtet til at deltage i den obligatoriske undervisning og at varetage sådanne opgaver, der hidrører fra den fælles indkvartering, eller som på anden måde er påkrævet til gennemførelsen af tjenesten. Med hensyn til velfærdsforanstaltninger, lønninger og mundering, rejseomkostninger, orlov og nattegn gælder sam-

me regler for de til erstatningstjenesten overførte som for soldaterne.

Den civile erstatningstjeneste må som hovedregel ikke forrettes på den til erstatningstjenesten overførtes hjemsted.

De til erstatningstjenesten overførte tildeles normalt deres erstatningstjenestested for hele tjenestetidens varighed, men kan dog forflyttes til en anden institution eller til en erstatningstjenesteenhed.

Iøvrigt skal herom henvises til dr. Jonassens som bilag 4 trykte beretning.

5. Sverige.

Efter den svenske lov fra 1943 skulle våbenfri værnepligtige udtages til den tjeneste, hvortil de under hensyn til civil uddannelse og tjenstedygtighedsvedtegning i det hele fandtes bedst egnede.

Det overvejende antal våbenfri værnepligtige udtoges til civilforsvarstjeneste og et mindre antal til sanitetstjeneste ved forsvaret. Endvidere blev der udtaget værnepligtige til reparations-tjeneste ved statens vandkraftværker samt til ledningsreparationstjeneste ved statens jernbaner. Som almindeligt princip for udvælgelsen af arbejdsopgaver gjaldt det, at disse skulle vælges under hensyn til totalforsvarets behov.

I medfør af 1966-loven skal våbenfri værnepligtige forrette tjeneste ved opgaver, som er betydningsfulde for samfundet, såsom

- a. brandtjeneste inden for civilforsvaret,
- b. reparations-tjeneste ved jernbanerne, statens vandkraftværker eller teledministrationen,
- c. sanitetstjeneste inden for det civile sundhedsvæsen,
- d. økonomi- eller ekspeditionstjeneste ved den statslige eller kommunale forvaltning.

De civile værnepligtige må ikke længere pålægges at gøre tjeneste inden for forsvaret, såfremt de ikke erklærer sig villige hertil.

Arbejdsmarkedsstyrelsen bestemmer, hvilken slags tjeneste de våbenfri tjenestepligtige skal udføre.

Ifølge den betænkning, som lå til grund for lovforslaget af 1966, bør de våbenfri værnepligtige også kunne sættes til tjeneste ved styrelsen for den internationale udvikling eller ved svenske hjælpeorganisationer med international tilknytning såsom Røde Kors. Udvalget kunne derimod ikke gå ind for forslag om, at u-landsarbejde eller fredskorps-tjeneste skulle kunne godkendes som en alternativ tjeneste for de

våbenfri værnepligtige. Efter udvalgets mening var en sådan tjeneste ikke praktisk gennemførlig, først og fremmest under hensyn til de høje krav til uddannelse, som må stilles til personer, der skal udføre en sådan tjeneste.

Udvalget giver iøvrigt i sin betænkning en omfattende redegørelse for den i Sverige forekommende beredskabslovgivning og udtaler herved, at under hensyn til, at det totale forsvar omfatter alle samfundsområder og alle de opgaver, som må varetages for at værne landets selvstændighed samt beskytte befolkningens liv og ejendom, er det ikke muligt at finde tjenesteopgaver for de våbenfri værnepligtige, som ikke på en eller anden måde kan siges at indgå i totalforsvaret. Med hensyn til arbejdsopgaverne iøvrigt hedder det, at disse såvel i fredstid som i krigstid skal være af en sådan art, at samvittighedsgrunde ikke med rimelighed kan anføres mod at udføre dem. Tjenesten i krigstid bør forrettes ved opgaver, der er betydningsfulde for samfundet, og de bør vælges inden for områder, hvor personelforstærkning behøves, eller hvorfra personel må frigøres til andre væsentlige samfundsopgaver. Den civile tjenestepligt bør ordnes således, at hele tjenestetiden anvendes til formålstjenlig uddannelse til opgaver under krigstid, men således at tjenesten skal finde sted uden for det militære forsvar.

Det er overfor udvalget oplyst, at arbejdsmarkedsstyrelsen på grund af den korte tid, der er gået, siden den overtog disse arbejdsopgaver, ikke har gennemført ændringer hverken med hensyn til arbejdsopgaverne eller til de myndigheder og organisationer, som de våbenfrie tjenestepligtige kan afgives til.

6. Beskæftigelsen af civile værnepligtige i Danmark ved andre arbejdsopgaver end skovarbejde.

a. Arten af arbejdsopgaver.

Allerede forud for udvalgets nedsættelse i juni 1963 havde indenrigsministeriet tilladt, at civile værnepligtige anvendtes ved andre arbejdsopgaver end skovarbejde. I vinteren 1962-63 tillod indenrigsministeriet således, at et antal værnepligtige bistod ved den af Dansk Røde Kors foranstaltede indsamling af tøj til Alger. I et par måneder var 20 mand fra Gribskovlejren beskæftiget ved selve indsamlingen, medens indtil 32 mand fra Kompdallejren i 10 dage var beskæftiget ved sortering og pakning af tøjet i Esbjerg. De værnepligtiges indsats blev

betegnet som meget tilfredsstillende. På samme tid påbegyndtes anvendelsen af civile værnepligtige med restaurering og registrering af effekter ved Thorning museum. Dette arbejde startede som ren fritidsbeskæftigelse for nogle værnepligtige i Kompedallejren, således at arbejdet udførtes i lejrens hobbyværksteder, men i januar 1963 fik 6 mand tilladelse til at udføre arbejdet som led i tjenestetiden, og herefter var 6-8 mand beskæftiget herved indtil 1. april 1963.

løvrigt har indenrigsministeriet forsøgsvis afgivet civile værnepligtige til følgende opgaver:

1°. Museale opgaver.

A. For Nationalmuseet har mandskab fra Gribskovlejren under ledelse af arbejdsledere fra lejren udført grave og rydningsarbejder ved Bastrup stentårn i Nordsjælland, ved Søborg slotsruin, ved voldstedet Borren i Gribskov og ved Ramløse. Endvidere har 12-15 værnepligtige siden foråret 1964 været beskæftiget ved Nationalmuseets afdeling i Brede med forefaldende arbejde, herunder særlig med forskellige bygningsarbejder, således at Nationalmuseet i sommeren 1966 kunne åbne den første udstilling i Brede i en hal, der var istandgjort af de værnepligtige.

Samtlige disse arbejdsopgaver er løst ved, at Gribskovlejren dagligt har transporteret de værnepligtige til arbejdsstedet og tilbage igen efter arbejdstids ophør.

Efter forhandling mellem indenrigsministeriet og Nationalmuseet var det iøvrigt tanken at oprette en forlægning for 24 civile værnepligtige ved museumsafdelingen i Brede, således al der skulle tilvejebringes kvarter for de værnepligtige i en af afdelingens bygninger, og således at museet skulle dække de med oprettelsen af kvarteret forbundne udgifter og merudgifterne til tilsyn og forplejning, hvilke merudgifter blev anslået til ca. 70.000 kr. årligt.

I april måned 1967 har ministeriet for kulturelle anliggender imidlertid henstillet til indenrigsministeriet, at planerne opgives under hensyn til, at de med indrettelsen af kvarter forbundne udgifter ville beløbe sig til 150.000 kr.

B. Herudover har Gribskovlejren siden juni 1963 afgivet 6-8 mand til Handels- og Søfartsmuseet i Helsingør, hvor de pågældende er beskæftiget med afskrivning af skibsregistre, vragregistrering, biblioteksarbejde, kontorarbejde og rengøring af montrer. Endvidere har lejren siden sommeren 1965 afgivet 6-8 mand til Tek-

nisk Museum i Helsingør, hvor de pågældende ligeledes er blevet beskæftiget ved forefaldende museumsarbejde. Også disse værnepligtige er dagligt blevet transporteret til og fra lejren. Sidstnævnte arbejdsopgave er imidlertid ophørt i april 1967, idet museet ikke længere var i stand til at anvende de værnepligtiges arbejdskraft. Fra foråret 1966 er 4-6 mand afgivet til Historisk-Arkæologisk Forsøgscenter i Lejre, men der er her oprettet en egentlig forlægning, hvor de værnepligtige bor og spiser og er underkastet tilsyn af forsøgscenrets ledelse.

I foråret 1963 påbegyndte man anvendelsen af 8-10 civile værnepligtige fra Kompedallejren ved Viborg stiftsmuseum og ved Skovgaardsmuseet i Viborg. Opgaven har for stiftsmuseets vedkommende bestået i almindeligt forekommende museumsarbejde såsom registrering, katalogisering og restaurering af effekter. Endvidere ved forskelligt mere håndværksmæssigt arbejde ved indretning af magasiner og udstillingslokaler. Særligt kvalificeret mandskab er anvendt til opmåling og planlægning af forskellig art. Endelig har der om sommeren været arbejdet ved forskellige udgravninger. Skovgaardsmuseet har ved hjælp af de værnepligtige mandskab fået affotograferet, registreret og restaureret forarbejderne til freskerne i Viborg domkirke.

I de første tre år blev de værnepligtige dagligt transporteret til og fra arbejdet, men i foråret 1966 blev der etableret en egentlig udstationering af de værnepligtige, således at de indkvarteredes ved museernes foranstaltning i en fælles forlægning og indtog hovedmåltidet på et pensionat.

Siden maj 1963 har 8-10 værnepligtige været udstationeret til Forhistorisk Museum i Århus, hvor alle i begyndelsen var indkvarteret i en nedlagt kustodejlighed og senere en del af dem i et mindre hus ved Moesgård uden for Århus. De værnepligtige er fordelt ved museets forskellige afdelinger og udfører forefaldende arbejde, såsom fotoarbejde, telefonpasning og hjælp ved udstillingsopgaver.

Tilsvarende udstationeringer er siden blevet oprettet for civile værnepligtige ved museerne i Ribe, Aalborg og Randers, hvor der til hvert sted er afgivet 4-6 værnepligtige, der er indkvarteret ved museernes foranstaltning og forplejes på pensionater.

2°. Arbejder af bygningsmæssig karakter.

I foråret 1963 godkendte indenrigsministeriet,

at et hold civile værnepligtige fra lejren i Kompedal under ledelse af en af lejrens arbejdsledere stilledes til rådighed for ASF-Dansk Folkehjælp, Silkeborg afdeling, ved nedrivning af en barak, som Silkeborg kommune havde foræret organisationen, samt flytning og genopførelse af barakken i Sejs ved Silkeborg til brug som feriehus. De værnepligtige færdiggjorde barakken fuldstændigt med varmeanlæg, fast inventar, sanitære installationer m.v. Arbejdet var færdigt i foråret 1964, og senere løste man en lignende opgave for Landsforeningen af Kronisk Syge i Dollerup. I sommeren 1966 har yderligere et hold fra Kompedallejren istandsat et tidligere pensionat på Fanø til brug som feriehus for Landsforeningen af kronisk syge.

En skypumpes hærge i efteråret 1963 i og omkring Fårvang forårsagede omfattende ødelægelser på en skole, der var under opførelse. Et hold fra Kompedallejren hjalp her til i ca. 3 måneder med rensning og sortering af tømmer, rnsning af mursten m.v. Holdet kørte hver dag i lastvogn til og fra arbejdsstedet.

Endelig har det hold, der fast er tilknyttet Viborg stiftsmuseum, i 1964 nedtaget en tidligere tømmerlade i Viborg, hvorefter et andet hold fra lejren har genopført den som begyndelsen til en museumsbygning ved et kommende frilandsmuseum omkring de store oldtidsfund i området ved Hvolris nord for Viborg.

3°. *Arbejder af social karakter.*

I foråret 1964 etablerede indenrigsministeriet efter forelæggelse for udvalget en fast udstationering af 10 civile værnepligtige ved Koføeds Skole i København, således at de pågældende stilledes til rådighed for skolen med henblik på udførelse af forefaldende arbejde såsom statistisk bearbejdning af foreliggende materiale, bistand for de faste socialrådgivere samt bistand til arbejdsledelsen, interessekontorvirksomheden og administrationen. De værnepligtige er indkvarteret på skolen, og skolen har påtaget sig at føre det nødvendige tilsyn med de pågældende under opholdet på skolen.

Fra foråret 1966 har en værnepligtig fra Kompedallejren været afgivet til forefaldende arbejde ved Landsforeningen »Glemte Børn«s kontor i Viborg. Den pågældende er indkvarteret sammen med de værnepligtige, der er afgivet til arbejde ved museerne i Viborg.

Siden efteråret 1966 har 4 civile værnepligtige været afgivet til Statens institut for blinde og svagsynede ved Kalundborg, hvor de er be-

skæftiget ved et af instituttet oprettet materialelaboratorium til fremstilling af undervisningsmaterialer for blinde og svagsynede børn. De værnepligtige indkvarteres og forplejes ved instituttets foranstaltning.

Yderligere har i de sidste år værnepligtige fra lejren i Kompedal i kortere tid været afgivet til medhjælp ved feriekolonier for handicappede børn og børn fra vanskeligt stillede hjem samt ved spejderlejre for handicappede piger. I sommeren 1966 deltog endvidere 4 civile værnepligtige fra Gribskovlejren som hjælpere i et kontaktkursus for handicappede ved Århus. De værnepligtige har ved disse arbejdsopgaver hjulpet de handicappede med at vaske sig, klæde sig på, gå på toilettet m.v.

4°. *Arbejdsopgaver iøvrigt.*

Efter forelæggelse for udvalget tillod indenrigsministeriet i januar 1965, at indtil 2 civile værnepligtige fra Gribskovlejren blev afgivet til arbejde på Mellempøkket Samvirke's kontor i København 3 dage om ugen, således at de pågældende dagligt tog frem og tilbage fra lejren med toget. Der blev ikke meddelt de værnepligtige udvidet nattegn i forbindelse med de dage, hvor de skulle arbejde for organisationen, idet indenrigsministeriet fandt, at en ordning, hvorefter de pågældende kunne bo i deres hjem i København og dagligt møde direkte på deres arbejde på organisationens kontor samt efter endt arbejdstid tage direkte til deres hjem, ville være uforenelig med de almindeligt gældende vilkår for aftjening af værnepligt. Det var imidlertid meget vanskeligt for Gribskovlejren at skaffe frivillige til denne arbejdsopgave, og i november 1965 meddelte de to værnepligtige, der var afgivet til arbejde, at de ikke ønskede at fortsætte på de givne betingelser. Arbejdet ophørte herefter.

Sideløbende med at man i foråret 1963 påbegyndte en anvendelse af civile værnepligtige ved Viborg Stiftsmuseum og ved Skovgaardsmuseet, blev der afgivet 10 værnepligtige til arbejde for Landsarkivet for Nørrejylland i Viborg. De værnepligtige arbejdede her med registrering af diverse arkivalier, sortering af indkommet materiale, affotografering, reparation af gamle kort m.v. Dette arbejde ophørte imidlertid i februar 1965 på grund af gensidig utilfredshed.

Yderligere har 2 civile værnepligtige i ca. 3 måneder i efteråret 1966 været stillet til rådighed for landsindsamlingen »Flygtning 66« med

henblik på beskæftigelse ved forsendelsesopgaver og duplikering m.v. På grund af opgavens karakter og begrænsede omfang fik disse værnepligtige lov til at bo i deres hjem i København, medens arbejdsopgaven stod på.

Til de således etablerede arbejdsopgaver uden for indenrigsministeriets lejre for civile værnepligtige har i de senere år til stadighed en meget stor procentdel af de indkaldte civile værnepligtige været afgivet, og i det sidste år forud for betænkningens afgivelse er alle civile værnepligtige, som har haft ønske om afgivelse til sådanne arbejdsopgaver, og som er fundet egnede hertil, blevet afgivet eller udstationeret efter nogle måneders tjeneste. Pr. 1. april 1967 var der således til de godt 140 indkaldte værnepligtige ca. 70 arbejdsopgaver uden for lejrene.

b. Betingelserne for arbejdsstederne og for de civile værnepligtige ved etablering af de under a. omhandlede arbejdsopgaver.

Som det fremgår af foranstående, er visse af de forsøgsmæssigt gennemførte arbejdsopgaver først igangsat efter forelæggelse for udvalget, der over for indenrigsministeriet har givet udtryk for de betingelser, der efter udvalgets opfattelse burde stilles for iværksættelse af arbejdsopgaverne.

Der skal her nærmere redegøres for de betingelser, der har været fastsat i så henseende, og om hvilke der mellem indenrigsministeriet og udvalget har været fuldstændig enighed.

Man har først og fremmest opstillet den tidsmæssige betingelse, at de værnepligtige først kan afgives til arbejdsopgaver uden for indenrigsministeriets lejre for civile værnepligtige, når de har aftjent en vis del af deres arbejdstid i lejrene. Man har her oprindeligt forlangt, at de værnepligtige skulle have aftjent 4 måneder af deres tjenestetid, før de kunne afgives til sådanne arbejdsopgaver uden for lejrene, hvor de værnepligtige dagligt transporteres frem og tilbage mellem lejr og arbejdssted, men iøvrigt stadigt var indkvarteret i lejrene for de civile værnepligtige. Hvor der var tale om egentlige udstationeringer, således at de pågældende blev indkvarteret ved arbejdsstedets foranstaltning og ikke var under dagligt tilsyn af funktionærerne ved lejrene for civile værnepligtige, har man krævet, at de pågældende værnepligtige først skulle have aftjent 8 måneder af deres tjenestetid på 19 måneder; medens tjenestetiden for de civile værnepligtige var 22 måneder, krævede man, at 10 måneder af tjenestetiden

var aftjent. Senere er der fastsat den fælles regel for de to former for afgivelse af civile værnepligtige til arbejdsopgaver uden for lejrene, at sådan afgivelse kan ske efter 5 måneders tjeneste.

Begrundelsen for denne regel er først og fremmest, at man finder det bedst for et heldigt udfald af udstationeringsordningerne, at ledelsen af lejrene for de civile værnepligtige i nogen tid får lejlighed til at lære de værnepligtige nærmere at kende, således at den kan tage stilling til, om de pågældende findes egnet til udstationering, og hvilken udstationering der i givet fald kan komme på tale. Hertil kommer endvidere, at man har fundet det bedst stemmende med det i § 4 i loven om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde nedfældede princip, hvorefter de civile værnepligtige i henseende bl.a. til kvarter skal være underkastet de for hærens værnepligtige gældende regler, at de civile værnepligtige i hvert fald i den første del af tjenestetiden underkastes de vilkår med hensyn til indkvartering m.v., som gælder i lejrene for civile værnepligtige.

For så vidt angår selve formerne for udstationeringer har man ment at burde kræve, at de pågældende almindeligvis ikke udstationeres til deres hjembyer. Man skal herved henlede opmærksomheden på, at det ved en række af de igangsatte og eventuelt tilkommende arbejdssteder ikke er muligt at etablere et tilsyn med de værnepligtige, hvilket vil sige, at de pågældende er frit stillet fra arbejdstids ophør til arbejdstids begyndelse næste dag. Undladelsen af at indføre en regel som den gennemførte ville da betyde, at de civile værnepligtige ganske naturligt ville søge sig udstationeret til deres hjembyer, hvor de herefter kunne bo i deres hjem og dagligt møde på arbejdsstedet. De pågældende ville herved blive stillet væsentligt bedre end de militære værnepligtige, der nok i en del tilfælde får lejlighed til at blive kasererede i deres hjembyer, men dels skal udføre deres daglige tjeneste under den særlige militære disciplin, der i sig selv føles som et større indgreb i den personlige frihed end den arbejdstvang, en civil værnepligtig bliver udsat for på en civil arbejdsplads, dels normalt hveranden nat skal deltage i beredskabsvagten og derfor opholde sig på kasernen.

Det må imidlertid bemærkes, at en streng gennemførelse af reglen om, at værnepligtige ikke må udstationeres til deres hjemby, ville gøre det meget vanskeligt at etablere udstatio-

neringssteder i København, hvor et forholds- mæssigt meget betydeligt antal af de civile værnepligtige er hjemmehørende, (jfr. bilag 6, hvorefter ca. 50 % af alle værnepligtige, der af samvittighedsgrunde fritages for militærtjeneste kommer fra 1. udskrivningskreds). Indenrigs- ministeriet har da heller ikke ment, at udstationering i København bør være udelukket, men har som tidligere nævnt givet tilladelse til op- rettelse af et udstationeringssted på Kofoeds Skole, idet udstationeringen dog er blevet be- tinget af, at de værnepligtige, der afgives til arbejde her, skal overnatte på arbejdsstedet 4 gange om ugen. Til gengæld vil københavnske værnepligtige så kunne afgives til arbejde på skolen.

De civile værnepligtige, der er udstationeret, er underlagt arbejdsstedets myndighed i deres tjenesteforhold, men er ivoøvrigt stadig undergivet den lejr, hvor de kommer fra, således at løn- udbetaling, tøjbytning, meddelelse af orlov m.v. sker ved lejrens foranstaltning.

De værnepligtiges arbejdskraft er blevet stillet gratis til disposition for arbejdsstederne, og in- denrigsministeriet har afholdt udgifterne ved de værnepligtiges forplejning. Derimod har ar- bejdsgiverne, hvor der har været tale om ind- kvartering på arbejdsstedet, sørget for tilveje- bringelse af kvarter for de værnepligtige. Hvor der har været økonomisk mulighed herfor, har indenrigsministeriet forlangt, at institutionerne helt eller delvis skulle afholde de merudgifter, der for indenrigsministeriet er forbundet med, at de pågældende er afgivet til arbejde uden for lejrene for de civile værnepligtige, d.v.s. ekstra- udgifter til kost eller udgifter til transport af de værnepligtige til og fra lejrene.

c. Erfaringer fra de forsøgsvis gennemførte udstationeringsordninger.

Det er udvalgets indtryk dels gennem besøg på arbejdsstederne uden for indenrigsministe- riets lejre for civile værnepligtige, dels ved mø- der med lederne fra institutioner, hvortil de civile værnepligtige er afgivet, og endelig gen- nem indhentede skriftlige udtalelser fra arbejds- stederne, at der hos disse institutioner i det store og hele har været tilfredshed med den arbejdskraft, som på denne måde er stillet til rådighed.

Udvalget har senest i januar 1967 anmodet de forskellige institutioner, hvortil civile værne- pligtige er afgivet, om over for udvalget at rede- gøre for deres erfaringer med anvendelsen af

de civile værnepligtiges arbejdskraft. De mod- tagne udtalelser giver gennemgående udtryk for stor tilfredshed med den arbejdskraft, som så- ledes er blevet stillet til rådighed for dem. Insti- tutionerne har fremhævet den betydelige værdi, arbejdet indebærer, og at de i høj grad er inter- esseret i en fortsættelse af arbejdet. Det er end- videre nævnt, at de bedste resultater er opnået, hvor man har kunnet forene de respektive insti- tutioners målsætning og de værnepligtiges evner. Til illustration af de erfaringer en enkelt institution, nemlig Historisk-Arkæologisk For- søgscenter i Lejre, har haft, skal henvises til den som bilag 7 optagne redegørelse fra for- søgscentrets leder, mag. art. Hans-Ole Hansen.

Også de civile værnepligtige har i samtaler med medlemmer af udvalget i det store og hele ytret tilfredshed med de muligheder for anvendelse af deres arbejdskraft, som i de senere år er blevet etableret, idet de værnepligtige dog som et gennemgående træk har udtrykt ønsket om større mulighed for at blive beskæftiget ved sociale og humanitære opgaver.

Visse disciplinære vanskeligheder er dog fore- kommet. Det har således været nødvendigt at hjemkalde 4 civile værnepligtige til lejren i Gribskov fra et arbejdssted, de tre fordi de mødte beruset, og den fjerde fordi han ikke ud- viste tilstrækkelig interesse for arbejdet. To værnepligtige har måttet hjemkaldes fra et an- det arbejdssted på grund af utilstrækkelige ar- bejdspræstationer, og endvidere er der forekom- met et tilfælde, hvor der var truffet beslutning om at hjemkalde en værnepligtig fra et arbejds- sted, men hjemkaldelsen blev ikke effektueret, fordi den pågældende selv forinden anmodede om at måtte vende tilbage til lejren. På et ar- bejdssted har der endvidere været visse vanske- ligheder i retning af at få de værnepligtige til at gøre rent i de lokaler, der var stillet til rådigh- ed for dem.

Yderligere skal nævnes, at det har været nød- vendigt at koncentrere afgivelsen af de værne- pligtige, der var udstationeret ved et arbejds- sted med underafdelinger til arbejde på selve udstationeringsstedet, idet det blev konstateret, at tilsynet med to værnepligtige, der var afgivet til arbejde ved en underafdeling, svigtede.

Endelig skal nævnes, at der i forbindelse med løsning af en bygningsmæssig opgave opstod visse disciplinære vanskeligheder. Det var ved dette arbejde nødvendigt at hjemkalde to værne- pligtige til lejren, idet de pågældende udviste for ringe interesse for arbejdet.

7. Udvalgets undersøgelse af mulighederne for at etablere yderligere arbejdsopgaver for de civile værnepligtige.

Fra de civile værnepligtige selv og fra kredse, der interesserer sig for deres sag, er der ofte fremsat ønske om, at de civile værnepligtige beskæftiges ved humanitære og sociale institutioner, idet det herved er blevet gjort gældende, at det at være militærnægter i sig selv er udtryk for en etisk holdning, og at militærnægterne derfor må anses for særligt egnede til arbejdsopgaver af humanitær og social karakter. Der er endvidere peget på, at den almindelige arbejdskraftmangel også gør sig gældende inden for institutioner af denne art - hospitaler, forsorgsinstitutioner m.v. - hvorfor en indsats på disse områder ville være af samfundsmæssig betydning.

Såvel indenrigsministeriet som udvalget har under hensyn til disse ønsker beskæftiget sig med spørgsmålet om, hvorvidt der måtte være muligheder for at tilvejebringe sådanne arbejdsopgaver.

Selvom det har ligget uden for udvalgets virksomhed at træffe aftale om eller iværksætte arbejdsopgaver for de civile værnepligtige, har udvalget dog fundet det rimeligt at optage kontakt med ledere af institutioner som de nævnte for at undersøge de pågældende institutioners stilling til spørgsmålet og om muligt derved forberede etableringen af visse arbejdsopgaver inden for dette område.

Udvalget har således rettet henvendelse til socialministeriet med henblik på eventuel beskæftigelse af civile værnepligtige inden for særforsoget, til direktoratet for statshospitalerne og til Københavns hospitalsvæsen, idet man henlede institutionernes opmærksomhed på de særlige forhold, der måtte tages i betragtning.

Det blev over for de pågældende institutioner præciseret, at der var tale om en tjeneste, der skulle ækvivalere militærtjenesten, hvorfor den ikke måtte fremtræde som attraktiv. Endvidere, at ordningen ikke kunne forventes tilrettelagt således, at institutionerne kun udtog nogle enkelte særligt kvalificerede værnepligtige som læger og lærere, idet man derved dels ville skabe en uønskelig ulighed mellem de værnepligtige, dels kunne skabe et incitament for særlig kvalificerede til at søge sig overført til civilt statsarbejde af andre end samvittighedsmæssige grunde. Institutionerne måtte derfor være villige til også at beskæftige civile værne-

pligtige, som ikke var i besiddelse af sådanne særlige kvalifikationer. Endelig gjorde man opmærksom på de problemer, der kunne opstå i forholdet til de faglige organisationer, hvis de værnepligtige anvendtes til arbejdsopgaver, der var omfattet af faglige overenskomster.

Hovedindtrykket af forhandlingerne med de pågældende institutioner har været, at disse nærede overvejende betænkeligheder ved at beskæftige civile værnepligtige. Disse betænkeligheder har navnlig samlet sig om følgende punkter:

- For så vidt angår deltagelse i den egentlige patientpleje må der forudses en vis uddannelse og tillæring, som kun undtagelsesvis er til stede hos de værnepligtige. I betragtning af den tid, de værnepligtige ville være til tjeneste, ville det formentlig ikke være muligt at give dem en sådan uddannelse og derefter nyde godt af de pågældendes indsats.
- Institutionerne må først og fremmest lægge vægt på deres betydelige ansvar over for de dem undergivne patienter, det være sig børn eller voksne, og må derfor udvælge deres medarbejdere med særlig omhu. Navnlig måtte de være meget forsigtige med at beskæftige personale, som kunne øve særpåvirkning over for patienterne.
- Institutionerne ledes af læger og pædagoger, der ikke kan påtage sig at holde disciplin over de værnepligtige. De værnepligtige måtte i givet fald være udvalgte på forhånd, så man var sikker på at undgå disciplinære vanskeligheder.
- Hvad angår andre arbejdsopgaver end patientpleje — f.eks. havearbejde og arbejde i vaskerier m.v. - måtte der tages hensyn til, at sådanne arbejder var et led i patienternes revalidering, hvorfor det kunne være vanskeligt at anvise arbejdsopgaver af denne art til civile værnepligtige.
- Der hersker overalt på institutionerne stor pladmangel, og de kan ikke påtage sig at indkvartere de værnepligtige.
- Endelig blev det fremført, at det måtte være en forudsætning for overhovedet at medvirke til beskæftigelse af civile værnepligtige, at der i givet fald kunne regnes med en konstant tilgang af arbejdskraft.

I betragtning af, at de pågældende institutioners tilbageholdenhed i nogen grad syntes at måtte tilskrives de civile værnepligtiges manglende uddannelse inden for syge- og plejegering, har udvalget overvejet, om man kunne

give de civile værnepligtige en form for sygehjælperuddannelse, således at man på denne måde kunne forberede dem til et arbejde inden for hospitals- og plejevæsenet.

Til brug for udvalgets overvejelser vedrørende mulighederne for at etablere en sådan sygehjælperuddannelse har medlem af udvalget, lejrchef H. Reedtz Funder udarbejdet en redegørelse, hvori der indeholdes dels forslag til tilrettelæggelse af selve uddannelsen, dels forslag til dennes indpasning i et program for af-tjening af den civile værnepligt.

Det hedder i lejrchefens udtalelse bl.a.:

»Grundlaget for mine tanker herom er den betydning, det efter min opfattelse ville have, om man i den første del af tjenestetiden kunne supplere mandskabets praktiske tjeneste med en obligatorisk almenyttig uddannelse, der ikke kan siges at tjene militære forhold eller have karakter heraf.

Herefter skal jeg tillade mig at foreslå, at man lægger sundhedsstyrelsens cirkulære af 4. marts 1960 om retningslinier for uddannelse m.v. af sygehjælpere m.v. til grund for uddannelsen.

For at imødekomme sygehusenes ønske om en vurdering af mandskabet forud for en eventuel udstationering, foreslås det, at den i cirkulæret angivne teoretiske uddannelse meddeles i lejrene, hvorefter den praktiske uddannelse gennemføres ved sygehusene.

Det i cirkulæret angivne timetal for grunduddannelse (den teoretiske uddannelse) udgør 92 timer. Fordeles disse timer med 15 timer ugentlig eller 2 dage, vil det sige, at grunduddannelsen kan gennemføres på ca. 6 uger.

Da der hertil kommer den sædvanlige civile undervisning, der omfatter valgfri fag inden for litteratur, musik, samfundskundskab m.v. og derfor bør bibeholdes, vil det sige, at der af det ugentlige timetal på 45 timer rester 26 timer, der kan anvendes til det nuværende arbejde for statsskovvæsenet.

Det vil ikke være heldigt, om man skal påbegynde uddannelsen umiddelbart ved tjenestetidens begyndelse. Dels bør der gives de enkelte civile værnepligtige en tilvænningsstid, dels bør lejren have mulighed for at skille dem fra, der umiddelbart skønnes mindre egnede.

Denne periode foreslås til en varighed af 6 uger, hvor mandskabet alene beskæftiges ved skovarbejde.

Herefter vil den samlede første periode af tjenesten have en varighed af 3 måneder.

De civile værnepligtige, der har gennemgået grunduddannelsen med tilfredsstillende resultat, og som i øvrigt har vist sig i besiddelse af de nødvendige kvalifikationer, foreslås derefter udstationeret til sygehuse, hvor den afsluttende praktiske uddannelse på 8 måneder kan gives.

Tjenestetidens resterende 11 måneder *) bør afvikles ved tjeneste som uddannede sygehjælpere ved sygehuse eller plejehjem.«

Med henblik på at erfare, hvorledes sundhedsstyrelsen ville stille sig til at medvirke ved en sådan uddannelse og beskæftigelse af de civile værnepligtige, rettede udvalget i skrivelse af 24. februar 1966 henvendelse til sundhedsstyrelsen, idet man under henvisning til det af lejrchef Reedtz Funder udarbejdede forslag anmodede styrelsen om en udtalelse om, hvorvidt styrelsen ville kunne anbefale landets sygehuse dels at medvirke ved uddannelsen af de værnepligtige, dels efter endt uddannelse at beskæftige dem. Udvalget tilføjede, at en ordning efter de foreslåede retningslinier eventuelt foreløbig kunne etableres på forsøgsbasis, således at der gaves lejlighed til at konstatere, hvorvidt ordningen vil medføre disciplinære vanskeligheder for sygehusene.

Efter at have forelagt sagen for Sygehusforeningen i Danmark udtalte sundhedsstyrelsen i skrivelse af 18. april 1967 over for indenrigsministeriet, der jfr. nedenfor havde udbedt sig en lignende udtalelse fra styrelsen, følgende:

»Under henvisning til indenrigsministeriets skrivelser af 5. april og 7. september 1966 (2.kt. j.nr. 568/65) tilbagesender man hoslagt den fra udvalget vedrørende civile arbejdspligtiges beskæftigelse m.v. modtagne forespørgsel af 24. februar 1966, idet man tillige henviser til de herfra indhentede i sagen værende udtalelser af 28. september 1966 og 28. marts 1967 fra Sygehusforeningen i Danmark.

Sundhedsstyrelsen skal herefter udtale, at der intet findes til hinder for, at den ved udvalgets skrivelse foreslåede beskæftigelse af civile arbejdspligtige som sygehjælpere på landets sygehuse gennemføres — foreløbig på forsøgsbasis — under forudsætning af, at de pågældende gennemgår fuld sygehjælperuddannelse, og idet man lægger vægt på, at udstationeringen til sygehusene vil være frivillig både for de pågældende, forholdsvis fåtallige arbejdspligtige og

*) Efter udarbejdelsen af lejrchefens forslag er tjenestetiden for de civile værnepligtige nedsat fra 22 til 19 mdr., således at en eventuel sygehjælper tjeneste efter endt uddannelse kun vil blive på 8 mdr.

for sygehusene, at ordningen ikke behøver kun at omfatte de sygehuse, der ligger nærmest lejrene, at sygehusene nårsomhelst kan sende de pågældende tilbage til lejren, hvis der opstår disciplinære vanskeligheder, og at de pågældendes uddannelse og tjeneste kan indpasses i eksisterende sygehjælperuddannelse, uden at dette nødvendiggør antagelse af yderligere sygehjælperinstruktører.«

Det skal herved oplyses, at Sygehusforeningen i Danmark i sin skrivelse af 28. september 1966 udtalte, »at det principielt er sygehusforeningens opfattelse, dels at sygehusene alene bør beskæftige personale, som på eget initiativ (af interesse for sygehusarbejdet) retter henvendelse om ansættelse, dels at der må være mulighed for at beskæftige de pågældende i tidsrum af et sådant omfang, at der herved sikres sygehusene personale, der kan bygges videre på. Da disse betingelser ikke opfyldes af de civile værnepligtige, kan sygehusforeningen for sit vedkommende ikke gå ind for den foreslåede ordning.« Sygehusforeningen oplyste endvidere, at den havde rettet forespørgsel til Frederiksborg amtsråd og Viborg amtsråd, som begge fandt det udelukket at beskæftige de civile værnepligtige på de i amterne beliggende sygehuse.

I sin skrivelse af 28. marts 1967 udtalte sygehusforeningen, efter at sagen havde været genstand for drøftelse mellem foreningen og sundhedsstyrelsen og for fornyet drøftelse i sygehusforeningens bestyrelse, »at foreningen principielt mener at måtte fastholde den pr. 28. september 1966 afgivne udtalelse i sagen, men at man ikke ville modsætte sig, at det enkelte sygehus, som måtte have interesse i at modtage sådan arbejdskraft, antager civile arbejdspligtige til sygehjælperuddannelsen efter de derom gældende regler. Det må dog for sygehusforeningen være en forudsætning, at Dansk Kommunalarbejderforbund (Forbundet for offentlige ansatte) ikke har noget at erindre herimod.«

Det skal i øvrigt bemærkes, at udvalget i forbindelse med overvejelserne angående en eventuel sygehjælperuddannelse havde rettet henvendelse til fællesbestyrelsen for Frederiksborg amts sygehuse for at erfare, om der skulle være mulighed for at få sygehusene i dette amt, hvoraf flere ligger ret nær Gribskovlejren, til at medvirke til de værnepligtiges uddannelse. Fællesbestyrelsen meddelte, at den ikke så sig i stand til at bistå med en sådan uddannelse.

Udvalget har endvidere rettet henvendelse til Københavns kommunes socialdirektorat med

henblik på at undersøge mulighederne for eventuel beskæftigelse af de civile værnepligtige ved plejehospitalerne under Københavns kommune. Direktoratet har i skrivelse af 16. maj 1967 meddelt udvalget, at direktoratet ikke for tiden kan finde anvendelsesmuligheder for de civile værnepligtiges arbejdskraft. Direktoratet tilføjer dog, at det vil have opmærksomheden henledt på de muligheder, der måtte vise sig for anvendelsen af de civile værnepligtige inden for det sociale område.

Spørgsmålet om de civile værnepligtiges beskæftigelse inden for sundheds- og forsorgsvæsenet har foruden i udvalget også været genstand for undersøgelse i indenrigsministeriet. Det er således udvalget bekendt, at det af folketinget nedsatte udvalg til behandling af det af medlemmer af det radikale venstres folketingsgruppe for folketinget den 15. december 1965 fremsatte forslag til lov om ændringer i lov om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde har spurgt indenrigsministeren, dels hvorledes hospitalerne stiller sig til anvendelse og eventuel oplæring af de civile værnepligtige som sygemedhjælpere, portører og til andre opgaver inden for hospitalsvæsenet, dels hvorledes sundhedsstyrelsen stiller sig til en sådan anvendelse af de civile værnepligtige, dels endelig hvorledes børne- og særforsorgen stiller sig hertil.

Direktoratet for statshospitalerne besvarede i skrivelse af 20. juni 1966 de stillede spørgsmål således:

»Man skal oplyse, at ved statshospitalerne til behandling af sindslidende beskæftiges hverken portører eller sygemedhjælpere, hvorfor en anvendelse eller eventuel oplæring af civile værnepligtige til disse stillinger ikke vil kunne ske, medmindre man samtidig ændrer hele personaleopbygningen ved de nævnte hospitaler.

Man har med henblik på de civile værnepligtiges eventuelle anvendelse som plejere ved statshospitalerne indhentet en udtalelse fra såvel den forhandlingsberettigede organisation for plejere Dansk Hospitalsforbund som fra Foreningen af overlæger ved statshospitalerne.

For at blive ansat som plejer ved et statshospital kræves der nu i medfør af § 137 i lov om normering og klassificering af statstjenestemandstillinger, at den pågældende har bestået en af ministeren godkendt prøve i sindssygepleje efter forudgående praktisk og teoretisk uddannelse på et statshospital til behandling af sindslidende. Denne uddannelse tager 1 år. Den,

der har bestået prøven, har mulighed for ansættelse ved statshospitalerne, men prøven giver ikke adgang til stillinger ved andre hospitaler eller sygehuse. Foreningen af overlæger ved statshospitalerne har udtalt, at det må anses for lægeligt uforsvarligt at lade civile værnepligtige deltage i patientplejen, idet der inden for dette område stilles særlige krav af personlig art, og der sker derfor en nøje udvælgelse mellem de personer, der melder sig som elever. Der er fra overlægeforeningens side peget på, at de civile værnepligtige udgør en uensartet sammensat gruppe med vidt forskellige sociale og uddannelsesmæssige forudsætninger, hvorfor en tilfredsstillende tilpasning til de særlige hospitalmæssige forhold ikke kan forventes etableret inden for den tid, de pågældendes arbejdspligt varer.

Dansk Hospitalsforbund har for sit vedkommende stærkt frarådet beskæftigelsen af civile værnepligtige på statshospitaler, idet forbundet bl.a. har anført, at effektiviteten af tjenesten skærpes gennem længere tids opnået praktisk og teoretisk erfaring i arbejdet. En sådan erfaring i patientpleje vil ikke kunne opnås i den relativt korte tjenestetid, de civile værnepligtige har, og en hurtig fluktuation inden for medarbejderstaben vil medføre store vanskeligheder med hensyn til den effektive behandling af patienterne og betyde en ikke uvæsentlig belastning for det faste plejepersonale.

Civile værnepligtige eventuelle anvendelse inden for andre grene af hospitalernes virksomhed er også frarådet af Dansk Hospitalsforbund og af overlægeforeningen. Begge organisationer peger på, at arbejde af mere tilfældig karakter, eller hvortil der ikke kræves nogen særlig uddannelse, i størst muligt omfang må forbeholdes som revalideringsforanstaltninger for hospitalernes egne patienter.

Direktoratet er enig i det af de to forbund udtalte og skal hertil føje, at det næppe vil være muligt at indkvartere de civile værnepligtige, medmindre der bygges særlige boliger for disse, ligesom der heller ikke vil kunne føres noget tilsyn eller kontrol med arbejdspligtens overholdelse, medmindre der til dette arbejde ansættes særlige funktionærer.«

Hvad angår spørgsmålet om civile værnepligtiges beskæftigelse på landets sygehuse i øvrigt henvises til sundhedsstyrelsens ovenfor gengivne skrivelse af 18. april 1967.

Socialministeriet, fra hvilket indenrigsministeriet ligeledes i sagens anledning havde ud-

bedt sig en udtalelse, oplyste, at der inden for *børneforsorgsområdet* er mulighed for at beskæftige nogle civile værnepligtige ved børne- og ungdomsforsorgsinstitutioner, idet det herved forudsættes, at de pågældende har en pædagogisk uddannelse, som direkte kan bringes i anvendelse, eller en håndværker- eller specialarbejderuddannelse, som man også på en række institutioner vil kunne finde anvendelse for. Det måtte dog efter socialministeriets opfattelse samtidig være en forudsætning, at de pågældende skønnes egnede til - udover at være i besiddelse af den fornødne uddannelse - at gå ind i dette særlige arbejde på de omhandlede institutioner.

Direktoratet for børne- og ungdomsforsorg oplyste derhos over for indenrigsministeriet, at medens der ikke ville være mulighed for at indkvartere de værnepligtige på daginstitutionerne, ville det ved visse børne- og ungdomshjem være muligt at indkvartere en å to værnepligtige.

Hvad angår *scerforsorgsområdet* oplyste socialministeriet, at der inden for dette område formentlig ville kunne beskæftiges læger og lærere, der vil kunne afhjælpe personale manglen ved at vikariere. Herudover skønner socialministeriet, at der i meget begrænset omfang vil kunne beskæftiges civile værnepligtige ved fremstilling af undervisningsmateriale for blinde, ved kontorarbejde samt ved gartneri- og havearbejde. Statens høreinstitut, København, og Statens høreinstitut, Fredericia, samt Statens institut for blinde og svagsynede, København, erklærede sig således interesserede i at beskæftige enkelte civile værnepligtige, idet dog kun Statens høreinstitut, Fredericia, muligvis så sig i stand til at stille lokaler til rådighed til indkvartering af de pågældende.

Med hensyn til behovet for anvendelsen af de civile værnepligtiges arbejdskraft fremgik det imidlertid nærmere af det tilvejebragte materiale, at de to høreinstitutter ikke ville kunne beskæftige værnepligtige konstant, men kun lejlighedsvis enkelte timer, samt at de ikke kunne påtage sig at føre tilsyn med de værnepligtige, hverken i eller uden for arbejdstiden.

Statens institut for blinde og svagsynede oplyste, at de værnepligtige kun kunne beskæftiges i skoleårets 10 måneder.

Som et resultat af de med sundheds- og forsorgsmyndighederne førte forhandlinger må ses den ovenfor under 6.a.3° omhandlede arbejdsopgave ved Statens institut for blinde og svag-

synede ved Kalundborg. På grundlag af de fra de nævnte myndigheder tilvejebragte udtalelser mener udvalget i øvrigt at måtte konstatere, at der næppe bør stilles for store forventninger til mulighederne for at tilvejebringe beskæftigelse for civile værnepligtige på hospitaler og forsorgsinstitutioner, idet det synes vanskeligt at forene de pågældende institutioners krav til personalemæssig uddannelse, de efter institutionernes skøn nødvendige hensyn til patienternes pleje og institutionernes praktiske muligheder for at beskæftige, uddanne og undervise de værnepligtige med ønsket om på denne måde at tilvejebringe nye arbejdsopgaver for civile værnepligtige. Udvalget gør i øvrigt opmærksom på, at den omstændighed, at tjenestetiden ved civilt statsarbejde nu er nedsat til 19 måneder, vil betyde en afkorting af den periode, hvori de pågældende institutioner vil kunne have nyttevirkning af de civile værnepligtiges arbejdsindsats efter endt uddannelse. Dette forhold vil formentlig kunne indvirke på institutionernes interesse i at deltage i beskæftigelsen af de værnepligtige.

8. Anvendelsen af civile værnepligtige i Grønland og i udviklingslandene.

a. 1 januar 1966 rettede et antal civile værnepligtige i lejren i Kompedal henvendelse til indenrigsministeriet med forslag om, at der gaves militærnægterne lejlighed til at aftjene deres værnepligt gennem en arbejdsindsats i Grønland. De værnepligtige henviste herved til, at det gennem en udsendelsesrække i fjernsynet om forholdene i Grønland var blevet demonstreret, at et af de største problemer var mangelen på kvalificeret arbejdskraft, samt at der ved anvendelsen af de civile værnepligtige her kunne gøres brug af den enkeltes evner og uddannelse, og at samfundet derved ville kunne få et betydeligt større udbytte af militærnægternes indsats end ved den nuværende ordning.

Indenrigsministeriet anmodede i denne anledning udvalget om at inddrage den omhandlede henvendelse under sine overvejelser.

Udvalget udtalte over for indenrigsministeriet, at en adgang for særlig kvalificerede unge, hvis arbejde har almen betydning for samfundet, til at aftjene værnepligten inden for deres faglige felt vil betyde et brud med princippet om den almindelige værnepligt. Er forholdet tilmed det, at sådanne arrangementer tillades specielt for civile værnepligtige, kan der heri

ligge en tilskyndelse for den værnepligtige til at søge civilt arbejde.

Det var derfor udvalgets opfattelse, at såfremt der inden for et eller andet område måtte vise sig at være en afgørende samfundsmæssig interesse i at lade særlig kvalificerede værnepligtige aftjene værnepligten gennem en indsats på dette område, måtte adgangen hertil stå åben for alle værnepligtige med sådanne kvalifikationer uden hensyn til, om de pågældende havde ønsket overførelse til civilt statsarbejde eller ej. Udvalget kunne herefter ikke anbefale at søge den omhandlede ordning gennemført.

I sit svar til de civile værnepligtige henholdt indenrigsministeriet sig til udvalgets udtalelse.

b. Et fra militærnægterside her i landet som i andre lande ofte fremsat ønske er gået ud på at anvende de civile værnepligtiges arbejdskraft i udviklingslandene, idet det er blevet anført, at en indsats på dette område vil medvirke til bibringelse af den mellemfolkelige forståelse, der er en forudsætning for fred i verden, og at en sådan indsats derfor vil være i overensstemmelse med den tankegang, der er baggrunden for, at værnepligtige begærer sig fritaget for militærtjeneste af samvittighedsgrunde.

Udvalget kan for dette problems vedkommende ganske henholde sig til det i udtalelsen til indenrigsministeriet vedrørende anvendelsen af de civile værnepligtiges arbejdskraft i Grønland anførte, idet man mener, at en eventuel adgang til at aftjene værnepligten gennem arbejdsindsats i udviklingslandene måtte stå åben for alle værnepligtige med de fornødne kvalifikationer uden hensyn til, om de pågældende har begæret sig overført til civilt arbejde. Man skal i denne forbindelse oplyse, at der i Belgien ved lov af 21. juni 1961 er givet værnepligtige, hvadenten de er militærnægtere eller ej, mulighed for at aftjene værnepligten ved 3 års arbejde i udviklingslandene. Baggrunden for denne bestemmelse er forhandlingerne forud for Belgisk Congos selvstændighed, hvor man indså, at landet havde brug for teknisk assistance, men at det ikke kunne tilbyde de privilegier, som europæerne havde i kolonitiden. Muligheden er forbeholdt værnepligtige af en højere uddannelse eller med en uddannelse, som udviklingslandene særligt har brug for.

Det er endvidere oplyst over for udvalget, at der i Holland meddeles værnepligtige, der ønsker at forrette tjeneste i udviklingslandene, udsættelse med aftjening af deres værnepligt,

samt at de ved tilbagekomsten efter at have udført dette arbejde i en vis årrække har mulighed for at blive fritaget for aftjening af deres værnepligt.

9. Udvalgets forslag til den fremtidige form for anvendelse af civile værnepligtiges arbejdskraft.

a. Da det ved afgørelsen af, hvilke arbejdsopgaver man måtte finde det hensigtsmæssigt at beskæftige de civile værnepligtige med, måtte være af interesse at konstatere, hvorledes de værnepligtige fordeler sig efter uddannelse og fag, har man foretaget en opgørelse over 310 værnepligtige, der var indkaldt til udførelse af civilt arbejde dels i oktober 1964, dels i december 1966.

Resultatet af undersøgelsen var følgende:

7 %, eller ialt 20 værnepligtige, havde en akademisk uddannelse, og heraf var 10 cand. mag. og 5 civilingeniører.

11 %, eller 35 værnepligtige, havde anden videregående uddannelse, og heraf var 25 folkeskolelærere.

14 %, eller 24 værnepligtige, havde studentereksamen, men ikke anden uddannelse.

10 %, eller 32 værnepligtige, var uddannet inden for handels- og kontorfaget.

33 %, eller 105 værnepligtige, var håndværksuddannede.

17 %, eller 53 værnepligtige, var ufaglærte.

8 % måtte henføres under gruppen »andre« som f.eks. værnepligtige med realeksamen uden anden uddannelse og musikere uden konservatorieuddannelse.

Til sammenligning skal anføres, at det af Militærpsykologisk Tjeneste over for udvalget er oplyst, at de militære værnepligtige af årgang 1966 fordeler sig på følgende måde:

1,9 % har akademisk uddannelse,

3,9 % har anden videregående uddannelse,

4,9 % har studentereksamen uden anden uddannelse,

21 % er uddannet inden for handels- og kontorfaget,

45,7 % er håndværksuddannede,

22,2 % er ufaglærte,

1,2 % henføres under gruppen andre.

Ifølge dette undersøgelsesmateriale skulle de civile værnepligtige adskille sig fra de militære værnepligtige ved, at et forholdsvis større antal er akademikere og studenter samt folk med vi-

deregående uddannelse uden studentereksamen, medens der er færre værnepligtige uddannet inden for handel, kontor og håndværk end ved de militære værn.

b. Aftjening af civil værnepligt i lejrene for de civile værnepligtige.

Som det fremgår af fremstillingen ovenfor side 25 har en del af de hidtil forsøgsmæssigt iværksatte ordninger givet anledning til tilfredshed såvel hos de institutioner, der har nydt godt af de værnepligtiges arbejdskraft, som hos de værnepligtige. I andre tilfælde har igangsæt eller påtænkt arbejde imidlertid måttet opgives på grund af utilfredshed fra en eller begge parter side, eller fordi vedkommende institution har ment, at arbejdsudbyttet ikke stod i forhold til det bidrag, som institutionen skulle betale til dækning af de med værnepligtiges beskæftigelse i institutionen forbundne merudgifter. Det er dog udvalgets hovedindtryk, at de ved de hidtidige forsøgsordninger indvundne erfaringer taler for at give de værnepligtige mulighed for beskæftigelse også ved andre arbejdsopgaver end skovarbejde, idet adskillige af de institutioner, ved hvilke de værnepligtige beskæftiges, har behov for og værdsætter den arbejdskraft, der på denne måde stilles til deres rådighed. Det vil derfor efter udvalgets opfattelse være rimeligt at fortsætte de igangværende arbejdsopgaver og eventuelt etablere nye, hvor mulighed byder sig.

Beskæftigelsen af de civile værnepligtige uden for lejrene rejser det spørgsmål, om en fremtidig arbejdsordning for de civile værnepligtige kan tilrettelægges således, at lejrene for de civile værnepligtige nedlægges, og de værnepligtige indkaldes direkte til de institutioner, hvor de skal beskæftiges.

Udvalget er nået til det resultat, at der ikke er grundlag for at fremsætte forslag om lejrenes nedlæggelse, idet vægtige grunde taler for at bibeholde lejrene.

Mari skal indledningsvis pege på, at det fortsat må anses for mest hensigtsmæssigt at indkalde de værnepligtige til en lejr, hvor der er mulighed for at bedømme, hvilke arbejdsopgaver de er egnede til. Det skal i denne forbindelse anføres, at når man f. eks. i Holland og Den tyske Forbundsrepublik mener at kunne indkalde visse af de værnepligtige umiddelbart til de institutioner, hvor de skal beskæftiges, hænger dette i høj grad sammen med, at man i disse lande i kraft af den indgående procedure i for-

bindelse med behandlingen af andragender om overførelse til civilt arbejde har langt større mulighed end efter det danske system for at skaffe sig forhåndskendskab til de værnepligtige. Det samme gælder til en vis grad Norge, hvor man dog indkalder de værnepligtige til en lejr, hvorfra de imidlertid efter få dages forløb fordeles til arbejdsstederne. Et andet tungtvejende argument har det for udvalget været, at det, at de værnepligtige indkaldes til en særlig lejr for civile værnepligtige med henblik på aftjening af i hvert fald den første del af tjenestetiden i lejren, vil være bedst stemmende med princippet om, at den civile værnepligt ikke må kunne opfattes som en tjeneste, der er mindre byrdefuld for de værnepligtige end den militære værnepligt, hvor de værnepligtige som almindelig regel indkvarteres i forlægninger i hele tjenestetiden.

Af afgørende betydning for udvalget har det i øvrigt været, at de hidtidige erfaringer har vist, at det kun i begrænset omfang synes muligt at tilvejebringe arbejdsopgaver uden for lejrene med mulighed for indkvartering af de værnepligtige på arbejdsstedet. Det må derfor anses for uomgængelig nødvendigt at bibeholde lejrene som kvarter for værnepligtige, der ikke kan underbringes andet sted. Man henviser herved til de ovenfor side 24 nævnte betæneligheder ved en ordning, hvorefter de værnepligtige skulle kunne aftjene værnepligten med bibeholdelse af deres bopæl i hjemmet. Endvidere må man være opmærksom på, at en del af de arbejdsopgaver, der hidtil har været etableret uden for skovene, har været af midlertidig karakter, og at det må påregnes, at mange fremtidige arbejdsopgaver også vil være midlertidige. Disse midlertidige arbejder har iøvrigt for de institutioner, der har nydt godt af arbejdet, betydet en hårdt tiltrængt bistand og måske endog den eneste mulighed for at få en påtrængende, samfundsnyttig opgave løst. Også blandt de værnepligtige er opgaver af denne art blevet mødt med tilfredshed, idet de giver de værnepligtige mulighed for at se et konkret resultat af deres indsats. Forekomsten af sådanne kortvarige opgaver kan imidlertid ikke forudses på forhånd og kan næppe heller påregnes at foreligge i et sådant omfang, at de giver mulighed for konstant beskæftigelse af et vist antal værnepligtige. Af tungtvejende karakter er også det forhold, at de hidtidige erfaringer har vist, at visse arbejdsopgaver, om hvilke man ved deres etablering formodede, at de ville

være af konstant eller langvarig karakter, af forskellige grunde har måttet bringes til ophør efter ret kort tids forløb. Man henviser herved til de ovenfor under 6 meddelte oplysninger om udviklingen af visse arbejdsopgaver.

I alle tilfælde, hvor arbejdsopgaver uden for lejrene bringes til ophør, hvadenten ophøret skyldes, at arbejdsopgaverne er endeligt løst, eller at vedkommende institution ikke længere ønsker at gøre brug af de værnepligtiges arbejdskraft, vil det være nødvendigt at skaffe de værnepligtige anden beskæftigelse. I modsætning til opgaver, der således af den ene eller den anden grund viser sig at være midlertidige, byder skovdriften som allerede nævnt på varige arbejdsopgaver, der dog på den anden side ofte kan tilrettelægges under hensyn til andre mere tilfældigt forefaldende arbejder af kortere varighed. Det vil derfor være muligt i kraft af de eksisterende lejre at forene behovet for varige arbejdsopgaver med ønsket om en vis afveksling i arbejdet og om udførelse af arbejder af humanitær, kulturel eller anden almennyttig karakter.

Såfremt de værnepligtige har været indkvarteret på arbejdsstedet, vil arbejdets ophør tilige gøre det nødvendigt at skaffe dem et nyt kvarter, hvilket efter udvalgets opfattelse alene eller dog mest hensigtsmæssigt vil kunne ske gennem bibeholdelse af lejrene for civile værnepligtige.

Yderligere skal udvalget henlede opmærksomheden på, at der i det hele taget ikke haves nogen sikkerhed for, at der kan etableres det tilstrækkelige antal arbejdsopgaver uden for lejrene, og at det navnlig i en situation, hvor der ikke er fuld beskæftigelse, vil kunne blive vanskeligere at tilvejebringe muligheder for anvendelse af de civile værnepligtige uden for lejrene.

Udvalget har også taget i betragtning, at erfaringerne viser, at en vis del af de civile værnepligtige ikke er egnede til udstationering eller ikke har kunnet leve op til det ansvar, der er pålagt dem i forbindelse med udstationeringen, men har forvoldt disciplinære vanskeligheder. En bibeholdelse af de eksisterende lejre for civile værnepligtige vil give mulighed for en beskæftigelse af sådanne værnepligtige under stadig tilsyn af lejrenes funktionærer.

Bortset fra, at nogle værnepligtige foretrækker det udendørs arbejde i skovene fremfor arbejde på museer eller ved andet indendørs arbejde, vil det i øvrigt i denne sammenhæng

være på sin plads at henlede opmærksomheden på, at det næppe er rimeligt, således som det ofte har været tilfældet i debatten om beskæftigelse af militærnægtere, at stemple skovarbejdet som samfundsmæssigt unyttigt. Der er gentagne gange fra skovvæsenets side givet udtryk for, at de værnepligtiges indsats i skovene har været et betydningsfuldt bidrag i skovdriften.

De ovenfor fremdragne forhold kan sammenfattende udtrykkes således, at bibeholdelsen af lejrene for de civile værnepligtige må anses for en nødvendighed, idet lejrene må betragtes som den mest hensigtsmæssige mulighed for at skabe en fast ramme for aftjeningen af den civile værnepligt. Det synes vanskeligt at forestille sig, at man uden denne faste ramme skulle kunne tilrettelægge den civile arbejdstjeneste på en sådan måde, at den ikke vil miste en væsentlig del af de træk, man må fordr af en tjeneste, der skal træde i stedet for aftjeningen af værnepligt ved forsvaret.

Udvalget vil dog finde det ønskeligt, om arbejdsprogrammet for den tid, de pågældende opholder sig i lejrene, i højere grad udformes med henblik på forberedelse og uddannelse til de foreliggende arbejdsopgaver. Den nærmere tilrettelæggelse af et sådant arbejdsprogram må afhænge af, hvilke arbejdsopgaver der viser sig mulighed for at tilvejebringe. Udvalget skal dog pege på, at det formentlig vil være gavnligt, om skovvæsenet gennem en kort instruktion kunne bibringe de værnepligtige en forståelse for den samfundsværdi, der efter udvalgets opfattelse også ligger i anvendelsen af deres arbejdsindsats ved skovarbejde. Endvidere forekommer det naturligt, om man - eventuelt ved samarbejde med de institutioner, der måtte ønske at beskæftige de værnepligtige - benytter lejropholdet til at give de værnepligtige nærmere information om karakteren af de arbejdsopgaver, som de senere vil få mulighed for at beskæftige sig med. Såfremt der skabes mulighed for i videre omfang at beskæftige civile værnepligtige ved opgaver inden for sundheds- og forsorgsområdet, synes det endvidere nødvendigt, at der i lejrene etableres en teoretisk undervisning i sygehjælp med henblik på de værnepligtiges anvendelse på hospitaler m.v. Man henviser herved til det foran side 27 omtalte, af lejrchef Reedtz Funder udarbejdede forslag til en sygehjælperuddannelse, der vil kunne lægges til grund for udarbejdelsen af et arbejdsprogram for de værnepligtiges ophold i lejrene.

c. Arbejdsopgaver uden for indenrigsmi- nisteriets lejre for civile værnepligtige.

Når de værnepligtige har tilbragt en vis tid i lejrene, bør de kunne afgives til arbejde uden for lejrene eller udstationeres andetsteds, således at de indkvarteres på udstationeringsstedet. Efter udvalgets opfattelse vil det være rimeligt at opretholde det gældende krav om, at de værnepligtige skal have opholdt sig 5 måneder i en af lejrene, forinden de afgives eller udstationeres, idet denne periode står i samme forhold til tjenestetiden, som den normale rekruttid ved forsvaret står i forhold til den samlede tjenestetid.

Ved behandlingen af spørgsmålet om tilvejebringelse af nye arbejdsopgaver for civile værnepligtige må erindres om, at værnepligtige, der fritages for militærtjeneste af samvittighedsgrunde, ifølge 1933-lovens § 1, stk. 1, i stedet skal anvendes til andet statsarbejde, der ikke må tjene militære formål.

Udtrykket statsarbejde er blevet fortolket således, at de værnepligtige skal aftjene værnepligten ved arbejde inden for statslige virksomheder eller institutioner, hvorimod der ikke er hjemmel for at lade dem udføre arbejde ved f.eks. kommunale eller private institutioner, selv om disse har et almenyttigt formål. I praksis har arbejdet - indtil de forsøgsræssige ordninger blev iværksat i 1963 - så godt som udelukkende bestået i arbejde for statskovvæsenet.

Under en eventuel ny arbejdsordning bør reglen om, at de civile værnepligtige ikke må anvendes ved arbejder, der tjener militære formål, opretholdes.

Såfremt der i øvrigt opnås fornøden tilslutning til at søge frem til andre arbejdsopgaver for de civile værnepligtige end arbejdet for statskovvæsenet, vil det derimod efter udvalgets opfattelse være nødvendigt at opgive kravet om, at arbejdet skal udføres i statslige virksomheder eller institutioner, idet de under forsøgsperioden indhøstede erfaringer og stedfundne undersøgelser må føre til den slutning, at mulighederne for at tilvejebringe egnede arbejdsopgaver inden for statsinstitutioner i hvert fald for tiden er meget begrænsede.

Beskæftigelsen af civile værnepligtige ved andre arbejdsopgaver end skovarbejde må derfor efter udvalgets opfattelse forudsætte, at der skabes hjemmel til også at beskæftige de værnepligtige ved ikke-statslige institutioner, der tjener et samfundsnyttigt formål. Dette vil f.eks.

være tilfældet for så vidt angår kommunale sundheds- eller forsorgsinstitutioner eller institutioner, der henhører under foreninger eller sammenslutninger, hvis samfundsnyttige kulturelle eller humanitære karakter taler for at stille civile værnepligtige til rådighed for institutionernes virke.

Det vil efter udvalgets opfattelse næppe være hensigtsmæssigt at foretage en detaljeret afgrænsning af de arbejdsopgaver eller institutioner, der kan komme på tale, idet det vil være vanskeligt på forhånd at forudse, hvilke opgaver det i fremtiden måtte vise sig ønskeligt at støtte gennem de civile værnepligtiges indsats. Udvalget finder det rettest, at en eventuel ny lovbestemmelse vedrørende arbejdsforholdene alene angiver en almindelig afgrænsning af de i betragtning kommende opgaver, hvorfor udvalget i sit lovudkast foreslår, at bestemmelsen affattes således, at de civile værnepligtige skal kunne anvendes til arbejder af humanitær, kulturel eller anden almennyttig karakter.

En formulering som den foreslåede vil efter udvalgets formening afgive hjemmel for at beskæftige civile værnepligtige ved opgaver af den art, der har været udført under de forsøgsmæssige ordninger, og for i det hele taget i det omfang mulighed byder sig, at beskæftige værnepligtige ved kulturelle og humanitære opgaver af samfundsmæssig karakter.

d. Det civile arbejdes indpasning i arbejdsmarkedet.

Hvad angår de praktiske muligheder for at fremskaffe arbejdsopgaver til civile værnepligtige, skal udvalget pege på, at disse muligheder formentlig i ikke ringe grad vil afhænge af, i hvilket omfang arbejdsopgaverne kan indpasses i det almindelige arbejdsmarked på en og så for dettes parter tilfredsstillende måde, såvel hvad angår deres interesse i at hævde en vis uddannelsesmæssig og personlig standard som forudsætning for beskæftigelse inden for visse arbejdsområder som i at have indseende med tilgangen af arbejdskraft inden for de forskellige arbejdsområder.

Hovedparten af de arbejdsopgaver, som civile værnepligtige hidtil har været beskæftiget med, har været karakteristiske ved, at der har været tale om arbejder, som næppe ville være blevet udført, hvis ikke denne arbejdskraft havde været til rådighed. Dette gælder således skovarbejdet, jfr. ovenfor under 1., og en række af de arbejdsopgaver, der i de senere år er

udført uden for lejrene, idet de pågældende institutioner næppe havde haft økonomisk mulighed for i det skete omfang at lade disse opgaver udføre ved almindelig arbejdskraft. Det er endvidere karakteristisk for de nævnte arbejder, at deres udførelse som regel ikke har forudsat nogen særlig uddannelse. I nogle tilfælde er værnepligtige dog anvendt ved opgaver, hvor de har kunnet udnytte deres faglig uddannelse. Dette gælder således de ovenfor under 6.a. omhandlede arbejder af bygningsmæssig karakter, hvor værnepligtige med håndværkeruddannelse har udført murerarbejde, tømrerarbejde, blikkenslagerarbejde m.v. for humanitære og kulturelle institutioner.

Beskæftigelsen af civile værnepligtige har hidtil kun undtagelsesvis givet anledning til vanskeligheder af faglig karakter, navnlig fordi administrationen dels i almindelighed har vist tilbageholdenhed ved arbejdsopgavernes udvælgelse, dels i de ovennævnte særlige tilfælde, hvor værnepligtige har været anvendt ved faglige arbejder, på forhånd har sikret sig vedkommende lokale faglige organisations indforståelse med arbejdets udførelse.

En fortsættelse og eventuel udbygning af bestræbelserne for at imødekomme de fremsatte krav om beskæftigelse af civile værnepligtige ved mere samfundsnyttige opgaver må forudses i stadig flere tilfælde at rejse spørgsmål om det civile arbejdes indpasning i det almindelige arbejdsmarked. Af hensyn til tilrettelæggelsen på længere sigt af dette arbejde ville det vel kunne være ønskeligt, om der ved forhandling med vedkommende faglige organisationer m.v. kunne fastlægges visse almindelige rammer for beskæftigelsen af civile værnepligtige dels under hensyntagen til ønsket om en mere varieret og samfundsnyttig beskæftigelse af disse, dels under iagttagelse af de ovennævnte arbejdsmarkedsmæssige hensyn. Da de i betragtning kommende hensyn imidlertid må antages at være stærkt varierende både i henseende til tid, sted og fagligt område, må udvalget dog anse det for tvivlsomt, om der er mulighed for at opnå en almindelig afgrænsning af tilpas fast karakter, hvorfor man må formode, at de herhen hørende spørgsmål bør søges løst i forbindelse med etableringen af den enkelte arbejdsopgave.

e. Vederlag for de civile værnepligtiges arbejdsindsats.

Ifølge loven af 20. maj 1933 skal de civile

værnepligtige anvendes til statsarbejde, hvis udbytte tilfalder staten. Dette statsarbejde har hidtil hovedsageligt bestået i arbejde i statsskovene. Der er ikke af skovvæsenet ydet vederlag for de værnepligtiges arbejdsindsats, der således kan siges ubeskåret at være kommet statsskovvæsenet til gode. Begrundelsen herfor må formentlig bl.a. søges i, at der i vidt omfang har været tale om arbejdsopgaver, hvis værdi for skovvæsenet det ville være vanskeligt at opgøre, jfr. foran under 1, samt i, at det oprindeligt var skovvæsenet, der stillede det fornødne personale til rådighed for tilsynet med de værnepligtige og deres beskæftigelse. Endelig har det vel også spillet ind, at der i givet fald kun ville være tale om en mellemregning mellem to statsinstitutioner. Efterhånden som de civile værnepligtige i stigende grad beskæftiges ved institutioner uden for staten, opstår det spørgsmål, om disse institutioner bør betale for de værnepligtiges arbejdsindsats. På samme måde vil det, såfremt der i videre omfang fra statsinstitutionernes side måtte opstå ønske om at gøre brug af de civile værnepligtiges arbejdskraft, være rimeligt at overveje, om disse institutioner bør yde vederlag for arbejdet. Selv om der kun ville være tale om en mellemregning mellem statsinstitutioner, kunne en sådan mellemregning dog have interesse for eventuelle betragtninger vedrørende de med militærnægterordningen forbundne udgifter, idet man herigennem kunne få indtryk af det økonomiske udbytte, der modsvarer disse udgifter.

I de udenlandske militærnægterordninger er vederlagsspørgsmålet løst på forskellig måde. I Norge er - som det fremgår foran under 2 - nogle militærnægtere beskæftiget hos private skovejere, for hvem de udfører træfældning og andet skovarbejde. Skovejerne indbetaler til staten tarifmæssig løn for den udførte arbejdsindsats, men lønnen afgives af staten til UNICEF, idet de norske myndigheder har ment, at der herved kunne ligge en særlig spore for de værnepligtige til at yde en tilfredsstillende arbejdsindsats. Ved arbejde for statsinstitutioner betaler vedkommende institution et mindre beløb til UNICEF. I Holland betaler institutioner, herunder også statsinstitutioner, normalt tarifmæssig løn til forsvarsministeriet for anvendelse af de værnepligtiges arbejdskraft. Af de inkasserede beløb udreder forsvarsministeriet udgifter til kost, logi m.v. til de værnepligtige samt sociale ydelser til deres familier, og eventuelt overskud kommer staten til gode, dog så-

ledes at det militære forsvar ikke får andel heri. I den tyske forbundsrepublik skal institutioner, der beskæftiger militærnægtere, ikke betale herfor, men får udbetalt et fast beløb af staten til dækning af udgifterne ved forplejning m.v. af de værnepligtige.

Som ovenfor side 25 nævnt blev de civile værnepligtige i Danmark ved påbegyndelsen af de forsøgsmæssige ordninger vederlagsfrit stillet til rådighed for de pågældende institutioner. Dette skyldes, at indenrigsministeriet kun på denne måde havde mulighed for at tilvejebringe et erfaringsgrundlag med hensyn til anvendelsen af civile værnepligtiges arbejdskraft inden for forskellige områder, idet de institutioner, der viste interesse for anvendelsen af arbejdsindsatsen, bevillingsmæssigt var vanskeligt stillet, således at de enten ikke havde mulighed for hverken helt eller delvis at betale for arbejdskraften eller i hvert fald udviste tilbageholdenhed med hensyn til at indlade sig på en forsøgsmæssig ordning, såfremt denne skulle belaste bevillingerne. I senere tilfælde har indenrigsministeriet dog fundet det rimeligt, at institutioner, der ønsker at beskæftige civile værnepligtige, medvirker til at dække de merudgifter, der for indenrigsministeriet er forbundet med at indkvartere og forpleje de værnepligtige uden for lejrene for civile værnepligtige. Baggrunden for dette krav fra indenrigsministeriets side var først og fremmest, at ministeriet ikke havde bevillingsmæssig hjemmel til at dække disse merudgifter, men hertil kommer også, at det forhold, at institutionerne betaler helt eller delvis for arbejdskraften, kan bidrage til at interessere institutionerne i en mere effektiv udnyttelse af den eksisterende arbejdskraft.

Udvalget må principielt finde det rimeligt, at de institutioner, der ønsker at beskæftige civile værnepligtige, betaler et vist beløb for anvendelsen af de værnepligtiges arbejdskraft. På den anden side må man gøre sig klart, at vederlagsspørgsmålet i høj grad vil være af betydning for spørgsmålet om, i hvilket omfang der overhovedet vil være mulighed for at tilvejebringe arbejdsopgaver uden for lejrene. En fortsættelse af igangværende arbejdsopgaver eller iværksættelse af nye opgaver må derfor efter udvalgets opfattelse forudsætte, at man i nogen grad ser bort fra at opnå økonomiske fordele ved indsættelsen af de værnepligtiges arbejdskraft.

Udvalget finder herefter ikke, at der er mu-

lighed for at opstille almindelige retningslinier for fastsættelsen af et eventuelt vederlag, men mener, at spørgsmålet om, hvorvidt der skal svares vederlag og i bekræftende fald med hvilket beløb, må afhænge af forholdene i det enkelte tilfælde under hensyntagen til arbejdsopgavens karakter, institutionens forhold og de værnepligtiges forudsætninger for at bestride opgaven. Som mindstekrav bør institutionerne dog, når ikke ganske særlige forhold gør sig gældende, betale de med en udstationering forbundne merudgifter.

Under hensyn til, at arbejdsudbyttet således i visse tilfælde vil tilfalde vedkommende almennyttige institution, har udvalget ment, at bestemmelsen i den gældende lovs § 1, stk. 2, hvorefter udbyttet tilfalder staten, bør udgå, hvorved bemærkes, at det efter udvalgets opfattelse må være en selvfølge, at såvel udbyttet af det for statsinstitutioner udførte arbejde som vederlag eller bidrag, vedkommende institutioner måtte yde for anvendelse af civile værnepligtiges arbejdskraft, tilfalder staten.

1. Administrationen af det civile arbejde.

En tilrettelæggelse af det civile arbejde i overensstemmelse med de af udvalget skitserede retningslinier skulle næppe nødvendiggøre væsentlige ændringer i opbygningen af den administration, hvorunder dette arbejde i dag hører.

Efter udvalgets opfattelse vil det således være mest hensigtsmæssigt, at de værnepligtige også under en eventuel udstationering fortsat i administrativ henseende henhører under en af lejerne for civile værnepligtige, således at vedkommende lejrledelse varetager de forskellige praktiske opgaver, som aftjeningen af værnepligten giver anledning til, såsom lønudbetaling, tøjbytning, meddelelse af ekstraordinær orlov, undervisning m.v.

Anvendelsen af civile værnepligtige uden for lejerne giver imidlertid anledning til et meget betydeligt ekstraarbejde for lejrernes ledelse. Etableringen af nye arbejdssteder forudsætter forhandlinger af ofte omfattende karakter mellem lejrledelsen og vedkommende institution. Det påhviler endvidere lejrledelserne til stadighed at følge igangværende arbejdsopgaver dels for at søge eventuelle vanskeligheder eller tvivlsspørgsmål, som arbejdsforholdet måtte give anledning til, løst, dels for i det hele at føre tilsyn med, at de af indenrigsministeriet for arbejdets udførelse opstillede vilkår overholdes.

En videreførelse og eventuel udbygning af den igangværende udvikling med beskæftigelse af civile værnepligtige uden for lejerne vil i stigende grad kræve en omfattende virksomhed med hensyn til at forhandle om etableringen og bevarelsen af nye arbejdsopgaver og at følge arbejdernes forløb.

En sådan virksomhed ligger imidlertid uden for, hvad den bestående administration i lejerne er opbygget til, og udvalget skal derfor foreslå, at der oprettes en stilling som tilsynsførende ved civilt arbejde, således at stillingens indehaver skal have til opgave *at* føre tilsyn med de værnepligtige og arbejdsstederne, *at* bistå indenrigsministeriet ved forhandlinger med institutioner, der ønsker at anvende de civile værnepligtiges arbejdskraft, herunder om vilkårene for arbejdets etablering, og i givet fald *at* forhandle med vedkommende faglige organisation, jfr. herved ovenfor under d., samt iøvrigt *at* medvirke til løsningen af eventuelle vanskeligheder eller tvivlsspørgsmål, som arbejdsforholdet måtte give anledning til og i det hele bistå såvel de værnepligtige som institutionerne med hensyn til arbejdets tilrettelæggelse og udførelse.

KAPITEL IV.

Behandlingen af andragender om fritagelse for militærtjeneste af samvittighedsgrunde.

1. Lovgrundlag og praksis.

I forbindelse med spørgsmålet om indførelse af en ordning, hvorefter man anerkender, at værnepligtige af samvittighedsgrunde kan fritages for at udføre militærtjeneste, har det været et i alle lande omdiskuteret problem, i hvilket omfang og ved hvilke midler man bør sikre sig, at det virkelig strider imod de pågældende værnepligtiges samvittighed at udføre militærtjeneste, og at de motiver, der ligger bag et andragende om fritagelse for militærtjeneste, nu også er af en sådan art, som ifølge lovgivningen kan betinge fritagelse. Under 1917-lovens behandling i landstinget (Rigsdagstidende, landstingets forhandlinger 1917/18 sp. 465) fremhævede udvalgsordføreren da også, at man ikke kunne nøjes med en simpel erklæring fra vedkommende om, at han ikke ønsker at bruge våben, men at der i denne anledning skal anstilles undersøgelser og foretages forskellige overvejelser, før afgørelsen kan finde sted. De krav, der stilles med hensyn til undersøgelse og dokumentation varierer stærkt fra land til land, men det kan i almindelighed siges, at der i alle de stater, hvor en militærnægterordning findes, foretages visse forundersøgelser med henblik på at konstatere, om lovens betingelser er til stede og for om muligt at frasortere de tilfælde, hvor disse betingelser ikke kan anses for opfyldt.

Ifølge 1933-lovens § 2, stk. 1, skal begæring om fritagelse ledsaget af fornødne oplysninger og dokumentationer gennem vedkommende udskrivningskreds indsendes til den session, for hvilken den værnepligtige fremstiller sig, senest 8 dage før sessionens afholdelse. Bestemmelsen er i alt væsentligt enslydende med bestemmelsen i 1917-lovens § 2, stk. 1, men det siges dog nu udtrykkeligt i lovens § 2, stk. 2, at sessionen, forinden indstilling afgives, kan indhente yderligere oplysninger og bevisligheder.

For at skabe den størst mulige sikkerhed har man anset det for påkrævet, at flere instanser er medvirkende ved behandlingen af andragenderne om overførelse til civilt arbejde, således at den ene har indstillingsret, den anden den afgørende myndighed. Ved lovens § 2 er indstillingsretten henlagt til sessionen, medens indenrigsministeren i henhold til § 3 har den afgørende myndighed.

Hvad der skal forstås ved »oplysninger og bevisligheder« i lovens § 2 er nærmere uddybet i indenrigsministeriets cirkulære nr. 111 af 29. maj 1933, hvorefter udskrivningschefen kan pålægge den værnepligtige at fremskaffe sådanne yderligere oplysninger og dokumentation - f.eks. vidnesbyrd fra troværdige personer, der er bekendt med den værnepligtiges forhold, attester fra et trossamfunds bestyrelse og lignende, der skønnes nødvendige for sessionen.

I praksis stiller sessionerne sig normalt tilfredse med et andragende fra den værnepligtige, hvori denne nærmere begrunder sin overbevisning, samt attestationer fra to personer, der har et personligt kendskab til den værnepligtige, eller i visse tilfælde attestationer fra et trossamfund, som den pågældende tilhører. Man har tidligere ved udskrivningskredsene praktiseret at lade værnepligtige, der ansøgte om at blive overført til civilt arbejde, samt deres attestanter afhøre af politiet. I den senere tid er denne praksis dog ophørt undtagen i tilfælde, hvor den foreliggende ansøgning giver grundlag for særlig tvivl om den værnepligtiges overbevisning. Denne ændring i praksis er så vidt ses hovedsageligt sket under indtryk af den til tider ret voldsomme kritik, der fra visse sider har været rettet mod udskrivningskredsene i denne anledning.

Under det sessionsmøde, hvor andragendet kommer til behandling, er det almindeligt, at sessionslederen, forinden indstillingen afgives,

på neutral måde i fornødent omfang meddeler den pågældende oplysninger om de gældende lovbestemmelser, således at han kan bedømme konsekvenserne af sin beslutning. Om fremgangsmåden ved sessionsbehandlingen henvises iøvrigt til nedenfor under 6.

Når sessionen har afgivet sin indstilling, sendes sagen sammen med de øvrige på den pågældende halvårige session behandlede andragender til indenrigsministeriet, der efter forhandling med forsvarsministeriet træffer bestemmelse om de værnepligtiges overførelse til civilt arbejde. Så vidt vides er det ikke sket, at indenrigsministeriet har nægtet overførelse til civilt arbejde af nogen værnepligtig, som af sessionen er indstillet hertil. I tilfælde, hvor sessionen ikke har ment at kunne indstille en værnepligtig til overførelse til civilt statsarbejde, foretager indenrigsministeriet en nærmere bedømmelse af sagen, og for så vidt ministeriet finder, at sagen ikke er tilstrækkeligt oplyst, henviser det i medfør af lovens § 2, stk. 4, sagen til fornyet sessionsbehandling, hvor der gives den værnepligtige lejlighed til påny at redegøre for sin overbevisning. Inden for de sidste år har der kun været 1 a 2 tilfælde om året, hvor en værnepligtig endeligt er blevet nægtet overførelse til civilt arbejde.

Som ovenfor nævnt skal ifølge 1933-lovens § 2, stk. 1, begæring om fritagelse for militærtjeneste indsendes til den session, for hvilken vedkommende fremstiller sig, senest 8 dage forinden dens afholdelse. 1917-loven bestemte herom, at begæring skulle indgives inden 14 dage før sessionen. Det af indenrigsministeren i 1932 fremsatte forslag indeholdt en bestemmelse om, at begæring først skulle fremsættes, efter at sessionsbehandlingen har fundet sted. Dette forslag begrundede indenrigsministeren på forespørgsel, jfr. Rigsdagstidende 1931-32, folketingets forhandlinger sp. 4645 med »at ændringen er sket, fordi jeg finder det rigtigst, at det er sikret, også gennem lovens bestemmelser, at der gives de unge på sessionerne ganske samme behandling indtil det tidspunkt, hvor de begærer sig overført til civilt arbejde. Og jeg vil sige til det ærede medlem, at selvom der ikke på sessionerne er foretaget forskellig behandling, alt efter som sessionen vidste, at den pågældende ville overføres til civilt arbejde, har jeg dog i ikke ringe grad hos mange unge mødt den forestilling, at dersom de begærede sig overført til civilt arbejde, havde de mere udsigt til kassation, end de ellers ville have. . . .«. Under ud-

valgsbehandlingen i folketinget enedes man imidlertid om, at begæring om fritagelse skulle indsendes senest 8 dage forinden sessionens afholdelse.

Det er hverken i lovens § 2, stk. 1, dennes motiver eller i referatet af rigsdagsforhandlingerne angivet, hvilke retsvirkninger der skal knyttes til oversiddelse af 8 dages fristen. Umiddelbart kunne man tænke sig, at den, der ikke overholder fristen, får en dårligere stilling, end hvis fristen overholdes. Man kunne endda tænke sig at gøre gældende, at andragende slet ikke med virkning kan indgives i dette tilfælde.

Et sådant resultat bør imidlertid allerede af praktiske grunde ikke antages. Formålet med at sætte en frist må formodes alene at have været af ordensmæssig karakter, idet man har villet give udskrivningskredsen tid til at bringe andragendet i orden, d.v.s. indhente attester, oplysninger m.v., hvor sådanne måtte mangle. I praksis har sessionerne da også behandlet sådanne andragender, hvor 8-dages fristen for indsendelsen ikke var overholdt, men hvor man fandt andragendet fyldestgørende. Hvis man ikke fandt andragendet tilstrækkeligt begrundet, har man udskudt sagen til en senere session til fornyet behandling. I denne forbindelse skal imidlertid anføres, at formålet med 8-dages fristen, nemlig at give udskrivningskredsen lejlighed til at indhente yderligere oplysninger, i praksis ikke har kunnet opfyldes på denne korte tid, og sessionerne har derfor tit været i den situation at skulle tage stilling til et andragende på et ufyldstgørende grundlag, idet man ikke har ment at kunne afvise behandlingen af den værnepligtiges begæring, når den faktisk var fremkommet 8 dage før sessionen.

For så vidt en værnepligtig har modtaget sin militære indkaldelsesordre og derefter ansøger om fritagelse for militærtjeneste af samvittighedsgrunde, er det fast praksis, at indkaldelsesordren annulleres, indtil der er truffet afgørelse i sagen om fritagelse for militærtjeneste.

2. Norge.

Ifølge § 2 i den norske lov om fritagelse for militærtjeneste af overbevisningsgrunde skal en værnepligtig, der ønsker sig fritaget for militærtjeneste, indgive ansøgning enten til vedkommende udskrivningskreds (krigskommissariat) eller, såfremt han er fordelt, til sin militære afdeling. Ansøgning kan tidligst fremsættes på sessionen. Den militære afdeling fremsender

ansøgningen med sine udtalelser og de oplysninger om ansøgeren, som afdelingen er i besiddelse af, til udskrivningskredsen. Denne sender sagen med sin udtalelse til politimesteren, hvor den pågældende bor, og politiet indhenter ansøgerens mundtlige forklaring og fremskaffer iøvrigt de oplysninger om ansøgeren og hans almindelige livsforhold, som findes nødvendige for at klarlægge sagen. Sagen sendes derefter til justitsministeriet med en begrundet indstilling, og justitsministeriet afgør, om overførelse til civilt arbejde kan finde sted. Finder ministeriet, at overførelse ikke kan ske, og erklærer den værnepligtige sig ikke herefter villig til at forrette militærtjeneste, skal anklagemyndigheden rejse sag ved domstolene mod den pågældende med påstand om, at vilkårene for fritagelse for militærtjeneste ikke er til stede. Under sagen kan der føres vidner.

Om den værnepligtiges ansøgning om fritagelse for militærtjeneste er det bestemt, at den skal indeholde oplysning om ansøgerens navn, fødselsdato, adresse, civile stilling, uddannelse, om deltagelse i religiøse eller andre organisationer, om han har udført militærtjeneste, og om han er inde til eller indkaldt til militærtjeneste. Ansøgeren skal i ansøgningen udførligt forklare, hvorfor han ikke kan gøre militærtjeneste af nogen art uden at komme i konflikt med sin overbevisning. Han skal oplyse, hvor længe han har haft denne overbevisning, og over for hvem og hvornår han har givet udtryk for sin overbevisning. Udtalelser, for eksempel fra præst, menighedsforstander eller andre, som ansøgeren vil bruge som bevis, skal bilægges ansøgningen.

Antallet af værnepligtige, der begærer sig overført til civilt arbejde, ligger forholds-mæssigt på linie med Danmark, jfr. bilag 5 og 6. I 1960 blev 327 overført, i 1961 364, i 1962 434, i 1963 383, i 1964 380, i 1965 381 og i 1966 411. I den samme periode udgjorde antallet af værnepligtige, der blev nægtet overførelse, henholdsvis 21, 4, 5, 17, 18, 6 og 7.

3. Sverige.

Afgørelse om, hvorvidt en værnepligtig skal overføres til våbenfri tjeneste, skal i medfør af 1966-lovens § 10 træffes af et særligt nævn på 7 medlemmer med stedfortrædere. Formanden for nævnet og dennes stedfortræder skal være eller have været dommer. Det udvalg, der udråbte udkast til loven, henstillede endvidere,

at den svenske kirke samt et andet trossamfund blev repræsenteret i udvalget. Endelig mente man, at også en psykolog burde inddrages. Nævnet skal udpege såkaldte »utredningsmän« til at undersøge de værnepligtiges forhold, og hertil skal kunne udpeges præster og folk med psykologisk uddannelse eller med erfaring i socialt arbejde.

Nævnet skal have beføjelse til at indhente supplerende oplysninger, og ansøgerne bør have lejlighed til at fremstille sig personligt for nævnet. Nævnets afgørelse kan indbringes for forsvarsministeriet.

En ansøgning om våbenfri tjeneste skal være motiveret og indeholde oplysning om mindst to personer, som kender ansøgeren og hans forhold.

Antallet af værnepligtige, som inden for perioden 1957 til 1964 fremsatte andragende om fritagelse for militærtjeneste, samt antallet af afslag, udgør følgende:

	Antal ansøgere	Afslag
1957	380	20
1958	464	16
1959	374	22
1960	430	26
1961	434	8
1962	579	4
1963	613	4
1964	579	6

4. Den tyske Forbundsrepublik.

Afgørelse om, hvorvidt en værnepligtig skal fritages for militærtjeneste, træffes i første instans af en undersøgelseskommission ved det pågældende lægdskontor. Denne afgørelse kan indbringes for et særligt undersøgelseskammer, hvis afgørelse igen kan indbringes for en forvaltningsdomstol.

Undersøgelseskommissionen, undersøgelseskamrene og domstolene indhenter de fornødne beviser for at konstatere troværdigheden af, at ansøgeren nægter at forrette militærtjeneste med våben af samvittighedsgrunde. Herunder hører især afhøring af ansøgeren og af vidner, som f.eks. forældre, lærere, præster etc.

I tidsrummet fra 1960 til 31. august 1965 er 14.492 værnepligtige blevet fritaget for militærtjeneste af samvittighedsgrunde, medens 3.657 eller 20 % af ansøgningerne er blevet afslået.

Det samlede antal værnepligtige, der begærer sig overført til civilt arbejde, udgør 0,8 ‰ af alle værnepligtige.

5. Holland.

Enhver værnepligtig, der søger om fritagelse for militærtjeneste, afhøres af en socialrådgiver, der tillige taler med forældre, bekendte, lærere, præster m.v., og på denne baggrund udarbejdes en rapport, der tillige indeholder en beskrivelse af ansøgerens sociale miljø. Endvidere indhentes — medmindre ansøgeren nægter at gå med hertil - en erklæring fra en psykiater. Rapporten sendes til forsvarsministeriet, der, såfremt sagen findes tilstrækkelig grundigt behandlet, sender ansøgningen og de pågældende dokumenter til en kommission til yderligere overvejelser. Denne kommission, der ialt består af 16 medlemmer og skal beklædes af mindst 3, afhører den værnepligtige og indgiver herefter indstilling til forsvarsministeren, der afgør sagen.

Enhver ansøger skal angive grunden til ansøgningen samt vedlægge vidnesbyrd fra 3 personer, der skal give udtryk for deres mening om ægtheden af ansøgerens nægtelse. Da mange ansøgere undlader at give de ønskede oplysninger, sendes der et spørgeskema til hver ansøger til udfyldelse.

Af 1944 modtagne ansøgninger i tiåret fra 1. januar 1956 til 1. januar 1966 blev 849 værnepligtige anerkendt til udførelse af civilt arbejde og 148 til våbenfri tjeneste i forsvaret. 436 ansøgninger blev trukket tilbage, bl.a. fordi de pågældende ikke kunne skaffe vidner, der kunne bekræfte ansøgningen, 181 værnepligtige blev kasserede, inden sagen havde fundet sin afgørelse, 152 ansøgninger henstår uafgjort og 178 er endeligt blevet nægtet overførsel. Antallet af værnepligtige, der begærer sig overført til civilt arbejde, udgør 0,2 ‰ af samtlige værnepligtige.

6. Udvalgets overvejelser og indstilling.

a. Som det fremgår af fremstillingen ovenfor under 1-5, er de krav, der ifølge lovgivning og praksis stilles med hensyn til dokumentation og undersøgelser af andragender om fritagelse for militærtjeneste, særdeles varierende fra land til land. Det er vanskeligt at forklare sig, hvorfor de forskellige landes militærnægterordninger

netop på dette punkt udviser så betydelige forskelle, som tilfældet er, idet man umiddelbart kunne være fristet til at mene, at enhver ordning burde have til mål i videst muligt omfang at hindre, at nogen uberettiget fritages for militærtjeneste, og at det derfor altid er på sin plads at iværksætte dybtgående undersøgelser i hvert enkelt tilfælde. Det må være rimeligt at antage, at jo grundigere sådanne andragender undersøges, des flere andragender vil kunne udskilles som ikke tilstrækkeligt underbyggede, og at bevidstheden om den effektive undersøgelsesmetode vil virke hæmmende på fremkomsten af mindre velfunderede andragender. Erfaringerne fra de lande, hvor undersøgelsesapparatet er særligt effektivt, synes at bestyrke denne antagelse.

Ved behandlingen af dette spørgsmål må man iøvrigt også gøre sig klart, at i det omfang man gennem en effektiv kontrol formår at udskille værnepligtige, hvis begæring om overførelse til civilt arbejde ikke er tilstrækkeligt samvittigheds-mæssigt begrundet, vil det være mindre nødvendigt på anden måde, for eksempel ved længere tjenestetid og valg af arbejdsopgaver, at gøre det civile arbejde mindre attraktivt.

Efter udvalgets opfattelse må man ved en sammenligning mellem dansk og fremmed lovgivning og praksis nå til det resultat, at den danske militærnægterordning, hvad angår spørgsmålet om andragenders prøvelse, er endog betydeligt lempeligere end hovedparten af de fremmede ordninger. Udvalget mener imidlertid ikke, at der er tilstrækkelig grund til at ændre de principper, der hidtil har været fulgt herhjemme, idet man herved også har taget i betragtning, at det næppe er vel stemmende med dansk tradition og tankegang at foretage så vidtgående undersøgelser og granskninger af de pågældendes privatliv og af deres følelses- og tankeverden til konstatering af ægtheden af deres overbevisning, som tilfældet er i de fleste andre lande. Hertil kommer endvidere, at det efter udvalgets opfattelse selv trods meget grundige undersøgelser vil være overordentlig vanskeligt at trænge til bunds i et sådant samvittighedsspørgsmål. For det første vil der altid kunne være tilfælde, hvor en person, der oprigtigt er imod militærtjeneste, har vanskeligt ved at tilvejebringe et fyldigt bevismateriale herfor i form af attestation fra personer, trosamfund eller andre sammenslutninger. Et meget sindrigt prøvelsessystem vil dernæst let kunne få den virkning, at den mere intelligente,

bedre orienterede eller mere frimodige værnepligtige, der måske af andre grunde end samvittighedsmæssige ønsker at udføre civilt arbejde, lettere vil kunne opnå en overførelse end den værnepligtige, der er mindre intelligent, mere tilbageholdende eller er uvant med at give sine tanker og følelser udtryk, men mod hvis samvittighed det virkelig strider at forrette militærtjeneste.

b. Udvalget har til brug for sine overvejelser modtaget redegørelser fra udskrivningscheferne om deres erfaringer og indstilling til problemet.

På et spørgsmål om, hvorvidt udskrivningscheferne finder de modtagne andragender om overførelse til civilt arbejde tilstrækkeligt fyldestgørende, giver udskrivningscheferne udtryk for, at ansøgningerne er meget kortfattede og lidet oplysende. Ved nogle kredse har man udarbejdet et spørgeskema, som tilstilles værnepligtige, der indgiver sådanne ufyldstgørende andragender. Der optages kun ganske undtagelsesvis politirapporter og i så fald kun, hvor det ikke har været muligt på anden måde at tilvejebringe fornødne oplysninger.

Vedrørende den værnepligtiges fremmøde på sessionen oplyses det, at der normalt ikke foretages en dyberegående afhøring, men hvor grunden til ansøgningen ikke er tilstrækkeligt oplyst, søges denne klarlagt.

Man har endvidere forelagt udskrivningscheferne spørgsmålet om, hvorvidt det grundlag, udskrivningskredsene efter de gældende regler har mulighed for at skaffe sig i form af ansøgning, vitterlighedsattestation, afhøring og eventuel politirapport, må antages at give nogen garanti for, at lovens krav om, at der skal foreligge en samvittighedskonflikt, kan opfyldes.

Samtlige udskrivningschefer er enige om, at der ikke kan opnås nogen garanti, men kun en mere eller mindre underbygget formodning. Herudover har nogle af cheferne givet udtryk for, at det sædvanligt foreliggende materiale giver gode muligheder for at opnå en reel formodning om andragernes motiver, medens andre chefer ikke mener, at dette er tilfældet.

Yderligere har udskrivningscheferne til et spørgsmål om, hvorvidt de eventuelt kan anvise en anden og mere hensigtsmæssig fremgangsmåde end den nuværende, givet udtryk for, at der bør stilles større krav til ansøgningerne i retning af, at de skal indeholde mere udførlige oplysninger om de pågældendes motiver for

at begære sig overført til civilt arbejde. Ligeledes kunne udskrivningscheferne ønske sig, at der også stilles visse krav til de attestationer, som ansøgningerne skal være forsynede med.

Endvidere finder cheferne den nuværende frist på 8 dage inden sessionen for indsendelse af ansøgning for kort.

Endelig fremhæver cheferne i denne forbindelse betydningen af den længere tjenestetid ved civilt arbejde, idet villigheden til at underkaste sig den længere tjenestetid formentlig til en vis grad tør tages som udtryk for, at der ligger en alvorlig overbevisning bag andragendet.

c. Udvalget mener, at den fremtidige ordning bør bygge på de hidtidige principper, således at sessionerne foretager indstilling til indenrigsministeriet om, hvorvidt en værnepligtig bør overføres til civilt arbejde, medens indenrigsministeriet træffer den endelige beslutning efter sagens forelæggelse for forsvarsministeriet. Man har overvejet, hvorvidt indstillingsretten måske burde tillægges andre til dette formål særligt oprettede organer, der kunne være bedre egnede end sessionen til at undersøge, om militærtjeneste virkelig strider imod en værnepligtigs samvittighed, men man finder dog, at sessionen med dens sammensætning af blandt andre udskrivningschefen, en folkevalgt repræsentant og en officer er et velegnet organ i så henseende.

I denne forbindelse skal man imidlertid ikke undlade at henlede opmærksomheden på, at det af motiverne til § 2 i 1917-loven, jfr. Rigsdagstidende 1916/17, tillæg A, sp. 4689, fremgår, at man ved henlæggelsen af disse afgørelser til sessionen lagde vægt på, »at sessionen — som følge af sin sammensætning — vil sidde inde med de bedste forudsætninger for på grundlag af et personligt kendskab til den værnepligtige at kunne udføre dette hverv«.

Dette personlige kendskab, der formodes repræsenteret ved den folkevalgte repræsentants og lægdsmandens medlemskab af sessionen, findes i dag kun i ganske enkelte tilfælde og i så fald kun i landdistrikterne og i mindre provinsbyer.

Det forhold, at langt de fleste værnepligtige, der begærer sig overført til civilt arbejde, kommer fra byerne, betyder, at det i dag er sjældent, at et af sessionens medlemmer kender den unge mand, der søger om at blive overført til civilt arbejde.

Vedrørende kravene til en ansøgning om

overførelse til civilt arbejde finder udvalget, at der bør opstilles følgende betingelser:

Den værnepligtige skal i sin ansøgning nærmere redegøre for de motiver, der ligger bag hans andragende om fritagelse for militærtjeneste. Han skal oplyse navnene på mindst to personer, over for hvem han har givet udtryk for sine tanker i denne retning, og han skal vedlægge sin ansøgning erklæringer fra de pågældende. Disse vidner skal i deres erklæringer oplyse deres alder, deres adresse, deres stilling, hvor længe deres bekendtskab med den pågældende har varet, hvorfra bekendtskabet stammer samt attestere, at de gennem deres bekendtskab med den pågældende har modtaget indtryk af, at det strider imod hans samvittighed at forrette militærtjeneste. Endelig skal den værnepligtige iøvrigt vedlægge attestation om eventuelt medlemskab af trossamfund eller af foreninger med pacifistisk formål, såfremt han ønsker at påberåbe sig sådant medlemskab.

Udvalget finder, at ansøgning skal indgives inden 4 uger før den session, den pågældende fremstiller sig for, således at der gives udskrivningskredsen lejlighed til at indhente eventuelt supplerende oplysninger fra den værnepligtige eller fra folk, der kender ham.

Svend Haugaard har for sit vedkommende afvist en stramning af den hidtidige ordning for vidneres vedkommende og hvad angår den forlængede frist for indsendelse af begæring, kan han kun tiltræde denne, hvis den alene skal betragtes som en henstilling i den pågældendes egen interesse for ikke at risikere udsat sessionsbehandling.

Med hensyn til den måde, hvorpå oplysninger skal indhentes, forudsætter udvalget, at det normalt er udskrivningsvæsenets eget personale, der telefonisk eller skriftligt retter henvendelse til den værnepligtige eller de af den værnepligtige angivne attestanter. Hvad angår spørgsmålet om politiets medvirken i disse sager, der som ovenfor nævnt undertiden har givet anledning til endog ret voldsom kritik mod udskrivningsvæsenet, skal oplyses, at udvalget fra indenrigsministeriet har modtaget en særlig opfordring til at gøre dette spørgsmål til genstand for overvejelser. Indenrigsministeriets henvendelse var foranlediget af en forespørgsel fra justitsministeriet, over for hvilket ministerium Foreningen af Politimestre havde fremsat ønske om, at politiet af arbejdsmæssige grunde måtte blive fritaget for dets opgaver i forbindelse med disse sager. Udvalgets overvejelser vedrørende

dette spørgsmål er resulteret i, at udvalget ikke kan anse det for betimeligt ganske at udelukke udskrivningskredsene fra adgangen til at kunne anmode politiet om bistand i visse tilfælde. Det må forudses, at der også fremtidig vil forekomme tilfælde, hvor udskrivningskredsene ikke selv er i stand til at fremskaffe et materiale, der blot nødtørftigt giver mulighed for at foretage en nogenlunde forsvarlig behandling af et andragende. Det må herved erindres, at et andragende ikke sjældent lader formode, at den værnepligtige er utilstrækkeligt informeret om reglerne om overførelse til civilt arbejde og de konsekvenser og muligheder, andragendet indebærer, hvorfor det også vil være i hans egen interesse at modtage fornøden information. I sådanne tilfælde, hvor udskrivningskredsene f. eks. på grund af den pågældendes unndladelser af at reagere på henvendelser fra kredsen ikke kan tilvejebringe et rimeligt grundlag for sagens behandling, må sagen søges oplyst ad anden vej, og udvalget finder ikke at kunne udpege andre statsorganer, der er lige så godt eller bedre egnede til at undersøge sager af denne art end netop politiet, der gennem sit hele virke er indlevet i den opgave at søge vidt forskellige forhold belyst. Udvalget kan for sit vedkommende ikke dele kritikken, når den hævder, at der er noget odigt i, at politiet retter henvendelse til en person — det være sig andrageren selv eller hans attestanter - om en sag af denne art, idet politiet også i talrige andre tilfælde - f.eks. inden for det familieretlige område — bistår myndighederne med at skaffe en sag oplyst, uden at nogen vides at føle sig brøstholden i anledning af denne bistand.

Udvalget ville dog for om muligt at imødegå en eventuel fremtidig kritik inden for dette område finde det ønskeligt, om politiet af hensyn til de pågældendes berettigede ønske om diskretion, kunne undgå at give uanmeldt møde angående sagen f.eks. på den værnepligtiges arbejdsplads, men i stedet på forhånd træffe aftale med ham om tid og sted for en samtale.

Iøvrigt skal udvalget udtale, at man også for så vidt muligt at imødekomme politimesterforeningens ønske om at befri politiet for visse af dets arbejdsbyrder, vil mene, at sager om overførelse til civilt statsarbejde som hovedregel bør søges behandlet, uden at politiets bistand indhentes. Hvor en udskrivningskreds imidlertid skønner det påkrævet at søge bistand hos politiet, bør dette kunne finde sted, men udskrivningskredsen må da nærmere præcisere, hvilke

oplysninger, man ønsker, politiet skal fremskaffe.

Da det må anses for rettest at skabe klare retningslinier i dette spørgsmål, dels for eventuelt at forebygge kritik mod udskrivningsvæsenet, dels for at undgå optagelse af politirapport udover det strengt påkrævede, har udvalget ment at burde foreslå en bestemmelse om politiets medvirken i disse sager optaget i loven. Man skal herved henvise **til**, at en bestemmelse om politiets medvirken er optaget i den norske lovgivning.

Svend Haugaard må for sit vedkommende afvise muligheden for fortsat optagelse af politirapport, idet denne i manges øjne giver begæringen et kriminelt skær.

Hvad angår virkningen af den foreslåede 4-ugers frists oversiddelse bemærkes, at reglerne om denne frist bør betragtes som en ordensforskrift, der ikke er til hinder for, at sessionen behandler andragendet, selv om dette er for sent indgivet, når det i øvrigt forekommer fyldestgørende.

Såfremt sessionen finder et andragende ufyldstgørende, må den kunne fastsætte en frist for andragerens tilvejebringelse af nærmere angivne oplysninger, således at begærin-

gen kan anses for bortfaldet, dersom fristen ikke overholdes. Samme virkning bør kunne tillægges andragerens udeblivelse uden gyldigt forfald.

Med hensyn til selve sessionsbehandlingen finder man, at behandlingen af den værnepligtiges ansøgning, således som det allerede praktiseres ved nogle udskrivningskredse, bør foregå på den måde, at den værnepligtige først på sædvanlig måde efter sin tur fremstiller sig for sessionen i afklædt stand til afgørelse af tjenstydgtigheden. Der gives ham derefter lejlighed **til** at klæde sig på, hvorefter behandlingen af selve fritagelsesandragendet finder sted ved sessionens afslutning og alene under tilstedeværelse af den værnepligtige selv og sessionens medlemmer og medhjælpere, således at den værnepligtige kan være helt sikker på, at ingen uvedkommende hører hans forklaring. Den værnepligtige bør så nærmere udspørges om baggrunden for sin ansøgning, således at sessionen kan danne sig et indtryk af hans overbevisning. Finder sessionen, at den værnepligtige virker umoden med hensyn til sin stillingtagen, bør den kunne udskyde afgørelsen til en efterfølgende session, dog senest 2 år efter begæringens modtagelse.

KAPITEL V.

Betingelserne for fritagelse for militærtjeneste

1. Lovgrundlaget.

Ifølge § 1 i såvel 1917-loven som 1933-loven er det en betingelse for, at en værnepligtig kan blive fritaget for militærtjeneste mod anvendelse til civilt arbejde, at militærtjeneste af enhver art må anses for at være uforenelig med den pågældendes samvittighed. Motiverne indeholder ikke oplysninger til nærmere forståelse af dette krav, men i praksis har man altid fortolket bestemmelsen således, at militærtjeneste skal stride imod den pågældendes religiøse, humanistiske eller etiske forestillinger, således at han ikke i nogen situation vil forrette militærtjeneste og herved eventuelt komme til at deltage i kamp-handlinger, uanset hvem der er modstanderen og hvilke interesser, der kæmpes for.

Fra tid til anden har den tanke været rejst, at udtrykket »samvittighed« udoover at omfatte religiøse, etiske og humanistiske motiver også bør gælde politiske motiver, jfr. således f.eks. det af Else Merete Ross, A. C. Normann, Helveg Petersen og Karl Skytte for folketinget den 15. december 1965 fremsatte forslag til lov om ændringer i lov om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde, hvor det i bemærkningerne til § 1, stk. 1, hedder, at det er urealistisk at skelne mellem en etisk/moralsk og en politisk holdning, idet etik og politik er to sider af samme sag, nemlig et menneskes overbevisning. (Folketingstidende 1965/66, tillæg A, sp. 1121).

Med hensyn til de forekommende motiveringer for andragende om fritagelse for militærtjeneste kan oplyses, at en opgørelse foretaget for sessionen i foråret 1966 viser, at kun 20 % af de værnepligtige, der begærer sig fritaget for militærtjeneste af samvittighedsgrunde, angiver, at deres andragender er religiøst begrundede. Af disse 20 % ønsker $\frac{1}{3}$ at forrette tjeneste i civilforsvarskorpset, medens knap halvdelen tilhører Jehovas Vidner, der nægter at udføre enhver form for værnepligtstjeneste. Den resterende

de sjettedel, der ønsker at udføre civilt arbejde af religiøse grunde, udgør godt 6 % af de værnepligtige, der skal møde til udførelse af civilt arbejde. Til sammenligning skal anføres, at det over for udvalget er oplyst, at i Norge og Holland udgør de værnepligtige, der ønsker at udføre civilt arbejde af religiøse grunde, ca. 80-90 % af alle ansøgerne, medens den tilsvarende procentsats i Den tyske Forbundsrepublik ligger på mellem 15 og 20 %.

2. Norge.

Ifølge § 1 i loven om fritagelse for militærtjeneste af overbevisningsgrunde kan en værnepligtig fritages for militærtjeneste, såfremt han ikke kan gøre militærtjeneste af nogen art uden at komme i konflikt med sin alvorlige overbevisning.

Denne bestemmelse i 1965-loven svarer til bestemmelsen i 1937-loven.

Det udvalg, som nedsattes i 1953 med det formål at fremlægge forslag til en ny lov om fritagelse for militærtjeneste, gav i sin betænkning, således som refereret i Odelstings proposition nr. 42 (1962/63), udtryk for følgende opfattelse vedrørende militærnægtelse begrundet i politiske motiver:

»Dernæst må overbevisning bygget på politisk eller lignende fornuftsbestemt grundlag udelukkes som fritagelsesgrund. Som nævnt mener udvalget, at en overbevisning bygget på grundlag af denne art - uanset indhold og styrke - ikke berører sådanne sider af sjæle- og forestillingslivet, at den kan berettige til fritagelse for lovligt pålagte samfundspligter. For øvrigt viser erfaringen, at overbevisning baseret på sådant grundlag er stærkt situationspræget. Den er derfor lidet egnet til at være bestemmende for en pligt, som strækker sig over så mange år.«

Af det norske justitsministeriums bemærk-

ninger til udvalgets forslag (refereret samme sted) skal endvidere citeres:

»Den, hvis reaktion skyldes uvilje mod det militære underordningsforhold, eller vantrivsel ved militæret i det hele, bør ikke få nogen særbehandling, og det samme gælder den, som irriteres over bortkastet tid og dårlig anvendelse af skatteborgernes penge. Men herfra går en ubrudt linie til den, som er mod forsvaret i sin helhed, fordi han anser det nytteløst for en lille nation e.l.

Og i samme situation står endelig den, som er uenig i den udenrigspolitik, staten fører.

Alle de hensyn, som berøres her, er sådanne spørgsmål, som overvejes af de demokratiske statsorganer, hvis beslutninger den enkelte borger gennem sin frihed til politisk virksomhed har mulighed for at øve indflydelse på. Men han kan ikke på dette mere end på andre felter af det offentlige liv vente, at hans meninger skal indvirke på hans personlige forpligtelse over for samfundet.

Og dog kan en aktuel alliancepolitik skabe konflikter af ideologisk art, særlig i en tid da de ideologiske bånd i stor udstrækning går på tværs af landegrænserne. Men heller ikke dette kan samfundet erkende som grundlag for at modsætte sig opfyldelse af værnepligten Og selv om den konfliktsituation, som her berøres, for den enkelte kan være alvorlig nok, tør der være enighed om, at man ikke kan acceptere nogen som samvittighedsnægter, dersom hans reaktion mod militærtjeneste er bestemt af, *hvem* han i en given situation kan blive sat til at skyde på.«

Justitsministeriets forslag til en ændret formulering af vilkårene for fritagelse for militærtjeneste havde følgende indhold:

»Værnepligtige, som ikke under nogen forhold kan gøre militærtjeneste uden at komme i konflikt med deres samvittighed på grund af det militære forsvars våbenbrug, fritages for sådan tjeneste. . . . «

Odelstingets forstærkede justitskomité fandt imidlertid (inst. O.II (1964-65)), at den hidtidige bestemmelse - med den enkeltes alvorlige overbevisning som udslagsgivende moment - gennem 30 års praksis i krig såvel som i fred havde ført til rimelige og almindeligt accepterede resultater. Den indstilling og det præcedens, som var dannet i årenes løb omkring denne formulering, ville desuden herved kunne beholde sin vejledende betydning, hvis hovedtrækken i bestemmelsen blev bevaret.

3. Sverige.

1966-lovens § 1 opstiller følgende betingelse for tilladelse til at forrette våbenfri tjeneste: »at bruk av vapen mot annan icke är förenligt med den värnpliktiges allvarliga personlige övertygelse och skulle medföra djup samvetsnöd för honom.«

4. Den tyske Forbundsrepublik.

§ 25 i lov om værnepligt af 14. maj 1965 har følgende formulering:

»Den, der af samvittighedsgrunde nægter at deltage i enhver form for våbenanvendelse starterne imellem og derfor nægter at forrette militærtjeneste med våben, skal i stedet for værnepligten forrette civil erstatningstjeneste uden for Forbundsværnet.«

5. Holland.

I medfør af loven af 27. september 1962 kan en værnepligtig fritages for militærtjeneste, såfremt hans religiøse eller moralske overbevisning forbyder ham at tage del i væbnet strid.

6. Belgien.

Det er her en betingelse for fritagelse for militærtjeneste, at den pågældende af religiøse, filosofiske eller moralske grunde er overbevist om, at han ikke kan dræbe andre.

7. Udvalgets overvejelser og indstilling.

Som det fremgår af de ovenfor gengivne danske og udenlandske lovbestemmelser, er der tilsyneladende mellem de forskellige lande en vis forskel i opfattelsen af, hvilke handlinger en person skal finde stridende mod sin samvittighed, for at han kan fritages for militærtjeneste. I nogle lande, således f.eks. Danmark og Norge, lægges der vægt på, om militærtjeneste af enhver art er stridende mod hans samvittighed, medens man i andre lande lægger vægt på, om det er stridende mod den pågældendes overbevisning eller samvittighed at bruge våben mod andre eller at dræbe andre - således f.eks. Sverige og Belgien.

Efter udvalgets opfattelse er det tvivlsomt, om der kan indlægges nogen dybere realitetsforskelle i de forskellige loves udtryksmåde, og udvalget finder derfor ikke anledning til at

foreslå ændring af formuleringen i den gældende lovs § 1, der som betingelse for at fritage en person for militærtjeneste fordrer, at militærtjeneste af enhver art strider mod hans samvittighed. Det bemærkes herved, at det efter udvalgets opfattelse må være et afgørende moment ved bedømmelsen af, hvorvidt militærtjeneste strider imod en persons samvittighed, om den pågældende under alle forhold vil nægte at lade sig uddanne i våbenbrug med henblik på anvendelse af våben mod sine medmennesker. Er dette ikke tilfældet, må man med rette kunne nære tvivl om, at militærtjeneste af enhver art strider imod den pågældendes samvittighed.

Udvalget har drøftet, hvilken vægt der bør tillægges en persons politiske overbevisning ved afgørelsen af spørgsmålet om, hvorvidt han skal kunne fritages for militærtjeneste. Udvalget erkender, at det ofte ikke vil være muligt at afgøre, om en persons modstand mod militærtjeneste er begrundet i hans politiske eller i hans etiske overbevisning, idet disse overbevisninger i hans bevidsthed vil være sammensmeltet til en helhed. Efter udvalgets opfattelse synes dette spørgsmåls afgørelse dog i nogen grad at være af terminologisk karakter, og udvalget har ikke fundet anledning til at foreslå, at en person alene under henvisning til sin politiske overbevisning skulle kunne begære sig fritaget for militærtjeneste.

Det bemærkes herved, at udvalget ved anvendelsen af udtrykket »politisk overbevisning« i denne forbindelse f.eks. forestiller sig den situation, at en person på grund af, at han er modstander af Danmarks aktuelle udenrigs-

militærpolitik, ikke under de nuværende forhold ønsker at forrette militærtjeneste, medens han på den anden side ikke under andre forhold ville have noget imod at forrette militærtjeneste. Udvalget kan for så vidt angår denne situation ganske slutte sig til den af det norske justitsministerium ovenfor under 2. citerede udtalelse, hvorefter der her er tale om spørgsmål, som overvejes af de demokratiske statsorganer, hvis beslutninger den enkelte borger gennem sin frihed til politisk virksomhed har mulighed for at øve indflydelse på, hvorimod han ikke på dette mere end på andre felter af det offentlige liv kan vente, at hans meninger skal indvirke på hans personlige forpligtelser over for samfundet.

På den anden side bør det være givet, at en persons politiske opfattelse og tilhørsforhold ikke må komme ham til skade ved afgørelsen af spørgsmålet om, hvorvidt han kan anerkendes som militærnægter, når det i øvrigt er sandsynliggjort, at militærtjeneste strider imod hans samvittighed. - Man kan herved eksempelvis henvise til, at en værnepligtig slutter sig til et politisk parti, fordi dette på sit program har krav om hel eller delvis afrustning, således at den pågældende mener, at han ved at støtte dette parti bedst kan fremme de pacifistiske ideer.

Svend Haugaard har dog fremsat ønske om, at der ikke skelnes mellem samvittighedsgrunde og politisk overbevisning, men at overførelse til civilt arbejde kan opnås, blot militærtjenesten strider mod den pågældendes overbevisning.

KAPITEL VI.

Overførelse til civilt arbejde af værnepligtige, der forretter militærtjeneste

1. Lovgrundlaget.

Allerede 1917-lovens § 2, stk. 2, bestemte, at begæring om overførelse til civilt arbejde ikke kunne fremsættes, medens vedkommende er til tjeneste ved hæren eller søværnet, og bestemmelsen er uforandret gentaget ved 1933-lovens § 2, stk. 3.

Bestemmelsen er ikke nærmere motiveret i lovens forarbejder, men kan måske bl.a. søge sin begrundelse i, at værnepligtige, inden de møder til aftjening af militærtjeneste, normalt vil have haft tilstrækkelig tid og anledning til at overveje militærtjenestens forenelighed med deres samvittighed.

Hertil kommer endvidere, at en regel, der hjemler mulighed for overførelse til civilt arbejde, medens en værnepligtig er indkaldt til tjeneste ved forsvaret, kan have uheldige, måske endog katastrofale virkninger under krig eller truende udsigt til krig, idet den åbner mulighed for faneflugt.

Der forekommer imidlertid ikke så sjældent tilfælde, hvor det må anses for rimeligt at tage hensyn til en persons ønske om fritagelse for militærtjeneste, selv om dette ønske først kommer til udtryk, efter at han er mødt til aftjening af værnepligt ved forsvaret. I nogle tilfælde skyldes dette, at han først efter dette tidspunkt er blevet klar over, at der består adgang til fritagelse for militærtjeneste eller den fremgangsmåde, der skal følges for at opnå sådan fritagelse. I andre tilfælde er forholdet det, at det først efter nogen tids forløb — når den værnepligtige nærmere har fået et indblik i forsvaret og dets formål - går op for ham, at det strider imod hans samvittighed at deltage i militærtjeneste.

Man har i praksis løst sådanne for de pågældende i reglen særdeles tyngende samvit-

tighedskonflikter ved at hjemsende dem midlertidigt fra militærtjeneste og derefter lade dem indgive andragende om overførelse til civilt arbejde, således at dette spørgsmål på sædvanlig måde behandles af sessionen og indenrigsministeriet.

Anerkendes de pågældende herefter som militærnægtere, har man indkaldt dem til civilt arbejde i det for dette arbejde fastsatte tidsrum uden at afkorte tjenestetiden med den tid, hvori de har forrettet militærtjeneste.

Det er tidligere i nogle tilfælde forekommet, at indkaldte værnepligtige, der har nægtet at efterkomme ordre om at bære våben, er blevet straffet for lydighedsnægtelse og derefter hjemsendt som »for tiden tjenestudygtige« i medfør af § 27 i kongelig anordning nr. 40 af 25. februar 1938 (om den, der under den første samlede uddannelse skal afsone en straf af fængsel på 6 uger eller derover). I de senere år har man søgt at undgå sådanne straffesager, hvor det ligger klart, at den pågældendes nægtelse af at udføre tjenesten er begrundet i, at militærtjeneste strider imod hans samvittighed.

2. Norge.

Den norske lovgivning indeholder ikke nogen regel svarende til den danske, men henviser i 1965-lovens § 2, stk. 3, ansøgeren til at indsende sin ansøgning til vedkommende militære afdeling, der med sin udtalelse videresender ansøgningen til »krigskommissariatet« (svarende til en udskrivningskreds). I medfør af § 9 skal der meddeles en værnepligtig, der er mødt til militærtjeneste, og som herefter ansøger om fritagelse for militærtjeneste, udsættelse, til sagen er afgjort. Ved mobilisering eller anden indkaldelse til krigstjeneste eller til ekstraordi-

nær tjeneste i fredstid har ansøgning om fritagelse dog ingen virkning på den værnepligtiges tjenesteforhold. Aftjent militærtjeneste fradrages i den civile tjenestetid.

3. Sverige.

En ved militæret mødt værnepligtig, der ansøger om våbenfri tjeneste, skal, indtil sagen er afgjort, ikke øves i våbenbrug eller pålægges at bære våben eller ammunition, jfr. 1966-lovens § 3. Imødekommes hans ansøgning ikke, vil den tid, hvor den værnepligtige har forrettet sådan våbenfri tjeneste ved forsvaret, ikke blive regnet ham til gode ved beregningen af hans tjenestetid, hvilket derimod sker, såfremt ansøgningen imødekommes.

4. Den tyske Forbundsrepublik og Holland.

Også her kan en værnepligtig, der er mødt til udførelse af militærtjeneste, overføres til civilt arbejde, og der sker fradrag for den af tjente militærtjeneste.

5. Belgien.

Er en værnepligtig indkaldt til militærtjeneste, kan han ikke begære sig overført til civilt arbejde.

6. Udvalgets overvejelser og indstilling.

Efter udvalgets opfattelse må det erkendes, at der forekommer tilfælde, hvor det vil være lidet rimeligt ikke at tillade en ved forsvaret tjenstgørende værnepligtig at ansøge om overførelse til civilt arbejde, og man vil derfor mene, at den i praksis etablerede ordning bør afløses af en lovregel, hvorefter der skabes mulighed for værnepligtige, der er mødt til udfø-

relse af militærtjeneste, til at begære sig overført til civilt arbejde. Udvalget finder, at det væsentligste problem ved en sådan regel er, at et stort antal værnepligtige i en krigssituation herved kunne føle sig fristet til på denne måde at unddrage sig den militærtjeneste, som de under fredelige forhold ikke har fundet stridende imod deres samvittighed. I en sådan situation må sessionsmyndighederne og indenrigsministeren eventuelt vælge den udvej at skærpe undersøgelserne af foreliggende andragender om fritagelse for militærtjeneste. Udvalget skal i øvrigt i denne forbindelse henvise til forhandlingen i folketinget (Rigsdagstidende, 1916-17), folketingets forhandlinger sp. 2888), hvor den daværende forsvarsminister i forbindelse med en drøftelse af formuleringen af § 1 gav udtryk for, at der ikke kunne bestå en ret til for en ansøger at blive overført til civilt arbejde, idet der kunne tænkes at komme så mange henvendelser, at man ikke kunne opfylde hærlovens bestemmelse om det antal rekrutter, der skulle uddannes hvert år.

Udvalget foreslår i denne forbindelse, at ansøgning om overførelse til civilt arbejde i så fald indgives til vedkommende militære afdeling, der med sin udtalelse videresender sagen til forsvarsministeriet, som afgør, hvorvidt den værnepligtige skal forblive til tjeneste, indtil afgørelse i sagen er truffet, eller om han midlertidigt bør hjemsendes. Forbliver han til tjeneste, fremsendes sagen til den udskrivningskreds, inden for hvis område vedkommende militære afdeling er beliggende. Hjemsendes han midlertidigt, fremsendes sagen til den udskrivningskreds, under hvilken han hører.

I lighed med lovgivningen i Norge, Sverige, Den tyske Forbundsrepublik og Holland foreslår man endelig, at militærtjeneste, som er aftjent, kommer til fradrag ved fastsættelsen af tjenestetiden ved det civile arbejde, jfr. herom nærmere i kapitel VII, afsnit 8 b, side 52.

KAPITEL VII.

Tjenestetiden for de til civilt arbejde overførte værnepligtige

1. Lovgrundlaget.

I medfør af § 5, stk. 1, i lov nr. 187 af 20. maj 1933 om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde har det civile arbejde en varighed af 15 måneder, og der finder kun genindkaldelser sted, jfr. lovens § 9, såfremt der foretages ekstraordinær indkaldelse af mandskab til forsvaret. Sker overførelse til civilt arbejde, efter at den pågældende har aftjent militær værnepligt ved første indkaldelse, træder civilt arbejde i et tidsrum af 3 måneder i stedet for vedkommende militære genindkaldelse, jfr. § 5, stk. 2.

Medens den sidstnævnte bestemmelse om tjenestetidens varighed i tilfælde af, at civilt arbejde skal kompensere en militær genindkaldelse, har været uændret siden 1917-loven, blev bestemmelsen om det civile arbejdes varighed ved første indkaldelse ændret ved lovrevisionen i 1933, idet der da under hensyn til den siden 1917 skete tjenestetidsnedsættelse for de militære værnepligtige skete en nedsættelse af tjenestetiden for de til civilt arbejde overførte værnepligtige fra 20 måneder til 15 måneder. Såvel 1917-lovens 20 måneders tjenestetid som 1933-lovens tjenestetid på 15 måneder indebar imidlertid en væsentlig længere tjenestetid for de civile værnepligtige end tjenestetiden for de til det militære forsvar indkaldte værnepligtige. Dette forhold skyldtes, at man fra lovgiverens side ønskede, at tjenestetidens længde for de til civilt arbejde overførte værnepligtige ikke skulle friste til misbrug, men tværtimod medvirke til at afgive en betryggende garanti for, at kun virkelig overbevisning er motivet for, at en værnepligtig begærer sig overført til civilt arbejde. Fra bemærkningerne til det af landstingsudvalget udarbejdede ændringsforslag til det af indenrigsministeren i 1917 fremsatte forslag til

lov om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde kan citeres (Rigsdagstidende 1917-18, Tillæg B, sp. 109):

»Og efter udvalgets skøn er dette hensyn (at ordningen ikke frister til misbrug) sket fyldt ved det foreliggende lovforslag. Den tid af 20 måneder, det civile arbejde skal vare, er længere end tjenestetiden for nogen af de militære afdelinger, genindkaldelser medregnet, og dobbelt så lang som tjenestetiden for fodfolket, hvortil der årligt indkaldes mere end dobbelt så mange som ved hærens andre afdelinger tilsammen. Og hvad angår arten af det civile arbejde, da har forsvarsministeren udtalt, at det er hensigten at anvende de pågældende til legemligt arbejde, i første række skovarbejde. Det kan næppe have meget tiltrækkende ved sig at gå ind til et sådant arbejde i 20 måneder under de for hærens værnepligtige gældende regler i henseende til beskaffenheden af kvarter, forplejning og lønning.«

Det skal i denne forbindelse oplyses, at ifølge den i 1917 gældende lov om hærens ordning, nr. 209 af 30. september 1909, havde rytteriet den længste tjenestetid. Den første uddannelse, der gjaldt alle, varede 200 dage, og herudover forblev 390 mand til fortsat tjeneste i yderligere 340 dage, således at den samlede førstegangs-tjeneste for disse blev 540 dage, eller ialt 18 måneder. Hertil kom genindkaldelser til fortsat øvelse, der udgjorde 2×25 dage, således at den samlede tjenestetid blev 590 dage, eller ialt ca. $19\frac{2}{3}$ måneder, hvilken tjenestetid må formodes at være baggrunden for fastsættelsen af tjenestetiden for de civile værnepligtige til 20 måneder.

For så vidt der skulle blive tale om at forlænge tjenestetiden for de civile værnepligtige i forbindelse med en eventuel forlængelse af

tenestetiden for de militære værnepligtige, bestemtes det i 1917-lovens § 9, at der i så fald kunne træffes bestemmelse om tilsvarende forlængelse af det civile arbejdes varighed.

Ved hærloven af 7. august 1922 blev den militære tjenestetid væsentlig nedsat - for infanteriet til 5 måneder med 2 genindkaldelser å 28 dage, for livgarden til 11^{1/2} måned inclusive genindkaldelser og for rytteriet til 481 dage inclusive genindkaldelser i 2X28 dage, svarende til 16 måneders tjeneste, men der blev ikke da rejst spørgsmål om nedsættelse af tjenestetiden for de civile værnepligtige. I rigsdagssamlingen 1926/27 fremkom Det radikale Venstre imidlertid med forslag herom i folketinget, men uden resultat. Dette gentog sig i rigsdagssamlingerne 1928/29 og i 1931/32. Først ved lovrevisionen i 1933 skete der en nedsættelse. Indenrigsministeren foreslog her, at det civile arbejde skulle have en varighed af 3 måneder ud over det samlede tidsrum, som vedkommandes militærtjeneste (heri indbefattet såvel 1. indkaldelse som genindkaldelse) efter indenrigsministerens skøn på grundlag af hans sessionsvedtegnings, lodtrækningsnummer m.m. ellers ville have været. Skete overførelse til civilt arbejde, efter at den pågældende havde aftjent militær værnepligt ved første indkaldelse, skulle varigheden sættes til det dobbelte af det tidsrum, vedkommende militære genindkaldelse ville have været. Det til behandlingen af indenrigsministerens forslag nedsatte folketingsudvalg foreslog imidlertid, at det civile arbejde ved 1. indkaldelse i alle tilfælde skulle have en varighed af 15 måneder, men det fremgår ikke af bemærkningerne hertil, på hvilket grundlag man nåede frem til de 15 måneder. Dette forslag blev vedtaget ved 1933-loven.

Ved lov nr. 338 af 23. september 1939 be- myndigedes forsvarsministeren til under hensyn til krigens udbrud at fravige hærlovens bestemmelser om tjenestetid m.v., og i medfør heraf blev tjenestetiden for de militære værnepligtige sat til 12 måneder.

I medfør af 1933-lovens § 9 fastsatte indenrigsministeren herefter tjenestetiden for de civile værnepligtige til 21 måneder.

I 1947 blev tjenestetiden for de militære værnepligtige nedsat til 11 måneder, og den civile værnepligtstjeneste fulgte med til 20 måneder. I 1948 skete påny en nedsættelse af den militære tjenestetid med 1 måned til 10 måneder, og den civile tjenestetid blev nedsat til 19 måneder. I 1949 skete alene en revision af den

civile tjenestetid, idet denne nu blev nedsat til 18 måneder. Dette skete så vidt ses under indtryk af, at man fandt de civile værnepligtiges tjenestetid uforholdsmæssigt lang i forhold til en militær tjenestetid på 10 måneder.

Ved forsvarsloven af 18. juni 1951 blev den hidtidige med hjemmel i bemyndigelseslovene fastsatte tjenestetid gjort til det normale. Der var herefter ikke længere i loven om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde af 1933 hjemmel til at fastholde en tjenestetid udover 15 måneder, hvilket man fandt utilstrækkeligt i forhold til en militær tjenestetid på 1 år. Indenrigsministeren fremsatte derfor for folketinget i 1951 (Rigsdagstidende tillæg A sp. 2883) forslag til en ændret formulering af § 9 af følgende indhold:

»Hvis tjenesten ved forsvaret forlænges ud over den ifølge de den 20. maj 1933 gældende love om hærens og søværnets sædvanlige, eller hvis der foretages ekstraordinær indkaldelse af mandskab til forsvaret, kan indenrigs- og boligministeren bestemme, at varigheden af det civile arbejde forlænges med et tidsrum svarende til den længste forøgelse af tjenestetiden, der pålægges almindelige værnepligtige af vedkommende års rekrutkontingent, eller foranledige genindkaldelser til civilt arbejde af tilsvarende varighed som genindkaldelser ved forsvaret.«

Det til behandlingen af lovforslaget nedsatte folketingsudvalg foreslog, at ordet »mindst« indføjedes foran »svarende til«, og med denne ændring blev lovforslaget vedtaget som lov nr. 145 af 23. april 1952.

Ved kundgørelse af 4. juni 1952 forlængedes tjenestetiden for de militære værnepligtige af fodfolket til 18 måneder, og tjenestetiden for de civile værnepligtige blev herefter af indenrigsministeriet efter samråd med forsvarsministeriet fastsat til 24 måneder, svarende til den gennemførte forlængelse af tjenestetiden for de militære værnepligtige på 6 måneder. I 1954 blev tjenestetiden inden for hæren nedsat til 16 måneder, og i overensstemmelse med princippet, der kom til udtryk ved fastsættelsen af tjenestetiden for de civile værnepligtige til 24 måneder, blev den civile arbejdstid nedsat til 22 måneder, på hvilket stadi den befandt sig indtil juni 1966, da tjenestetiden for værnepligtige til tjeneste ved hæren blev nedsat til 14 måneder. I overensstemmelse med det gældende princip skulle tjenestetiden for de civile værnepligtige herefter nedsættes til 20 måne-

der, men da man samtidig inden for forsvaret foreløbig afskaffede genindkaldelserne til hæren, der havde haft en varighed af 3 uger for halvdelen af de genindkaldte og 2×3 uger for den resterende del, fandt indenrigsministeriet, at der også burde ydes de civile værnepligtige kompensation for denne yderligere nedsettelse af den militære tjenestetid, idet den civile arbejdstid på de hidtidige 22 måneder havde ækvivaleret såvel en førstegangsindekaldelse på 16 måneder som genindkaldelser. Efter samråd med forsvarsministeriet blev den civile arbejdstid herefter fastsat til 19 måneder.

2. Norge.

Den civile førstegangstjeneste skal ifølge 1965-lovens § 11 være af samme varighed som førstegangstjenesten ved hæren med et tillæg, som fastsættes af kongen i statsrådet. Tilægget kan ikke overstige 180 dage. Militær førstegangstjeneste, som er aftjent, kommer til fradrag dag for dag med indtil det antal dage, som svarer til førstegangstjeneste i hæren.

De værnepligtige kan pålægges civil genindkaldelsestjeneste af samme varighed som forudsat for menige i hæren. Indkaldes større dele af hæren til ekstraordinær tjeneste, kan civil tjeneste af samme varighed pålægges. Mobiliseres forsvaret, skal civil tjeneste udføres i så lang tid, som bestemmes af kongen.

Ved bestemmelse af 3. juni 1966 er den civile tjenestetid fastsat til 16 måneder eller 4 måneder længere end den militære tjenestetid på 12 måneder. Justitsministeriet er endvidere herved bemyndiget til at træffe bestemmelse om civil genindkaldelsestjeneste for de værnepligtige, og denne tjeneste skal have en tilsvarende tjenestetid som de til militær tjeneste genindkaldte værnepligtige, d.v.s. ialt 104 dage.

3. Sverige.

De våbenfrie værnepligtige skal forrette tjeneste i 540 dage, som fordeles på en førstegangstjeneste og senere genindkaldelser. Denne tjenestetid svarer til den tjenestetid, der pålægges militære værnepligtige, som udtages til specialtjeneste. Hidtil har førstegangstjenesten strakt sig over 405 dage, og de våbenfrie værnepligtige er blevet genindkaldt i 3 omgange. Den almindelige militære tjenestetid for menige andrager **ialt** 394 dage.

Har en værnepligtig, der overføres til våben-

fri tjeneste, forinden forrettet militærtjeneste, sker der fradrag i den civile tjeneste med et tilsvarende tidsrum.

4. Den tyske Forbundsrepublik.

Tjenestetiden svarer her til den militære tjenestetid på 18 måneder + genindkaldelse i ialt 9 måneder. De 9 måneder skal i reglen gennemføres i sammenhæng, og såfremt en værnepligtig ønsker det, har han lejlighed til at aftjene genindkaldelsesperioden i umiddelbar fortsættelse af førstegangsindekaldelsen. I tilfælde af overførelse fra tjeneste ved forsvaret fradrages den aftjente militære værnepligt.

5. Holland.

Tjenestetiden er for de civile værnepligtige 26 måneder med fradrag af eventuel udført militærtjeneste. Denne tjenestetid svarer til den længste tjenestetid, en militær værnepligtig, der udtages til befalingsmand, vil kunne indkaldes til. Den militære tjenestetid er for menige 18 måneder. Der foretages normalt ikke genindkaldelser til civilt arbejde.

6. Frankrig.

Tjenestetiden for de til civilt arbejde overførte værnepligtige udgør det dobbelte af den militære tjenestetid.

7. Belgien.

Tjenestetiden for de til civilt arbejde overførte værnepligtige andrager 2 år mod 1 år for de militære værnepligtige.

8. Udvalgets overvejelser og indstilling.

a. Udvalget har ikke ment at burde foreslå ændringer i tjenestetiden for de til civilt arbejde overførte værnepligtige ved førstegangsindekaldelse, men finder det passende, at den af indenrigsministeriet fastlagte forskel på 5 måneder mellem tjenestetiden for det overvejende antal militære værnepligtige og de civile værnepligtige fastholdes. Man vil endvidere mene, at der, såfremt forsvaret påny indfører genindkaldelser for de militære værnepligtige, bør ske en tilsvarende forlængelse af tjenestetiden for de civile værnepligtige. Da det imidlertid har vist sig, at de nugældende lovbestemmelser om

fastsættelse af tjenestetiden for de til civilt arbejde overførte værnepligtige har kunnet give anledning til tvivl på grund af forskelle i tjenestetidens længde inden for de forskellige værn, har udvalget ment, at der burde tilstræbes en tydeliggørelse af disse bestemmelser. Man foreslår derfor, at tjenestetiden fremtidigt skal have en varighed, der er 5 måneder længere end tjenestetiden for de til infanteriet indkaldte værnepligtige, hvortil kommer en yderligere tjenestetid svarende til den tid, hvori der normalt måtte ske genindkaldelser eller mønstringer til infanteriet. Denne sidstnævnte tjenestetid skal af tjenes i tilslutning til førstegangstjenesten ved civilt arbejde. Såfremt førstegangstjeneste er aftjent, skal genindkaldelse dog ikke finde sted, selv om der påny måtte blive indført ordinære genindkaldelser ved forsvaret. Tjenestetiden ved civilt arbejde skal ialt dog aldrig kunne være længere end halvanden gang den samlede tjenestetid, herunder normale genindkaldelser og mønstringer, for menige ved infanteriet.

Det bemærkes herved, at når udvalget er gået ud fra tjenestetiden ved infanteriet, skyldes dette, at infanteriet er den våbenart, hvortil forholdsmæssigt flest værnepligtige indkaldes. Man erkender, at dette forhold kan ændre sig, således at infanteriet måske en dag vil være en lille våbenart med eventuelt en meget kortere eller meget længere tjenestetid end ved de øvrige våbenarter, hvorved det foreslåede kriterium kan vise sig mindre anvendeligt. Man har ikke fundet det muligt at foreslå en regel, der også kan tage en sådan situation i betragtning, men må, såfremt denne situation skulle opstå, have spørgsmålet henvist til løsning gennem en eventuel ændring af den foreslåede bestemmelse.

Med hensyn til værnepligtige, der alene er fundet egnede til hjemmeværnstjeneste henvises til kap. XII, l.b., side 69.

b. Værnepligtige, der begærer sig overført til civilt arbejde efter at have forrettet en del af førstegangstjenesten ved forsvaret, er hidtil, jfr. kap. VI, blevet indkaldt til civilt arbejde i det for dette arbejde fastsatte tidsrum, uden at tjenestetiden er afkortet med den tid, hvori de har forrettet militærtjeneste. Efter udvalgets opfattelse bør denne praksis ikke opretholdes, og man foreslår derfor, at der indføres en regel, hvorefter der i sådanne tilfælde skal ske fradrag i den civile tjenestetid svarende til den tid, hvori de pågældende har forrettet militærtjene-

ste, dog således, at den civile tjenestetid ikke kan have en mindre varighed end den resterende pligtige militære tjenestetid. Ved dette sidste forslag er tænkt på den situation, at en værnepligtig, der er udtaget til befalingsmand, og herved vil få en pligtig tjenestetid ved forsvaret, der overstiger varigheden af det civile arbejde, begærer sig overført til civilt arbejde. Han vil i mangel af en regel som den foreslåede herved kunne opnå hurtigere hjemsendelse end ved at forblive ved forsvaret. En adgang til at fradrage tjeneste forrettet ved forsvaret er også stemmende med lovgivningen i Norge, Sverige, Holland og Tyskland.

c. Værnepligtige, der begærer sig overført til civilt arbejde efter at have aftjent førstegangstjeneste ved forsvaret, er hidtil i medfør af 1933-lovens § 5, stk. 2, blevet indkaldt til civilt arbejde i 3 måneder, men dog kun for så vidt de ville være blevet genindkaldt til forsvaret. Værnepligtige, der måtte regne med, at de ikke skulle genindkaldes - således f.eks. værnepligtige ved søværnet eller flyvevåbnet - kunne begære sig overført til civilt arbejde uden under normale forhold at risikere indkaldelse til dette arbejde. Denne regel har i øvrigt haft den praktiske mangel, at det har været vanskeligt for forsvaret at fastslå, hvorvidt en værnepligtig ville være blevet genindkaldt, såfremt han fortsat havde stået i nummer ved forsvaret. Da forholdet nu i øvrigt er det, at forsvaret foreløbig har afskaffet genindkaldelserne, kan enhver værnepligtig, der har aftjent førstegangstjeneste ved forsvaret, i strid med, hvad der ellers til stadighed har været hele ordningens hovedprincip, begære sig overført til civilt arbejde uden derfor at bringe nogetsomhelst offer. Det bemærkes, at antallet af værnepligtige, der har begæret sig overført til civilt arbejde efter at have aftjent militær førstegangstjeneste, gennemgående har været ret beskedent, men dog på visse tidspunkter har antaget et meget betydeligt omfang, jfr. bilag 6, hvoraf fremgår, at i 1951 og 1952 blev — muligvis under indtryk af Koreakrigen - henholdsvis 406 og 414 værnepligtige, der havde forrettet militær førstegangstjeneste, overført til civilt arbejde. Dette forhold kan medføre, at de militære værn bliver berøvet et antal værnepligtige, på hvem der er ofret en kostbar militær uddannelse, og hvis plads derefter i en kritisk situation vil stå tom.

Udvalget mener derfor principielt, at den ovenfor under b. foreslåede regel om, at den, der begærer sig overført til civilt arbejde efter delvis at have forrettet førstegangstjeneste ved forsvaret, skal udføre civilt arbejde i et tidsrum svarende til forskellen mellem den forrettede tjenestetid ved forsvaret og den for civilt arbejde gældende tjenestetid, også skal finde anvendelse på den, der begærer sig overført til civilt arbejde efter at have forrettet fuld førstegangstjeneste ved forsvaret, således at han skal indkaldes til civilt arbejde i et tidsrum svarende til forskellen mellem den forrettede militære tjenestetid og den gældende civile tjenestetid. Udvalget er dog herved opmærksom på, at en konsekvent gennemførelse af dette princip ville medføre, at værnepligtige, der har forrettet fuld førstegangstjeneste ved flyvevåbenet eller garnisonstropperne, hvor tjenestetiden er henholdsvis 12 og 10 måneder, ville få en tjenestetid ved civilt arbejde på henholdsvis 7 og 9 måneder.

Da længden af det civile arbejde efter udvalgets formening ikke bør afhænge af, om den værnepligtige i sin tid har forrettet tjeneste i flyvevåbenet, ved garnisonstropperne eller ved forsvarets afdelinger iøvrigt, hvor tjenestetiden er 14 måneder, men bør ses i relation til de ham påhvilende fremtidige forpligtelser med hensyn til militærtjeneste, som han ønsker sig fritaget for, nemlig tjeneste ved mobilisering og eventuel genindkaldelse, altså forpligtelser, der i henhold til lovgivningen kan pålægges *alle* værnepligtige, der har aftjent militær førstegangstjeneste, har udvalget ment, at varigheden i sådanne tilfælde bør være højst 5 måneder, svarende til den forlængelse af tjenestetiden, der som hovedregel pålægges civile værnepligtige.

Endvidere finder man, at tjenesten dog i alle tilfælde skal have en varighed af mindst 30

dage, idet der vil forekomme tilfælde, hvor en værnepligtig ved forsvaret har af tjent en tjenestetid, der er længere end tjenestetiden ved det civile arbejde.

Endelig foreslår udvalget, at en indkaldelse til civilt arbejde af den, der har forrettet førstegangstjeneste ved forsvaret, kun skal ske, for så vidt overførelsen sker, før den pågældende af forsvarsministeriet er overført til tjeneste ved hjemmeværnet. I tilfælde af, at den pågældende overføres til civilt arbejde, efter at han er overført til tjeneste ved hjemmeværnet, vil overførelsen kun have den betydning, at han derved fritages for at forrette eventuel tvungen tjeneste ved hjemmeværnet, men han må i så fald kunne komme til at udføre den i § 32, stk. 4 i lov om civilforsvaret, jfr. lovbekendtgørelse nr. 122 af 1. april 1962, omhandlede tjeneste, hvilken tjeneste man som omhandlet i kapitel XII ikke finder, at det kan stride imod nogens samvittighed at udføre.

Svend Haugaard udtaler herved: »Jeg må stærkt imødegå den foreslåede ændring i den bestående ordning, hvorefter der ved begæringens fremsættelse efter førstegangstjenesten kun sker indkaldelse til civilt arbejde, såfremt tilsvarende årgang indkaldes til eftertjeneste og i så fald højst 3 måneder.

Efter det nye forslag vil de fleste, der begærer sig overført efter tjeneste i forsvaret få 5 måneders ekstra indkaldelse, selv om det måske sker flere år efter den første indkaldelse og den pågældende på dette tidspunkt har store familiære og arbejdsmæssige forpligtelser, og selv de, der i den militære tjeneste har haft længere tid end det normale for civilt arbejde, skal som en særlig straffeforanstaltning have ekstra 30 dage.

« Dette er en helt ny og stærkt skærpene ordning i lovens bestemmelser, som bestemt må afvises.»

KAPITEL VIII.

Straf af de til civilt arbejde overførte værnepligtige

1. Lovgrundlaget.

Den gældende lov om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde sonderer i §§ 7 og 8 mellem de forseelser, for hvilke der kan pålægges disciplinærstraffe, og de forseelser af mere kvalificeret karakter, hvor straf skal idømmes af domstolene. Endvidere kan der blive tale om anvendelse af disciplinarmidler.

a. Disciplinærstraffe.

Allerede 1917-lovens § 7 hjemlede adgang for den øverste arbejdsleder til at pålægge civile værnepligtige, som i arbejdsforholdet gjorde sig skyldige i ulydighed, forsømmelse eller andet slet forhold, disciplinærstraffe af husarrest, ekstraarbejde eller berøvelse af frihed. Den således straffede kunne indanke arbejdslederens afgørelse for indenrigsministeren, men der var ikke i loven hjemlet nogen adgang til domstolsprøvelse.

Bestemmelsen vedtoges uforandret ved 1933-loven, men under udvalgsbehandlingen i folketinget af det af indenrigsministeren den 3. oktober 1951 fremsatte forslag til ændring af reglen om tjenestetiden i 1933-lovens § 9 blev der fremsat forslag om indførelse af strafarten vagt-arrest, idet udvalget fandt, at lederne af lejrene i nogen grad manglede disciplinære midler over for uvillige og vanskelige værnepligtige, og dette forslag gennemførtes ved lov nr. 145 af 23. april 1952. Samtidig udgik disciplinærstraffen »berøvelse af frihed«, hvilket havde sin begrundelse i den opfattelse, som var kommet til udtryk i den militære retsplejelovs §§ 44 og 46, hvorefter nægtelse af visse friheder eller tilladelser ikke betegnes som en disciplinærstraf, men som et disciplinarmiddel.

Indførelse af strafarten vagtarrest, der må forstås i overensstemmelse med den militære

straffelovs § 19, hvorefter der er tale om afsoning i et arrestlokale, har imidlertid ikke haft nogen reel betydning, idet indenrigsministeriet ikke har fundet det muligt at indrette særlige afsoningslokaler i lejrene for de civile værnepligtige og etablere det hermed fornødne tilsyn med arrestanterne.

Disciplinærstraffen ekstraarbejde har ligeledes været uden betydning, idet anvendelsen af denne strafart forudsætter et tilsyn uden for normal arbejdstid af de til lejrene knyttede funktionærer, hvilket har været vanskeligt gennemførligt på grund af lejrenes begrænsede funktionærstabe.

Tilbage som eneste anvendte disciplinærstraf står herefter husarrest, hvorved forstås, at anvist opholdsrum ikke uden tilladelse må forlades. Husarrest kan ifølge det af indenrigsministeriet under 18. juli 1949 udfærdigede straffereglement, optrykt som bilag 8, idømmes fra 1 dag og indtil 4 uger for følgende forseelser:

Graverende overtrædelse af husordenen, f.eks. ved at møde for sent eller møde beruset,
forsømmelse eller anden uefterrettelighed under arbejdet,
udeblivelse fra kvarter,
ulydighed mod leder.

Som nævnt ovenfor kan de værnepligtige i medfør af lovens § 7, stk. 2, indanke disse disciplinærstraffe for indenrigsministeren, men der er ikke som ved den militære retsplejelovs § 61, stk. 1, hjemlet adgang til indbringelse for domstolene. Ved dom af 20. marts 1959 fastslog højesteret imidlertid, jfr. UfR. 1959, side 346, at pålæggelse af husarrest over for civile værnepligtige må anses for en frihedsberøvelse, hvis lovlighed kan prøves af domstolene, jfr. grund-

lovens § 71, stk. 6. Behandlingen af sådanne sager foregår i overensstemmelse med reglerne i retsplejelovens kap. 43 a.

b. Straffe idømt af domstolene.

1917-lovens § 8 bestemte, at for så vidt en til civilt arbejde overført værnepligtig nægtede at udføre sådant arbejde eller gjorde sig skyldig i grov eller gentagen ulydighed eller i alvorlige forseelser i arbejdsforholdet, skulle der indledes undersøgelse i mod ham ved politiretten. Straffen for lovovertrædelserne var simpelt fængsel eller fængsel på fangekost. Bestod overtrædelsen i nægtelse af at udføre arbejde, ville straffen være at fastsætte under hensyn til længden af det tidsrum, i hvilket den pågældende har udført civilt arbejde, dog at straffetiden i tilfælde af, at vedkommende anden gang dømmes for nægtelse af at udføre civilt arbejde, ikke kunne være kortere end den tilbageværende del af den pligtige arbejdstjeneste, og i et sådant tilfælde kunne fængsel på sædvanlig fangekost idømmes i indtil 20 måneder. Når en person i henhold hertil havde udstået fængselsstraf anden gang for nægtelse af at udføre civilt arbejde, kunne han ikke senere indkaldes undtagen i de i § 9 omhandlede ekstraordinære tilfælde.

Ved 1933-loven blev straf arterne ændret til hæfte og fængsel, ligesom strafferammen for fængsel blev nedsat til 15 måneder, svarende til den da vedtagne tjenestetid for de civile værnepligtige, medens 1917-lovens princip iøvrigt blev opretholdt.

I medfør heraf bliver den værnepligtige, der første gang udebliver efter indkaldelse til førstegangstjeneste ved civilt arbejde, i praksis idømt en straf af hæfte i 40 dage. Udebliver han herefter fra fornyet indkaldelse, idømmes han en fængselsstraf svarende til den pligtige tjenestetid, d.v.s. for tiden 19 måneder. Udebliver en værnepligtig efter indkaldelse til civilt arbejde, der træder i stedet for vedkommendes militære genindkaldelse, idømmes han henholdsvis 20 dages hæfte og 3 måneders fængsel. Gør en værnepligtig sig endelig under indkaldelsen skyldig i forhold som omhandlet i § 8, straffes han ved førstegangsforsøelser med en hæftestraf, der udmåles efter forseelsens art. Ved andengangsforseelse straffes han med fængselsstraf, og består forseelsen i at nægte at udføre arbejdet, da med fængselsstraf svarende til den resterende tjenestetid.

Når der i medfør af § 8 indledes politiunder-

søgelse imod en værnepligtig, skal undersøgelses resultat indsendes til indenrigsministeriet, der herefter oversender sagen til justitsministeriet, der træffer endelig afgørelse i spørgsmålet om, hvorvidt tiltale skal rejses. I praksis er det kun ganske undtagelsesvis forekommet, at justitsministeriet har haft en fra indenrigsministeriet afvigende opfattelse, hvad tiltalespørgsmålet angår.

c. Disciplinarmidler.

Loven om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde indeholder ikke som den militære retsplejelov regler om anvendelse af disciplinarmidler for mindre forseelser, men i de af indenrigsministeriet udarbejdede regler om friheder for værnepligtige, der aftjener værnepligten ved civilt arbejde, er det bestemt, at fratagelse af lørdag-søndagsorlov og nattegn, der ikke er faste friheder, kan anvendes som selvstændigt disciplinarmiddel, dog ikke for så vidt angår allerede meddelte friheder.

2. Norge.

En tjenestepligtig, som undlader at møde efter indkaldelse til tjeneste eller uden tilladelse forlader eller udebliver fra sit tjenestested, eller som ikke efterkommer pålæg, som er meddelt ham i tjenesten, eller på anden måde forsættligt krænker sine tjenestepligter, kan straffes med bøder eller fængsel i indtil 3 måneder. Der foreligger imidlertid også en anden reaktionsmulighed over for værnepligtige, der har begået disse forseelser, idet justitsministeriet, for så vidt det ved dom er fastslået, at lovens vilkår herfor er til stede, kan bestemme, at den pågældende skal sættes i særskilt lejr eller i anstalt under fængselsvæsenets administration for tvangsmæssig aftjening af tjenestetiden. Denne sidste reaktionsmulighed har især betydning for så vidt angår værnepligtige, der hører til sekten Jehovas Vidner, idet disse nægter at møde til udførelse af civil værnepligt. Fastslås det imidlertid ved dom, at lovens betingelser er opfyldt, for at de kan anbringes i en sådan særlig lejr eller anstalt - i hvilke tilfælde de, såfremt de ikke møder frivilligt, tvangsmæssigt kan afhentes - accepterer de dommen og udfører det arbejde, de bliver sat til. Det skal herved endvidere oplyses, at den lejr, hvori de anbringes, er den samme lejr, hvortil andre militærnægtere fra det sydlige Norge indkaldes, inden de fordeles til arbejds-

opgaver andre steder. I denne lejr har de de samme rettigheder med hensyn til løn og friheder som andre værnepligtige.

Som disciplinære reaktionsmuligheder har man irettesættelse, ekstraarbejde i fritiden i indtil 14 dage, nægtelse af frihed i indtil 1 måned, bod på indtil 100 kr. samt frihedsindskrænkning, herunder arrest, i indtil 20 dage. Endelig kan justitsministeriet bestemme, at såfremt en tjenestepligtig af grunde, som kan tilregnes ham, ikke udfører en rimelig arbejdsydelse, kan tjenestetiden forlænges med indtil en tiendedel, dog ikke mere end 60 dage. Udføres tjenesten tvangsmæssigt i særlig lejr, kan tjenestetiden forlænges med indtil en sjettedel, dog ikke mere end 90 dage. Sådanne beslutninger kan indbringes for domstolene.

3. Sverige.

Våbenfrie tjenestepligtige, som ulovligt unddrager sig tjenesten, kan idømmes bøder eller fængsel i indtil 6 måneder. Efter udstået straf indkaldes den pågældende påny og kan i tilfælde af udeblivelse atter straffes. Først når den pågældende er straffet 4. gang, undlader man at indkalde ham påny. Sker forseelsen under beredskabstilstand eller under krig, kan den pågældende idømmes bøder eller fængsel i indtil 2 år. Er en tjenestepligtig svært beruset, kan der idømmes bøde eller fængsel i indtil 1 år. Tjenstlige forseelser iøvrigt straffes med bøder, dog i grove tilfælde med fængsel i indtil 1 år. Ved mindre forseelser kan i stedet for straf meddeles tilrettevisning i form af advarsel, tkstraf eller udgangsforbud.

Under rigsdagsforhandlingerne forud for den lov om våbenfri tjeneste, som nu er trådt i kraft den 1. oktober 1966, drejede en stor del af debatten sig om, hvorledes man skulle stille sig til de medlemmer af Jehovas Vidner, der modsætter sig enhver tjeneste. Det blev her vedtaget, at medlemmer af Jehovas Vidner forsøgsvis helt kan fritages for værnepligt. Afgørelse træffes af regeringen i hvert enkelt tilfælde, og man regner med, at der årligt vil være ca. 80 personer tilhørende denne gruppe.

4. Den tyske Forbundsrepublik.

Såfremt en til erstatningstjeneste overført værnepligtig forlader denne eller udebliver, kan han såvel ved førstegangsudeflivelse som ved eventuelle senere udeblivelser straffes med fæng-

sel fra 1 måned indtil 5 år. Lydighedsnægtelse straffes med fængsel af samme varighed eller med hæfte fra 2 til 6 uger. De anførte straffesamminger anvendes dog aldrig i praksis fuldtud. Således andrager efter det oplyste f.eks. gennemsnitsstraffen for rømning ca. 5 måneders fængsel.

Disciplinærstraffene består i tilrettevisning, nægtelse af omgangsfrihed fra 3 til 30 dage samt bøde til et beløb af indtil 2 måneders løn. Disciplinærmidler kan indbringes for forbundsdisciplinærkammeret, der er en uafhængig domstol.

5. Holland.

En militærnægter, der udebliver efter indkaldelse eller forlader arbejdet, kan idømmes fængselsstraf på indtil 2 års fængsel, men en sådan fængselsstraf kan kombineres med anbringelse i statens arbejdsanstalt i mindst 3 måneder og højst 3 år, således at værnepligtstiden formindskes med den tid, der tilbringes i arbejdsanstalten. Pligtforsømmelser straffes disciplinært med tilrettevisning, tilbageholdelse af løn, udgangsforbud, ekstraarbejde eller arrest. I gentagelsestilfælde kan idømmes fængselsstraf på indtil 1 år og 9 måneder. Også i et sådant tilfælde kan fængselsstraffen kombineres med en arbejdsperiode i statens arbejdsanstalt i mindst 3 måneder og højst 3 år.

6. Udvalgets overvejelser og indstilling.

a. Udvalget har fundet det særlig påkrævet at søge frem til ændrede regler for værnepligtige, der tilhører Jehovas Vidner, og som hidtil har nægtet at møde til udførelse af civilt arbejde, idet man finder de gældende regler herom unødigt hårde. Som ovenfor nævnt idømmes de pågældende først en hæftestraf og derefter en fængselsstraf svarende til den pligtige tjenestetid. Denne fængselsstraf afsones principielt på samme måde som fængselsstraffe idømt for andre forseelser, jfr. bilag 9, hvor fængselsdirektoratet i skrivelse af 2. december 1966 på udvalgets opfordring har redegjort for gældende praksis. Ganske vist prøveløslades de pågældende normalt efter at have afsonet $\frac{2}{3}$ af fængselsstraffen, hvorved det tidsrum, de afsoner, bliver lidt mindre end værnepligtstiden, men man finder det under alle omstændigheder ikke ønskeligt, at de pågældende anbringes i fængslerne.

Udvalget har under sine overvejelser herom særligt draget sammenligninger med reglerne i Norge og Sverige. Som nævnt ovenfor er man i Sverige forsøgsmæssigt gået ind for, at de pågældende slet ikke indkaldes, hvilket efter svensk ret kan ske uden særlig lovhjemmel for disse personers vedkommende. En tilsvarende mulighed ses ikke at foreligge efter gældende dansk ret, idet de i § 28 i lov nr. 210 af 11. juni 1954 om værnepligt indeholdte bestemmelser om fritagelse for værnepligt ikke omfatter et forhold som det heromhandlede. En ordning som den svenske måtte derfor forudsætte indførelse af en ny særskilt begunstigende regel for medlemmer af Jehovas Vidner. Dette har udvalget ikke ment at kunne gå ind for, navnlig da man finder, at en rimelig løsning af spørgsmålet vil kunne nås gennem regler svarende til de i den norske lovgivning indeholdte.

Den norske ordning, hvorefter de værnepligtige tvangsmæssigt anbringes i en militærnægterlejr, opfylder kravet om, at værnepligten skal være en for alle mandlige borgere fælles byrde, og har samtidig til følge, at de pågældende ikke bringes i en sådan samvittighedsmæssig konflikt, at de vægrer sig ved at opfylde arbejdspligten med deraf følgende fængselsstraf.

For om muligt at sikre sig mod den måske mindre hensigtsmæssige eventualitet, at det efter indførelse af en regel som den norske skulle vise sig, at danske Jehovas Vidner måtte indtage et andet standpunkt til en sådan regel, har udvalget rettet henvendelse til hovedkontoret for Jehovas Vidners menigheder i Danmark med opfordring til menighederne om at fremkomme med deres eventuelle forslag til en nyordning i hvilken forbindelse udvalget oplyste, at man overvejede at foreslå en ordning svarende til den norske. Vagttårnets bibel- og traktatselskab meddelte hertil i skrivelse af 7. november 1966, optaget som bilag 10, at hvis man dømmer Jehovas Vidner til ophold i indenrigsministeriets lejre for civile værnepligtige, vil disse acceptere dommen og også udføre det arbejde, de bliver sat til i lejrene. Selskabet undlader dog ikke at henvise til den svenske ordning, som selskabet finder den bedste og billigste, og samtidig den, der er lettest at administrere for alle parter.

På denne baggrund foreslår udvalget herefter, at der i loven om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde indføres hjemmel til at dømme værnepligtige, der udebliver efter indkaldelse til civilt arbejde, til udførelse af civilt

arbejde, således at de om fornødent ved politiets foranstaltning kan transporteres til indenrigsministeriets lejre for civile værnepligtige. Påbegynder de herefter deres tjeneste i lejrene, skal de have samme rettigheder som andre værnepligtige med hensyn til løn, friheder m.v.

Forlader en sådan civil værnepligtig imidlertid herefter tjenesten i den hensigt at unddrage sig denne, finder man, at der som hidtil skal kunne idømmes den pågældende en straf af fængsel svarende til den resterende pligtige tjenestetid, hvorefter han normalt ikke senere skal kunne indkaldes. Man gør i denne forbindelse opmærksom på, at det er forekommet - omend kun i meget sjældne tilfælde - og formentlig også fremtidig vil forekomme, at værnepligtige, der er overført til civilt arbejde af andre end religiøse grunde, ikke under nogen omstændigheder ønsker at udføre civilt arbejde, hvorfor der også fremtidig vil være behov for en regel som den gældende, hvorefter en fængselsstraf kan kompensere tjenestetiden ved civilt arbejde.

b. Vender man sig herefter til de borgerlige straffe, der skal kunne pålægges civile værnepligtige for ulovligt fravær fra tjenesten, ulydighed eller anden tjenstlig forseelse, finder udvalget også de her gældende regler, hvorefter en værnepligtig, der forser sig anden gang, ubetinget idømmes en straf af fængsel, for unødigt hårde. Dette system har endvidere medført, at man i visse tilfælde har ment at burde undlade tiltale imod en værnepligtig, der havde forset sig anden gang, idet straffen slet ikke ville komme til at stå i forhold til forseelsen. Resultatet er i stedet blevet, at sagen er blevet afgjort med en i og for sig for mild straf af husarrest.

Udvalget foreslår i stedet, at der ved disse forseelser skal kunne idømmes straf af hæfte eller fængsel i indtil 6 måneder. En værnepligtig vil herefter normalt kunne straffes flere gange og alligevel fortsætte tjenesten. Dog skal der i gentagelsestilfælde af ulovlig fraværelse eller arbejdsvægning være mulighed for at idømme en straf af fængsel svarende til den resterende pligtige tjenestetid.

I denne forbindelse foreslår udvalget ophævelse af den gældende regel, hvorefter det ved dommen fastsættes, om og i bekræftende fald i hvilket omfang den del af straffetiden, som falder før den normale hjemsendelsesdag, skal medregnes som en del af den pligtige arbejdstid, idet denne regel dels i praksis har været

anvendt ret tilfældigt over for de værnepligtige, dels har formindsket straffens præventive virkning. Endvidere har bestemmelsen den ulempe, at den rammer værnepligtige, der er hjemsendt, inden en eventuel sag kommer til pådømmelse, unødigt hårdt i forhold til værnepligtige, der skal straffes under indkaldelsen, idet de førstnævnte jo i alle tilfælde vil være afskåret fra at få straffen medregnet i arbejdstiden.

Man har overvejet anvendelsen af bødestraf, men finder en sådan strafart uheldig over for tjenstgørende værnepligtige, idet den løn, der udbetales disse, kun kan betragtes som beregnet til at dække de værnepligtiges absolutte fornødenheder, jfr. herved at den militære straffelov som almindelig regel ikke anviser bødestraf over for tjenstgørende værnepligtige. Derimod finder man, at der bør være adgang til idømmelse af bødestraf i stedet for husarrest i tilfælde, hvor forseelsen først kommer til pådømmelse efter den pågældendes hjemsendelse, jfr. også nedenfor om disciplinærstraffe.

Man foreslår endvidere ophævelse af den gældende lovs skarpe sondring mellem forseelser, for hvilke der kan pålægges disciplinærstraffe, og forseelser, der medfører offentlig undersøgelse, således at det overlades til vedkommende øverste leder at bestemme, om sagen kan afgøres disciplinært eller ikke, hvilket formentlig også vil medvirke til en smidiggørelse af systemet. Finder den øverste leder, at sagen bør afgøres ved dom, anmoder han vedkommende politimester om at indlede offentlig undersøgelse, og politimesteren træffer herefter bestemmelse om, hvorvidt der skal rejses tiltale imod den pågældende efter reglerne for politisager. Der er efter udvalgets opfattelse ikke tilstrækkelig anledning til at opretholde den gældende regel, hvorefter det er justitsministeren, der har afgørelsen i tiltalespørgsmålet. Endelig foreslår man i denne forbindelse, at de i retsplejelovens kapitler 68, 69, 71 og 72 omhandlede retsmidler fremtidig skal kunne bringes til anvendelse. Dette forslag tilsigter at skabe hjemmel til anholdelse og fængsling af civile værnepligtige, mod hvem tiltale er rejst eller begæret rejst. Da de pågældende sager er politisager, har adgang til at foretage anholdelse og fængsling ikke hidtil foreligget, hvilket i flere tilfælde af rømning fra lejrene har måttet føles som en alvorlig mangel, da strafferegionernes effektivitet, navnlig for så vidt angår den præventive virkning på det øvrige mandskab, er afhængig af muligheden for en omgående reaktion.

For så vidt angår disciplinærstraffene finder man, at vagtarrest og ekstraarbejde også fremtidig vil være praktisk uanvendelige strafarter, og man foreslår derfor alene strafarten husarrest opretholdt. Denne strafart skal navnlig finde anvendelse over for forseelser af mindre karakter, men som alligevel er af en sådan størrelse, at sagen ikke findes at kunne afgøres ved et disciplinarmiddel, f.eks. ved gentagne tilfælde af mindre forsinkelser ved møde til arbejde, ved udeblivelse i indtil 3 dage eller ved enkeltstående tilfælde af ulydighed.

For så vidt en civil værnepligtig ønsker at appellere en disciplinærstraf af husarrest, finder udvalget, at der fremtidig - i lighed med hvad der gælder i henhold til § 61 i den militære retsplejelov - bør indføres en adgang for den værnepligtige til straks at fordre sagen afgjort ved dom. Den øverste leder skal i så fald give meddelelse herom til vedkommende politimester, der skal foranledige sagen indbragt for retten som politisag. Der vil herved blive tale om en selvstændig prøvelse af sagen med mulighed dels for frifindelse, dels for en strengere straf. En sådan umiddelbar adgang til at fordre sagen afgjort ved dom forekommer mere hensigtsmæssig end den ved højesteretsdom af 20. marts 1959, jfr. foran side 54, statuerede ordning, hvorefter indenrigsministeriets afgørelser i sager om anvendelse af disciplinærstraffe af husarrest kan indbringes for domstolene i medfør af grundlovens § 71, stk. 6, idet sådanne sager foretages i den civile retsplejes former, jfr. kapitel 43 a i lov om rettens pleje, hvilken rettergangsform synes mindre egnet i tilfælde som de omhandlede, hvor der er tale om påkendelse af et konkret strafbart forhold. Hertil kommer, at det ved denne ordning er lykkedes civile værnepligtige ved først at indbringe sagen for underretten og derefter for landsretten at forhale sagens afgørelse således, at de er blevet hjemsendt, inden sagen har fundet sin afgørelse. De har derved fuldstændig undgået straf, idet ikke-udståede straffe af husarrest bortfalder ved hjemsendelsen. Endelig er det ikke praksis i sager af denne art at pålægge den disciplinært straffede sagsomkostninger, uanset at han ikke får medhold ved domstolene.

Den foreslåede ordning vil derimod medføre, at en værnepligtig, der inden for den sidste del af tjenestetiden indbringer en straf af husarrest for retten og derefter hjemsendes, vil kunne idømmes straf af bøde, ligesom der vil kunne pålægges sagsomkostninger. Endvidere skal

fremhæves, at en sådan ordning også synes at frembyde større judicielle garantier for de værnepligtige end den hidtidige appeladgang til indenrigsministeriet, idet sagen allerede i første appelinstant behandles ved domstolene, hvor der er mulighed for vidneførsel.

Endvidere finder udvalget, at for så vidt en værnepligtig umiddelbart inden sin hjemsendelse gør sig skyldig i et forhold, der normalt ville kunne afgøres ved en disciplinærstraf af husarrest, men hvor denne ikke vil kunne udstås inden hjemsendelsen, bør der gives mulighed for i stedet at indbringe sagen umiddelbart for retten med påstand om bødestraf.

Endelig foreslår udvalget, at der vedrørende disciplinærstraffen husarrest indføres en adgang for den øverste leder til at bestemme, at fuldbyrdelsen udsættes og bortfalder, hvis den pågældende ikke senere begår en ny overtrædelse. Begår han en sådan overtrædelse, vil der i almindelighed være at fastsætte en fælles straf for begge overtrædelser, men når omstændighederne taler derfor, kan der fastsættes ubetinget straf alene for det nye forhold eller en ny betinget straf for begge forhold.

Et særligt problem med hensyn til anvendelsen af disciplinærstraffe kunne måske tænkes at forekomme for så vidt angår de værnepligtige, der er udstationerede til arbejdsopgaver uden for indenrigsministeriets lejre for civile værnepligtige, idet det almindeligvis ikke vil være

muligt her at lade de værnepligtige afsone en straf af husarrest. En forseelse, der betinger anvendelsen af en sådan disciplinærstraf, vil imidlertid ofte medføre, at den pågældende har gjort sig ufortjent til den tillid, der er vist ham ved at anvise ham arbejde uden for lejrene for civile værnepligtige, hvorfor han vil blive kaldt tilbage til arbejde i lejren. Imidlertid kan det også tænkes, at man i særlige tilfælde lader den værnepligtige midlertidigt vende tilbage til lejren for afsoning af husarresten, og at han derefter påny afgives til arbejde uden for lejren.

c. Vedrørende anvendelsen af disciplinarmidler finder man endelig, at der i loven om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde — på samme måde som tilfældet er i den militære retsplejelovs §§ 44-47 - formelt bør hjemles mulighed for anvendelse af sådanne disciplinarmidler, der kan bestå i tilrettevisning og nægtelse af visse tilladelser, der ellers tilstås, såsom tilladelse til at møde senere end befalet, lørdagsfrihed, lørdag-søndagsorlov m.v. Disciplinarmidlerne betragtes ikke som straf, og den pågældende kan ikke forlange sagen henvist til rettergang. Derimod kan der klages herover til indenrigsministeren, men indgivelse af sådan klage medfører ikke, at den pågældende kan unddrage sig pligten til at efterkomme, hvad der er blevet pålagt ham.

KAPITEL IX.

Ligestilling med de militære værnepligtige

1. Lovgrundlaget.

I medfør af § 4, stk 1, 2. punktum, i loven om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde er de til civilt arbejde overførte værnepligtige med hensyn til kvarter, forplejning, lønning og lignende underkastet de for hærens værnepligtige gældende regler.

Motiverne til 1917-loven uddyber ikke bestemmelsen, men denne må betragtes som udtryk for den hovedtanke, der stedse har ligget bag militærnægterordningen, at den civile arbejdstjeneste, bortset fra tjenestens art og tjenestetidens varighed, såvidt muligt bør være af samme karakter som tjenesten i forsvaret. Ved gennemførelsen af dette hovedprincip har man ønsket at hindre, at der ved overførelse til civilt arbejde skulle kunne opnås mere attraktive tjenesteforhold end de for tjeneste i forsvaret gældende. Man skal herved henvise til, at det i den af landstingsudvalget afgivne betænkning vedrørende 1917-loven, Rigsdagstidende, 1917/18, tillæg B, sp. 109, udtales: »Og hvad angår arten af det civile arbejde, da har forsvarsministeren udtalt, at det er hensigten at anvende de pågældende til legemligt arbejde, i første række skovarbejde. Det kan næppe have meget tiltrækkende ved sig at gå ind til et sådant arbejde i 20 måneder under de for hærens værnepligtige gældende regler i henseende til beskaffenhed af kvarter, forplejning og lønning.«

I praksis har reglen i § 4, stk. 1, 2. punktum, hyppigt været anvendt som hjemmel til at afvise krav fra de civile værnepligtige om forbedringer af deres kår i forhold til, hvad der bydes de militære værnepligtige, men reglen har dog i første række haft betydning ved at afgive hjemmel til at forbedre de civile værnepligtiges kår i takt med de i tidens løb skete forbedringer af forholdene for de militære værnepligtige. Der

kan her nævnes regler om lønninger, friheder, fribefordring, talsmandsordninger, adgang til teaterbesøg og forestillinger til reduceret pris, undervisning m.v.

2. Udlandet.

Regler om, at civile værnepligtige hvad angår såvel rettigheder som pligter bør dele kår med militære værnepligtige, er ganske almindelige i de love, der regulerer militærnægternes forhold, og det er udvalgets indtryk, at administrationen i de fleste fremmede lande måske i større grad, end tilfældet er i Danmark, har tilstræbt at gennemføre dette lighedsprincip, ikke mindst hvad forpligtelserne for de værnepligtige angår, jfr. herom ovenfor under kapitel III om arbejdsopgaver for de civile værnepligtige.

3. Udvalgets overvejelser og indstilling.

Udvalget finder, at det i den gældende § 4 lovfæstede lighedsprincip, hvorefter de civile værnepligtige bør have samme rettigheder og forpligtelser som de militære værnepligtige, fortsat bør opretholdes, jfr. dog de nedenfor nævnte modifikationer. Det er endvidere udvalgets opfattelse, at en regel om lighedsprincipet bør indeholdes i loven, og at den nuværende lovs § 4 på tilfredsstillende måde giver udtryk for dette princip, hvorfor man ikke har fundet anledning til at foreslå bestemmelsen ændret.

Man kan vel ikke se bort fra, at det hidtidige system, hvorefter de værnepligtige udelukkende var indkvarteret i lejre, giver større mulighed for gennemførelse af lighedsprincipet, navnlig hvad angår spørgsmålet om de pligter, der påhviler de værnepligtige, men dog også for så vidt angår forhold som for eksempel deltagelse i undervisning og underholdning, end

den foreslåede nyordning med udstationering af de civile værnepligtige til forskellige institutioner. Dette forhold bør imidlertid efter udvalgets opfattelse ikke berøre det principielle krav om ligestilling af den civile tjeneste med den militære tjeneste, men det må overlades til administrationen i det enkelte tilfælde eventuelt at finde frem til de afvigelser fra de for militære værnepligtige gældende regler, som en sådan udstationering gør uomgængeligt nødvendige, idet det herved bør tilstræbes, at de forhold, hvorunder udstationeringstjenesten foregår, som helhed betragtet er i overensstemmelse med princippet i § 4.

Det skal endelig oplyses, at udvalget i nær kontakt med indenrigsministeriet har behandlet spørgsmålet om de friheder, der tilstås de civile værnepligtige, idet det forhold, at indenrigsministeriet gennem de senere år har gennemført en række udstationeringsordninger, hvorefter civile værnepligtige, der måtte ønske det, og som skønnes egnede hertil, har haft mulighed for efter nogle måneders ophold i indenrigsministeriets lejre for civile værnepligtige at blive afgivet til arbejde ved en række forskel-

lige institutioner, hvor de værnepligtige indkvarteres under private former, har betydet en sådan ændring af de vilkår, hvorunder tjenesten hidtil er blevet afviklet, at man har fundet det naturligt at tilpasse frihedsreglerne til denne nye arbejdsordning.

Der er mellem indenrigsministeriet og udvalget opnået fuld enighed om disse fremtidige regler for friheder for de civile værnepligtige. Disse frihedsregler er udformet under iagttagelse af princippet i § 4, stk. 1, 2. punktum, i lov nr. 187 af 20. maj 1933 om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde, således at det med de modifikationer, som den civile tjenestes særlige karakter gør naturlige, er tilstræbt at skabe ensartede frihedsregler for de værnepligtige ved forsvaret og ved civilt statsarbejde.

Svend Haugaard og Hagbart Jonassen, der iøvrigt gav tilslutning til disse frihedsregler, ønskede dog at udtale, at deres tilslutning til frihedsreglerne er afgivet i erkendelse af deres udformning under hensyntagen til § 4, men at der ikke herved fra deres side var taget stilling til, hvorvidt princippet i § 4 bør opretholdes ved en eventuel ny lov.

KAPITEL X.

Tilbageførelse til militærtjeneste

Loven om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde indeholder ikke regler om det forhold, at en værnepligtig, der er overført til civilt arbejde, fremsætter ønske om alligevel at forrette militærtjeneste, men man har altid anset det for en selvfølge, at en værnepligtig også efter overførelse og indkaldelse til civilt statsarbejde kunne tilbagekalde sit andragende mod i stedet at forrette militærtjeneste. Den pågældende er i så fald blevet indkaldt til fuld førstegangstjeneste ved forsvaret og til eventuel genindkaldelse.

Udvalget er enig i, at en til civilt arbejde overført værnepligtig fortsat bør have adgang til at begære sig tilbageført til forsvaret.

Udvalget har endvidere navnlig på baggrund af den i Norge gældende regel, hvorefter civil tjeneste godskrives ved beregningen af den militære førstegangstjeneste - dog således at militærtjenesten altid skal være af mindst 6 måneders varighed - drøftet spørgsmålet om indførelse af en regel, hvorefter den militære tjenestetid skulle afkortes helt eller delvist med det tidsrum, hvori den pågældende har udført civilt statsarbejde. Man har herved været opmærk-

som på, at en sådan regel i givet fald ville kunne øve en ikke ønskelig indflydelse på en værnepligtigs overvejelser om, hvorvidt han bør søge værnepligten af tjent ved forsvaret eller ved civilt statsarbejde. Da spørgsmålets afgørelse endvidere må afhænge af, hvorvidt en sådan ordning overhovedet vil kunne indpasses i forsvarets uddannelsesprogram, har udvalget rettet henvendelse til forsvarsministeriet med forespørgsel om, hvorledes forsvarsministeriet ville stille sig til en sådan ordning.

Efter sagens forelæggelse for værnskommandoerne meddelte forsvarsministeriet i skrivelse af 9. august 1966, jfr. bilag 11, at forsvaret ikke vil kunne finde anvendelse for den uddannelse, der er bibragt en til civilt arbejde indkaldt værnepligtig, såfremt denne begærer sig tilbageført til forsvaret, og at han derfor må gennemgå en uddannelse af samme varighed som den for forsvarets andre værnepligtige gældende i vedkommende tjenestegren.

På baggrund af forsvarsministeriets stillingtagen til spørgsmålet finder udvalget ikke grundlag for at foreslå nogen ændring af den gældende praksis.

KAPITEL XI.

Anvendelse af værnepligtige, for hvem kun militærtjeneste af en vis art er uforenelig med deres samvittighed, inden for det militære forsvar

1. Lovgrundlaget.

1917-lovens § 10 bestemte, at værnepligtige, for hvem kun militærtjeneste af en vis art er uforenelig med deres samvittighed, efter begæring kan indkaldes til sundheds- eller arbejdstropperne. Af motiverne til bestemmelsen fremgår, at man herved ønskede at fastslå den allerede gennem administrationen indførte praksis.

Denne praksis var udslag af et ønske om - inden for de da gældende loves rammer - og i mangel af en lov, der gav mulighed for fritagelse for militærtjeneste af samvittighedsgrunde, - at søge ordnet aftjeningen af værnepligten for dem, mod hvis samvittighed det stred at forrette militærtjeneste, på en sådan måde, at værnepligten så lidt som muligt kom i strid med deres religiøse eller moralske overbevisning.

Ved 1933-lovens § 10, stk. 1, blev bestemmelsen ændret derhen, at de pågældende efter derom fremsat begæring kunne anvendes til tjeneste ved sundheds- eller hjælpetropperne.

Baggrunden for denne særlige anvendelse af de pågældende inden for det militære forsvar ligger i, at de ved de omhandlede tjenestearter kun i begrænset omfang vil blive øvede i våbenbrug. I de sidste år har der kun været tale om anvendelse af sådanne værnepligtige ved sanitetstropperne (forhen sundhedstropperne), idet der ikke længere udskrives til hjælpetropperne, men kun et begrænset antal værnepligtige benytter sig af denne mulighed for aftjeningen af værnepligten, jfr. bilag 6.

Et spørgsmål, der kan rejses i denne forbindelse, er, om der ud over denne særlige mulighed for aftjening af den militære værnepligt med en begrænset våbenøvelse - eller eventuelt i stedet for - kan findes anvendelse inden for

forsvaret af værnepligtige, mod hvis samvittighed det ikke strider at forrette militærtjeneste som sådan, men kun at blive uddannet i våbenbrug, således at man udelukkende beskæftiger de pågældende ved ikke-kampmæssige opgaver og ikke uddanner dem i våbenbrug.

2. Norge.

Den norske lov om fritagelse for militærtjeneste af overbevisningsgrunde indeholder ikke regler af denne art om værnepligtiges anvendelse inden for det militære forsvar.

3. Sverige.

I medfør af 1943-loven kunne værnepligtige, mod hvis samvittighed det stred at udføre tjeneste med våben, sættes til våbenfri tjeneste ved forsvaret, hvor der i så fald ville blive tale om sanitetstjeneste eller lednings- og linireparationstjeneste. Efter 1966-loven kan værnepligtige ikke længere mod deres vilje sættes til arbejde inden for det militære forsvar, men loven åbner en mulighed for dem, der er villige til at udføre våbenfri tjeneste i forsvaret, til at forrette sådan tjeneste.

4. Den tyske Forbundsrepublik.

Den tyske lovgivning giver mulighed for aftjening af værnepligten inden for det militære forsvar ved våbenfri tjeneste.

5 Holland.

Hvis en værnepligtig ikke modsætter sig militærtjeneste af enhver art, men kun er modstan-

der af at tage del i krigsførende militære øvelser eller operationer, kan han blive overført til de »mobile kolonner«, hvor han fritages for at bære eller bruge våben samt for alle pligter i forbindelse med transport og håndtering af ammunition. De mobile kolonner har til pligt at yde hjælp ved ulykker, der rammer civilbefolkningen ved krigshandlinger, og yde hjælp til civilpersoner, der på anden måde lider under fjendtlige handlinger.

6. Udvalgets overvejelser og indstilling.

a. Under hensyn til, at adgangen for værnepligtige til at begære sig anvendt til tjeneste ved sanitetstropperne kun benyttes i meget ringe omfang, og til, at der i tidens løb har været adskillige tilfælde, hvor værnepligtige efter at være mødt til udførelse af tjeneste ved sanitetstropperne har givet udtryk for, at de finder, at også denne tjeneste strider imod deres samvittighed, har udvalget i en henvendelse til forsvarsministeriet bedt oplyst, hvorvidt det efter forsvarsministeriets formening måtte være rettest at ophæve eller bevare muligheden for på denne måde at aftjene værnepligten inden for forsvaret. I denne forbindelse har man udbedt sig nærmere oplysninger om den uddannelse i våbenbrug, der gives disse værnepligtige.

Samtidig anmodede man forsvarsministeriet om at oplyse, hvorvidt der eventuelt inden for forsvaret ville kunne skabes mulighed for anvendelse af værnepligtige på en sådan måde, at de udelukkende beskæftiges ved ikke kampmæssige opgaver og ikke uddannes i våbenbrug.

Forsvarsministeriet har hertil i skrivelse af 9. august 1966 (bilag 11) meddelt, at det er ministeriets opfattelse, at man fortsat må anerkende, at værnepligtige af samvittighedsgrunde ser sig ude af stand til at deltage i den uddannelse, som almindeligvis gives med henblik på deltagelse i kamphandlinger, men på den anden side ikke er uvillige til at lade sig uddanne til varetagelse af de funktioner, som påregnes at skulle udføres af sanitetstropperne i krig. Forsvarsministeriet mener derfor, at man bør bibeholde adgangen til overførelse til sanitetstropperne af sådanne værnepligtige. På den anden side bør det være en absolut forudsætning for overførelse til sanitetstropperne af sådanne værnepligtige, at de erklærer sig villige til at gennemgå den uddannelse i våbenbrug, som finder sted i sanitetstropperne. Forsvarsministeriet

oplyser i denne forbindelse, at problemet har været berørt over for udskrivningskredsene med det resultat, at disse nu afkræver de pågældende værnepligtige underskrift på en erklæring om, at de er indforstået med, at der finder en vis våbenuddannelse sted i sanitetstropperne. Der er efter forsvarsministeriets formening herefter grund til at antage, at der fremtidig ikke vil kunne forekomme forholdsmæssigt flere vægringer imod våbenuddannelse i sanitetstropperne end i andre tjenestegrene.

Forsvarsministeriet har endvidere oplyst, at mindstekravet med hensyn til uddannelse i våbenbrug inden for forsvaret er, at den værnepligtige skal uddannes til i givet fald at kunne forsvare sig selv og tillige enten forsvare syge eller sårede, der er ham betroet, eller deltage i visse begrænsede kampopgaver, f.eks. nærforvar af den kaserne, hvor han er tjenstgørende.

For så vidt angår spørgsmålet om en eventuel indførelse af en fuldstændig våbenfri tjeneste ved det militære forsvar, udtaler forsvarsministeriet, at ministeriet ikke mener at kunne gå ind herfor. Det er herved taget i betragtning, at våbenfrie menige hovedsageligt kun ville kunne anvendes på arbejdsområder, som i dag bestrides af civilt personel såsom kasernearbejdere, kontorfunktionærer og køkkenpersonale, og at disse hverv efter forsvarsministeriets opfattelse fortsat bør udføres af civilt personel, således at der ikke indkaldes værnepligtige udelukkende med henblik på udførelsen af sådant arbejde.

Endelig henstiller forsvarsministeriet på den givne foranledning, at bestemmelsen i lovens § 10 om, at værnepligtige af samvittighedsgrunde kan begære sig overført til hjælpetropperne ophæves, dels fordi der ikke udskrives personel til hjælpetropperne, dels fordi forsvarsministeriet for tiden forbereder at lade begrebet hjælpetropperne bortfalde. Denne bestemmelse bør efter forsvarsministeriets mening ikke erstattes af en hjemmel til, at værnepligtige af samvittighedsgrunde kan begære sig udskrevet og indkaldt til garnisonstropperne, jfr. § 9, stk. 3, i lov nr. 137 af 31. marts 1960 om forsvarrets organisation m.v. Uddannelsen i garnisonstropperne, bl.a. i våbenbrug, er ganske vist ikke så omfattende som i de øvrige tjenestegrene, men tager dog sigte på de værnepligtiges deltagelse i visse egentlige kamphandlinger, og en begæring om indkaldelse til garnisonstropperne af samvittighedsgrunde vil derfor vanskeligt kunne opfattes som andet end en spekulation i

den korte tjenestetid (10 måneder) uden risiko for udtagelse til befalingsmandsuddannelse og deraf følgende tjenestetidsforlængelse.

b. Udvalget mener at måtte tage forsvarsministeriets opfattelse til efterretning og foreslår derfor en opretholdelse af princippet i

lovens § 10 dog med den ændring, at anvendelse til tjeneste i hjælpetropperne bortfalder, således at der fremtidig kun kan blive tale om anvendelse af værnepligtige, for hvem alene militærtjeneste med begrænset våbenanvendelse er forenelig med deres samvittighed, til tjeneste ved sanitetstropperne.

KAPITEL XII.

Forholdet til civilforsvaret

1. Lovgrundlag og praksis.

Forholdet mellem civilforsvaret og civilt arbejde har ofte været genstand for diskussion. Baggrunden for denne debat må navnlig søges i en forskellige opfattelse af civilforsvarets og navnlig civilforsvarskorpsets karakter, idet nogle har ville gøre gældende, at civilforsvaret er en organisation af militær karakter eller dog med mere eller mindre tilknytning til forsvaret, i hvert fald i den betydning, at civilforsvaret udgør en del af det samlede totalforsvar. Andre lægger vægt på, at civilforsvaret - også selv om det må betragtes som en del af det samlede totalforsvar -, er en organisation af humanitær karakter, og finder, at det ville være samfundsmæssigt mere nyttigt at lade militærnægterne aftjene værnepligten ved tjeneste i civilforsvaret i stedet for at lade dem udføre det skovarbejde, som indtil for nylig har været deres hovedopgave, og hvis nytte drages i tvivl. Yderpunkterne i debatten kan opstilles således, at der på den ene side er rejst krav om, at der bør indføres adgang for værnepligtige til at begære sig fritaget for civilforsvarstjeneste af samvittighedsgrunde, medens der på den anden side har rejst sig røster for, at alle militærnægtere bør anvendes ved tjeneste inden for civilforsvaret, idet dette ikke er våbenførende, hvorfor sådan tjeneste ikke kan stride imod nogens samvittighed.

Nedenfor skal redegøres for de gældende regler og praksis på dette område inden for de forskellige former for tjeneste i civilforsvaret.

a. Tjeneste i civilforsvarskorpset.

Civilforsvarskorpsets værnepligtige mandskab rekrutteres på følgende måder:

1°. Direkte udskrivning til korpset.

I medfør af § 9, stk. 1, i civilforsvarsloven, jfr. lovbekendtgørelse nr. 122 af 1. april 1962 og kongelig anordning nr. 15 af 23. januar 1963 om det værnepligtige mandskabs udskrivning og om mandskabets fordeling, udskrives sessionerne værnepligtige til tjeneste i civilforsvarskorpset jævnsides med mandskab til de militære værn under iagttagelse af de af civilforsvarsstyrelsen fremsatte rekvisitioner med hensyn til antal og eventuel særlig uddannelse m.v.

Hovedparten af civilforsvarskorpsets værnepligtige mandskab tilvejebringes ved sådan udskrivning på sessionerne.

2°. Civile værnepligtiges adgang til at aftjene værnepligten ved civilforsvarskorpset.

I medfør af civilforsvarslovens § 9, stk. 3, kan personer, der er overført til civilt statsarbejde, efter indenrigsministerens nærmere bestemmelse anvendes til tjeneste i civilforsvarskorpset. Bestemmelsen har hidtil været praktiseret således, at kun værnepligtige, der efter at være overført til civilt arbejde, selv har fremsat andragende om at gøre tjeneste ved civilforsvarskorpset, er blevet anvendt til sådan tjeneste.

Antallet af værnepligtige, der i medfør af denne bestemmelse har fået tilladelse til at aftjene værnepligten ved civilforsvarskorpset i stedet for ved civilt arbejde fremgår af bilag 6.

I tilslutning til omtalen af disse regler skal det oplyses, at hvor en værnepligtig har begæret sig overført til civilt statsarbejde og samtidig har fremsat ønske om at aftjene værnepligten ved civilforsvarskorpset, har sessionerne - navnlig før i tiden — ofte fulgt den fremgangsmåde at udskrive den pågældende direkte til civilfor-

svarskorpset. Man opnåede herved, at den pågældende straks var klar over sin værnepligtsmæssige stilling, idet han ikke skulle afvente indenrigsministeriets afgørelse af andragendet om overførelse til civilt statsarbejde og om tilladelse til at aftjene værnepligten ved civilforsvarskorpset.

De to grupper af civilforsvarspligtige er under tjenesten ligestillede og indkaldes alle til civilforsvarskorpsets kaserer. De er under tjenesten uniformerede, og i henhold til civilforsvarslovens § 12 er de med hensyn til kvarter, forplejning, beklædning, lønning, fribefordring o.lign. undergivet de for hærens værnepligtige gældende regler.

Hvad den ydre form for tjenesten ved civilforsvarskorpset angår, minder denne tjeneste således om de forhold, hvorunder militære værnepligtige af tjener værnepligten. Hvad angår tjenestetiden har denne derimod steds været noget kortere ved civilforsvarskorpset end ved forsvaret og er for tiden 10 måneder for menige. En del af de værnepligtige udtages til befalingsmænd, der har en tjenestetid på 20 måneder mod den tilsvarende militære tjenestetid på 24 måneder.

Det hævdes ofte, at denne forskel i tjenestetidens længde er årsag til, at nogle værnepligtige på sessionen ansøger om at blive udskrevet til civilforsvarskorpset, samt til at nogle begærer sig overført til civilt statsarbejde under påberåbelse af, at militærtjenesten strider mod deres samvittighed, idet de håber ad denne vej, jfr. foran under 2°, at få tilladelse til at aftjene værnepligten ved civilforsvarskorpset og derved opnå en kortere tjenestetid.

Medens sondringen mellem de under 1° og 2° nævnte civilforsvarspligtige som nævnt er uden betydning, hvad deres tjeneste ved korpset angår, er sondringen derimod af afgørende betydning for spørgsmålet om, hvorvidt de kan fritages for tjeneste ved civilforsvarskorpset af samvittighedsgrunde og i stedet overføres til eller — for så vidt angår de under gruppe 2° nævnte - tilbageføres til civilt statsarbejde. Ved behandlingen af dette spørgsmål må udgangspunktet tages i § 1 i loven af 1933 om værnepligtiges anvendelse til civilt statsarbejde, hvorefter det er en betingelse for overførelse til civilt arbejde, at *militærtjeneste* af enhver art er uforenelig med de pågældendes samvittighed. Da tjenesten i civilforsvarskorpset ikke - lige så lidt som anden tjeneste i civilforsvaret - efter

gældende opfattelse betragtes som militærtjeneste, og da lovgivningen om civilforsvaret ikke indeholder bestemmelser om fritagelse for civilfor svarstjeneste af samvittighedsgrunde, antages der ikke at være hjemmel til, at værnepligtige kan begære sig fritaget for tjeneste i civilforsvarskorpset af samvittighedsgrunde.

Det skal herved oplyses, at det af indenrigsministeriets luftværnsudvalg af 1946 udarbejdede udkast til lov om civilforsvaret - som stort set blev lagt til grund for loven af 1. april 1949, jfr. nu lovebekendtgørelse nr. 122 af 1. april 1962 - indeholdt en bestemmelse om, at loven om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde skulle finde tilsvarende anvendelse på civilforsvarspligtige, således at disse skulle kunne fritages for tjeneste i civilforsvarskorpset mod i stedet at udføre civilt arbejde.

Denne bestemmelse blev imidlertid ikke optaget i det af den daværende indenrigsminister fremsatte lovforslag, hvilket ministeren begrundede med følgende (Rigsdagstidende 1948/49, Folketingets forhandlinger, spalte 1090):

»Grundtanken i hele ordningen med civile arbejdspligtige er jo den, at personer, mod hvis overbevisning det strider at bære våben mod andre, kan forlange sig fritaget for militærtjeneste, men der er ingen grund til at udvide denne fritagelse til at gælde ved den civile hjælpetjeneste, hvor der ikke er tale om, at de pågældende skal bære våben mod deres medmennesker, men hvor tværtimod deres opgave udelukkende går ud på at hjælpe andre. Jeg ved godt at en del militærnægtere også nødig vil ind under civilforsvarstjeneste, særlig fordi der jo inden for denne tjeneste såvel som i hæren må være en vis disciplin, som støder dem, men det er der nu engang ikke noget at gøre ved. Enhver kan forstå, at der i et sådant korps nødvendigvis må opretholdes en passende disciplin, og den omstændighed, at folk ikke kan lide at lade sig kommandere, kan ikke være grund til at fritage dem for denne tjeneste.«

Under hensyn til denne af lovgivningsmagten tiltrådte forståelse af karakteren af civilforsvarskorpsets formål samt under hensyn til, at den af en session truffene afgørelse med hensyn til en værnepligtigs tjenstdygtighed er endelig, jfr. § 8, stk. 1, i lov om værnepligt af 11. juni 1954, har indenrigsministeriet hidtil afslået alle andragender fra *de under gruppe 1° omhandlede værnepligtige*, der af en session er fundet tjenstdygtige til og udskrevet til civilforsvarskorpset, om i medfør af loven af 20. maj 1933

at blive overført til civilt arbejde i stedet for at forrette tjeneste i civilforsvarskorpset, idet indenrigsministeriet ikke har ment at have den fornødne hjemmel til sådan overførelse.

Hvad angår *de under gruppe 2° omhandlede værnepligtige*, der efter at være blevet overført til civilt statsarbejde har fået tilladelse til at aftjene værnepligten ved civilforsvarskorpset i stedet for ved civilt statsarbejde, kan det oplyses, at indenrigsministeriet også for denne persongruppes vedkommende principielt er af den anskuelse, at de pågældende ikke med hjemmel i loven af 20. maj 1933 kan fritages for tjeneste, herunder eventuel genindkaldelse ved korpset, men ministeriet har dog alligevel i visse tilfælde ment at burde imødekomme andragender om fritagelse fra værnepligtige henhørende til denne gruppe, jfr. herved i det hele folketingets ombudsmands beretning for 1964, side 87. Dette skyldes, at overførelse til civilforsvarskorpset i henhold til civilforsvarslovens § 9 som nævnt alene anvendes, hvor en til civilt arbejde overført værnepligtig selv fremsætter andragende om at måtte aftjene værnepligten ved civilforsvarskorpset i stedet for ved civilt arbejde, og ministeriet har da ment at burde acceptere, at der er mulighed for at tilbagekalde en i medfør af § 9, stk. 3, meddelt tilladelse, dersom den pågældende ikke falder til i civilforsvarskorpset. Ifølge ministeriets faste praksis imødekommes et andragende om tilbageflytning fra korpset til civilt arbejde dog kun, hvis det fremsættes i hvert fald inden den pågældende har afsluttet sin første uddannelse ved korpset, og det er da altid en betingelse for tilladelsen, at vedkommende erklærer sig villig til at aftjene den fulde tjenestetid ved civilt statsarbejde, 19 måneder, uden afkortning af den tid, hvori han har gjort tjeneste ved civilforsvarskorpset. Har en værnepligtig først forrettet fuld førstegangstjeneste ved civilforsvarskorpset, nægtes tilbageførelse konsekvent, idet ministeriet dels henser til den givne uddannelse ved korpset, dels finder, at der har været tilstrækkelig tid for den værnepligtige til på et tidligere tidspunkt at fremkomme med sit ønske.

b. Tjeneste inden for civilforsvaret i henhold til civilforsvarslovens § 31.

Udover til tjeneste i civilforsvarskorpset kan værnepligtige også anvendes til anden tjeneste inden for civilforsvaret, jfr. herved civilforsvars-

lovens § 31, stk. 1. Der er her tale om anvendelse af følgende grupper af værnepligtige:

a. Værnepligtige, der er erklæret for tjenstdygtige, men som ikke er blevet bestemt til indkaldelse til forsvaret eller civilforsvarskorpset.

b. Værnepligtige, der er udskrevet som egnede til hjemmeværnet, jfr. § 13, stk. 2, punkt 2, i lov nr. 168 af 31. maj 1961 om hjemmeværnet, men som hverken er blevet bestemt til indkaldelse hertil eller frivilligt har påtaget sig mødepligt herved, og som af forsvarsministeren overføres til tjeneste i civilforsvaret.

c. Værnepligtige, som er erklæret for stede uskikkede til al tjeneste i forsvaret, herunder hjemmeværnet, og civilforsvarskorpset, men hvis helbredstilstand ikke er til hinder for, at deltager i tjeneste i civilforsvaret uden for civilforsvarskorpset.

Disse værnepligtige gennemgår en grunduddannelse på indtil 200 timer. Under denne uddannelse vil de pågældende kunne indkvarteres under kasernemæssige forhold. Herefter gennemgår de en fortsat uddannelse, der ikke må medføre pligtig tjeneste ud over 50 timer om året i 2 år, og som så vidt muligt foregår for normal arbejdstid. De værnepligtige afgives efter grunduddannelsen enten til vedkommende civilforsvarskommission for at indgå i den i civilforsvarslovens § 22 omhandlede hjælpe-tjeneste, der nærmere består i brandtjeneste, reservevandforsyningstjeneste, redningstjeneste rydningstjeneste, socialtjeneste eller teknisk tjeneste, eller til vedkommende politimester til løsningen af de i civilforsvarslovens § 16 omhandlede opgaver, d.v.s. evakuering, varsling af civilbefolkningen, tilsyn med hjælpetjenester uden for civilforsvarsområderne, afspærring, bevogtning og den til disse opgaver fornødne signal-tjeneste.

Det bemærkes dog herved, at der hidtil kun er afgivet værnepligtige til den kommunale hjælpetjeneste - og herunder kun til brand- og redningstjeneste — men ikke til hjælp ved løsning af politiets civilforsvarsopgaver.

I det følgende skal redegøres for de ovenfor nævnte, af civilforsvarslovens § 31, stk. 1, omfattede grupper af værnepligtiges stilling i tilfælde af, at de har begæret sig overført til civilt statsarbejde, idet man af praktiske grunde har valgt at redegøre for grupperne c. og b. i § 31, stk. 1, forud for gruppe a.

ad § 31, stk. 1, gruppe c.

Såfremt en værnepligtig til sessionen har indgivet andragende om overførelse til civilt arbejde og derefter af sessionen på grund af helbredsmangel erklæres for stedse uskikket til al tjeneste i forsvaret, herunder hjemmeværnet og civilforsvarskorpset, men findes egnet til tjeneste i civilforsvaret uden for civilforsvarskorpset, bliver der ikke for sessionen spørgsmål om at tage stilling til hans andragende om fritagelse for militærtjeneste mod overførelse til civilt arbejde, da han som nævnt slet ikke kan indkaldes til militærtjeneste. Den pågældende vil herefter kun kunne indkaldes til den i civilforsvarslovens § 31 omhandlede tjeneste.

ad § 31 gruppe b.

Hvad angår de i civilforsvarslovens § 31, gruppe b, omhandlede værnepligtige, der på grund af deres helbredstilstand alene er fundet egnede til tjeneste i hjemmeværnet, må indledningsvis bemærkes, at der i dag ikke indkaldes mandskab til pligtig hjemmeværnstjeneste, men de til hjemmeværnet udskrevne værnepligtige får mulighed for at vælge mellem hjemmeværnstjeneste og den i civilforsvarslovens § 31 omhandlede tjeneste.

Udskrives en værnepligtig, der har søgt overførelse til civilt arbejde, som egnet til hjemmeværnet, vil sessionen - i modsætning til, hvad tilfældet er for de under § 31, gruppe c, omhandlede værnepligtiges vedkommende - tage stilling til hans andragende om overførelse til civilt arbejde, idet man, såfremt den pågældende overføres til civilt arbejde, herved sikrer ham imod en eventuel senere tvungen mødepligt ved hjemmeværnet under krig eller ekstraordinære forhold.

Selv om sådan overførelse finder sted, indkaldes den pågældende imidlertid ikke til civilt statsarbejde, men til den i civilforsvarslovens § 31 omhandlede tjeneste i civilforsvaret uden for civilforsvarskorpset, hvorved han ligestilles med de under gruppe c nævnte værnepligtige, der er erklæret for uskikkede til al anden værnepligtstjeneste end tjeneste i civilforsvaret uden for civilforsvarskorpset.

ad § 31 gruppe a.

Denne gruppe omfatter værnepligtige, der af sessionerne er fundet tjenstdygtige til forsvaret eller civilforsvarskorpset, men som på grund af deres lodtrækningsnummer ikke er blevet ind-

kaldt hertil. For sådanne værnepligtiges vedkommende træder således den ovennævnte kortvarige tjeneste i civilforsvaret uden for civilforsvarskorpset i stedet for den værnepligtstjeneste på 10 måneder eller derover, som de i øvrigt var fundet egnede til.

Civile værnepligtige deltager i lodtrækningen på lige linie med andre værnepligtige. Hvis en civil værnepligtig har et sådant lodtrækningsnummer, at han ville udgå af indkaldelse til forsvaret, såfremt han ikke havde begæret sig overført til civilt statsarbejde, udgår han også af indkaldelse til civilt statsarbejde, men indkaldes i stedet for til udførelse af den i civilforsvarslovens § 31 omhandlede tjeneste.

Det er i adskillige tilfælde forekommet, at værnepligtige, der er indkaldt til den i civilforsvarslovens § 31 omhandlede tjeneste, har begæret sig fritaget herfor mod i stedet at forrette civilt statsarbejde under påberåbelse af, at civilforsvarstjenesten var i strid med deres samvittighed. Sådanne begæringer er stedse blevet afslået af indenrigsministeriet med den begrundelse, at lovgivningen ikke indeholder hjemmel til at fritage værnepligtige for denne tjeneste. Såfremt de pågældende herefter er udeblevet fra tjeneste, er de som regel blevet straffet med 14 dages hæfte og derefter påny blevet indkaldt til tjeneste. Efter eventuel fornyet udeblivelse er de som regel blevet straffet med 60 dages fængsel og er derefter ikke senere blevet indkaldt.

c. Anden tjeneste i civilforsvaret uden for civilforsvarskorpset end den under b. omtalte.

Som nævnt ovenfor under b. er det i civilforsvarsloven pålagt politimestrene og civilforsvarskommissionerne at varetage en række civilforsvarsmæssige opgaver inden for det lokale civilforsvar. Til denne tjeneste kan foruden de ovenfor nævnte i civilforsvarslovens § 31 omhandlede værnepligtige også anvendes de i civilforsvarslovens § 32, stk. 4, omhandlede værnepligtige, d.v.s. ikke tjenstgørende værnepligtige, der er uddannede ved en af forsvarets myndigheder, men som ikke er bestemt til ved fredsstyrkens forøgelse at give møde ved en af disse, eller som ikke frivilligt har påtaget sig mødepligt ved hjemmeværnet.

Der har endnu ikke fundet anvendelse sted af værnepligtige i henhold til § 32, stk. 4. Såfremt sådan anvendelse skulle blive aktuel, fastsættes de nærmere regler for den tjeneste, de

pågældende skal udføre, af indenrigsministeren, jfr. § 32, stk. 5.

Foruden de persongrupper, der omhandles i §§ 31 og 32, og for hvis vedkommende pligten til at forrette tjeneste i civilforsvaret kan siges at stå i forbindelse med deres værnepligt, indeholder civilforsvarslovens § 29, jfr. kgl. anordning nr. 376 af 1. september 1951 vedrørende civilforsvarspligt, en almindelig bestemmelse om, at enhver mandlig som kvindelig her i landet bosat person — forudsat at tjeneste ved de militære værn ikke er til hinder derfor - fra og med det kalenderår, i hvilket han er fyldt 16 år, til og med det kalenderår, i hvilket han fylder 65 år, er pligtig at forrette tjeneste inden for civilforsvaret. Yderligere er der ved civilforsvarslovens § 30 særskilt pålagt personer, der som tjenestemænd eller på anden måde er beskæftigede i statens eller kommunens tjeneste, en pligt til at udføre de opgaver, som måtte blive pålagt dem til gennemførelse af civilforsvarsforanstaltninger. Den tjeneste, der her kan blive tale om, er foruden den tidligere omtalte tjeneste inden for det lokale civilforsvar, jfr. civilforsvarslovens kapitel III, også f.eks. tjeneste ved de i civilforsvarslovens §§ 33 og 34 omhandlede bedriftsværn og karréværn.

2. Norge.

I 1962 fremsatte »Styret i Akershus fylkes Venstrekvinnelag« forslag om ændring af den norske civilforsvarslov, således at der kunne blive adgang til fritagelse af samvittighedsgrunde for civilforsvarstjeneste. Dette forslag, der dels begrundedes med, at civilforsvaret var et led i totalforsvaret, dels med at det militære forsvar i en krigssituation ved civilforsvarets indsats bliver aflastet for en stor del af sine opgaver, og pacifisterne derfor ved at deltage i denne tjeneste kommer til at medvirke ved en forøgelse af militærmagtens krigspotentiel, gav anledning til indgående overvejelser såvel i det norske justitsministerium som i odelstinget, da forslaget senere blev fremsat dér. Justitsministeriets overvejelser er optrykt i Odelstingsproposition nr. 42 (1962-63). Det fremhæves her, at der, efter hvad justitsministeriet kender til, ikke i nogen stat er lovfæstet retskrav om fritagelse for civilforsvarstjeneste af samvittighedsgrunde. Det anføres endvidere, at den militære værnepligt kan medføre pligt til at skade andre mennesker eller endog tage deres liv, medens civilforsvarstjeneste tværtimod medfører

pligt til at søge at lindre og råde bod på skader og lidelser, hvorfor det kan virke uforståeligt, at det kan stride mod nogens samvittighed at deltage i en sådan tjeneste.

Vedrørende civilforsvaret som et led i totalforsvaret bemærkes, at dette ikke er noget særegent for civilforsvaret. Med totalforsvaret menes samfundets samlede indsats for at overleve en krig, og det er klart, at her er civilforsvaret et vigtigt led. Men mindst lige så vigtigt er landets sundhedsvæsen, kommunikationsvæsen og næringsliv. Ud fra synspunktet totalforsvar eller totalberedskab er læger, sygeplejersker, ingeniører, teknikere og arbejdere, bønder og fiskere, offentlige tjenestemænd og private funktionærer mindst lige så vigtige, og i mange tilfælde vigtigere led end civilforsvarsmandskabet.

Under den videre behandling af forslaget i den forstærkede justitskomité om lov om fritagelse for militærtjeneste af overbevisningsgrunde, jfr. Innst. O.II (1964-65), indhentedes man udtalelser fra andre ministerier og institutioner, hvis interesser berørtes af spørgsmålet. Handelsministeriet fremhævede her, at det er muligt, at de samvittighedsgrunde, som anføres mod civilforsvarstjeneste, med større tyngde vil kunne gøre sig gældende inden for andre grene af det civile forsvar, såsom det økonomiske forsvar, sundhedsvæsenet, politiet og det psykologiske forsvar. Handelsministeriet fortsætter:

»Konsekvenserne af en udvidet fritagelse ville næppe blive så store, når det gælder direkte tjenestegørelse i fredstid, da der inden for den civile del af beredskabsvirksomheden, med undtagelse af civilforsvaret, er et lidet behov for en sådan sammenhængende tjeneste. Derimod vil de indirekte virkninger kunne blive store, idet fritagelse for civilforsvarstjeneste vil kunne åbne vejen for rejsning af indvendinger mod at deltage i nær sagt al virksomhed, som har til opgave at forberede støtte af totalforsvaret.« Lignende synspunkter blev fremhævet af industriministeriet, forsvarsministeriet, kraftforsynings civilforsvarsnavn og justitsministeriet.

Forslaget kom til afstemning i odelstinget den 11. februar 1965 og blev forkastet med 67 stemmer imod 27.

3. Sverige.

I Sverige er der en vis adgang til fritagelse for civilforsvarstjeneste af samvittighedsgrunde, men dette gælder kun i den bevæbnede tjenestegren »ordnings- og bevakningstjensten«, og ikke i de ubevæbnede tjenestegrene.

4. Udvalgets overvejelser og indstilling.

Som allerede nævnt i indledningen til dette kapitel, har diskussionen om forholdet mellem civilt statsarbejde og civilforsvarstjeneste hovedsageligt drejet sig om 2 principspørgsmål, der kan siges at være udtryk for hver sin modsatte anskuelse. Disse spørgsmål kan kort formuleres således:

- a. Ville det ikke være rimeligt at indføre en ordning, hvorefter civilforsvarspligtige af samvittighedsgrunde kunne fritages for tjeneste i civilforsvaret eventuelt mod at udføre civilt statsarbejde?
- b. Burde man ikke snarere indføre end ordning, hvorefter alle, der af samvittighedsgrunde fritages for militærtjeneste, anvendes til tjeneste i civilforsvaret?

Ved behandlingen af det under a. rejste spørgsmål må man gøre sig klart, om en eventuel fritagelsesadgang bør omfatte alle eller kun nogle af de foran side 66 ff. under 1 a-c omhandlede former for civilforsvarstjeneste. Når man drøfter det under b. rejste spørgsmål, må det overvejes, om en ordning som den nævnte vil være forenelig med civilforsvarets interesser, eller om den tværtimod kan forventes at ville være til skade for civilforsvaret ved at påtvinge dette en mandskabsgruppe, som måske på grund af disciplinære vanskeligheder eller andre årsager er lidet ønskværdig for organisationen. Endvidere må også (c) det forhold, at tjenesten ved civilforsvarskorpset er kortere end tjeneste inden for forsvaret og navnlig kortere end tjenesten ved civilt statsarbejde give anledning til overvejelser.

Til brug for sine overvejelser har udvalget forelagt civilforsvarsstyrelsen en række spørgsmål. Styrelsens svar foreligger i en skrivelse af 5. oktober 1966, der er optaget som bilag 12 med underbilag.

a. Spørgsmålet om fritagelse for civilforsvarstjeneste af samvittighedsgrunde.

Ved behandlingen af dette spørgsmål må man erindre, at begrebet civilforsvarstjeneste dækker over en række forskellige former for tjeneste i civilforsvaret, jfr. ovenfor side 66 ff. 1 a-c, omfattende såvel tjenesten i civilforsvarskorpset (a), der i sin ydre form minder om de forhold, hvorunder værnepligten aftjenes ved forsvaret, som tjeneste i civilforsvaret uden for civilforsvarskorpset i medfør af civilforsvarslovens § 31, stk. 1(b), hvori indgår et kortvarigt

kaserneophold, og de ovenfor side 69 ff. omhandlede tjenester og bistandsydelse af forskellig art (c).

Betragter man særlig de 2 sidstnævnte tjenesteformer, hvor de pågældende indgår under det lokale civilforsvar, vil det ses, at civilforsvarsloven ikke principielt skelner mellem de civilforsvarsopgaver, der kan pålægges enhver borger mellem 16 og 65 år, mandlig eller kvindelig, og de opgaver, der i medfør af civilforsvarslovens § 31 kan pålægges værnepligtige.

For så vidt man fandt, at der burde indføres en adgang for de i civilforsvarslovens § 31 omhandlede værnepligtige til at begære sig fritaget for denne tjeneste af samvittighedsgrunde, måtte konsekvensen derfor være, at også andre borgere, der i medfør af civilforsvarslovens §§ 29 og 30 måtte blive pålagt civilforsvarsopgaver, kunne begære sig fritaget herfor af samvittighedsgrunde. Heraf følger, at også folk, der blev pålagt pligt til at deltage i f.eks. bedriftsværn, kunne fremsætte krav om fritagelse herfor under henvisning til, at formålet med bedriftsværn er at træffe foranstaltninger til virksomhedens beskyttelse under krigsforhold, hvorfor denne særlige tjeneste på lige fod med andre af samfundets beredskabsforanstaltninger kan betragtes som et led i totalforsvaret.

Indførelse af adgang til fritagelse for at forrette tjeneste i civilforsvaret ville således medføre uoverskuelige konsekvenser under den gældende civilforsvarslov.

Med hensyn til spørgsmålet om fritagelse for civilforsvarstjeneste af samvittighedsgrunde har civilforsvarsstyrelsen i ovennævnte skrivelse udtalt, at den principielt må holde for, at der ikke kan tages hensyn til anbringender fra værnepligtige om, at tjeneste i civilforsvaret strider imod deres samvittighed, idet denne humanitære tjeneste ikke bør kunne give anledning til nogen samvittighedskonflikt.

Ved sine overvejelser af spørgsmålet har udvalget lagt til grund, at det af forarbejderne til loven af 1. april 1949 om civilforsvaret fremgår, at loven bygger på den opfattelse, at civilforsvaret, herunder civilforsvarskorpset, er en organisation, hvis formål udelukkende er at hjælpe andre.

Endvidere har man lagt til grund, at den af indenrigsministeriet i overensstemmelse med lovens opfattelse af civilforsvarets karakter fulgte praksis har været genstand for stillingtagen fra folketingets ombudsmands side, jfr.

folketingets ombudsmands beretning for 1964. side 87, og at ombudsmanden intet har fundet at kritisere mod ministeriets praksis.

Endelig har man lagt til grund, at det såvel herhjemme som i udlandet stedse har været antaget, at der i betragtning af værnepligtens tyngende karakter måtte foreligge tungtvejende grunde for at fritage en værnepligtig for den alle våbenføre mænd påhvilende pligt til at deltage i landets forsvar, hvorfor grundtanken bag militærnægterordningen hidtil har været, at sådan fritagelse alene kan indrømmes værnepligtige, for hvem opøvelse i våbenbrug og anvendelse af våben mod deres medmennesker ville betyde en alvorlig samvittighedsmæssig belastning.

Udvalget finder ikke, at der er anledning til at rokke ved de principper, hvorpå militærnægterordningen hidtil har bygget, og finder ikke grundlag for at fremsætte forslag om, at nogen skal kunne begære sig fritaget for tjeneste i civilforsvaret — hvadenten det drejer sig om tjeneste i eller uden for civilforsvarskorpset — under henvisning til, at sådan tjeneste er stridende mod hans samvittighed.

Svend Haugaard ønsker her fremført, at man ikke kan afvise, at der kan være tale om nægtelse af civilforsvarstjeneste af samvittighedsgrunde, idet civilforsvaret i en krigssituation må formodes at blive led i det samlede militære beredskab, hvorfor en militærnægters placering vil frigøre en anden til det militære område og altså blot vil forskubbe ansvaret.

Hvad angår tjeneste i civilforsvarskorpset, vil udvalget dog finde det rimeligt at opretholde den gældende praksis, hvorefter civile værnepligtige, der i medfør af civilforsvarslovens § 9, stk. 3, efter eget ønske har fået tilladelse til at aftjene værnepligten i civilforsvarskorpset, jfr. foran side 68, i visse tilfælde kan få dette ønske omgjort, idet en sådan omgørelse som regel vil være bedst stemmende med korpsets interesser.

b. Spørgsmålet om, i hvilket omfang de til civilt arbejde overførte værnepligtige bør anvendes til tjeneste i civilforsvaret.

1°. Civilforsvarskorpset.

Er man nået til den slutning, at ingen værnepligtig bør kunne begære sig fritaget for tjeneste i civilforsvaret, herunder civilforsvarskorpset, under påberåbelse af, at sådan tjeneste er stridende mod hans samvittighed, kan man herefter vende sig til spørgsmålet om, hvorvidt og da

i hvilket omfang civile værnepligtige bør anvendes til tjeneste i civilforsvarskorpset i stedet for at udføre civilt statsarbejde. Dette spørgsmåls afgørelse må efter udvalgets opfattelse J første række afhænge af, om en sådan anvendelse er forenelig med civilforsvarets interesser. Civilforsvarsstyrelsen har i sin besvarelse af udvalgets spørgsmål, jfr. bilag 12, givet udtryk for, at der blandt de til civilt arbejde overførte værnepligtige, der har fået tilladelse til at forrette tjeneste i civilforsvarskorpset, er visse, der aldrig har budt på noget problem for korpset, og at der fremdeles bør være adgang for sådanne civile værnepligtige til at begære sig overført til korpset. Under hensyn hertil er udvalget af den anskueelse, at denne adgang bør bevares. Man har herved lagt vægt på, at de pågældende ved at tjene i korpset yder en indsats, der må betragtes som værende af samfundsmæssig karakter og vel ofte vil være nyttigere end det arbejde, de pågældende ville udføre ved civilt arbejde.

Som det imidlertid fremgår af civilforsvarsstyrelsens besvarelser af samtlige udvalgets spørgsmål, har styrelsen ønsket at fremhæve, at værnepligtige, der har erklæret at være modstandere af militærtjeneste, men som i øvrigt efter eget ønske aftjener værnepligten i civilforsvarskorpset i stedet for ved civilt statsarbejde, jfr. herved ovenfor under 1. a. 2°, i en del tilfælde har frembudt særlige tilpasningsvanskeligheder og manglende evne til at indordne sig under korpsets forhold, hvilket har givet anledning til vanskeligheder for korpset til skade for den almindelige disciplin. Efter styrelsens opfattelse kunne sådanne vanskeligheder i nogen grad undgås, dersom de pågældende på forhånd var tilstrækkeligt orienterede om, at der i civilforsvarskorpset er tale om en kasernetjeneste, som vel ikke indbefatter uddannelse i våbenbrug eller andre militære fag, men som er - og nødvendigvis må være — organiseret på tilsvarende måde som tjenesten på en militær kaserne. I tilfælde af en sådan orientering ville de pågældende muligvis have opgivet deres ønske om tjeneste i korpset og i stedet være blevet indkaldt til civilt statsarbejde.

Til det af civilforsvarsstyrelsen om de disciplinære vanskeligheder anførte finder udvalget anledning til indledningsvis at bemærke, at sådanne vanskeligheder formentlig i et vist omfang vil være til stede blandt alle grupper af værnepligtige såvel inden for forsvaret som inden for civilforsvarskorpset. Endvidere skal

man bemærke, at den omstændighed alene, at en værnepligtig er imod at underkaste sig disciplin, hverken kan eller bør have betydning for spørgsmålet om, hvorvidt han kan overføres til civilt statsarbejde og derved få mulighed for at aftjene værnepligten i civilforsvarskorpset, idet dette spørgsmål alene må afhænge af, om han af samvittighedsgrunde er imod at udføre militærtjeneste, jfr. indenrigsministerens foran side 67 citerede udtalelse.

På den anden side er udvalget dog bekendt med, at der i sessionernes praksis forekommer tilfælde, hvor det er overordentlig vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at afgøre, om en værnepligtigs ønske om at gøre tjeneste i civilforsvarskorpset er motiveret i en samvittighedsbetonet modstand mod militærtjeneste eller i, at den pågældende alene ønsker at unddrage sig den militære disciplin eller at opnå den kortere tjenestetid ved civilforsvarskorpset. Man henviser herved til kap. IV. angående proceduren ved overførelse til civilt arbejde.

Udvalget skal herefter iøvrigt udtale, at man under hensyn til det af civilforsvarsstyrelsen anførte om de særlige vanskeligheder, disse disciplinære problemer bereder civilforsvarskorpset, må finde det ønskeligt såvel af hensyn til korpset som til de værnepligtige, at der søges udveje for at undgå, at sådanne vanskeligheder opstår.

I så henseende kan henvises til, at det i de senere år i stigende grad har været praksis, at sessionerne ikke udskriver værnepligtige, der af samvittighedsgrunde ønsker at forrette tjeneste i civilforsvarskorpset, til dette korps, men til et af de militære værn, idet man samtidig henviser de pågældende til eventuelt at fremsætte andragende om overførelse til civilt arbejde og samtidig ansøge indenrigsministeriet om tilladelse til at aftjene værnepligten ved civilforsvarskorpset i medfør af civilforsvarslovens § 9, stk. 3. På denne måde vil de pågældende kunne få mulighed for at afbryde en eventuel tjeneste ved korpset og i stedet aftjene værnepligten ved civilt statsarbejde, såfremt det efter nogen tids tjeneste ved korpset måtte vise sig, at de har vanskeligt ved at falde til.

Udvalget kan anbefale en fortsættelse af denne praksis, idet man dog finder, at den samlede tjenestetid ikke bør overstige tjenestetiden ved civilt arbejde.

Endvidere ville udvalget finde det hensigtsmæssigt, om det i de vejledninger, der udleveres til de værnepligtige forud for sessionerne, og

eventuelt under selve sessionsbehandlingen i tilfælde, hvor der skønnes behov herfor, blev præciseret, at en udskrivning til civilforsvarskorpset udelukker senere overførelse til civilt arbejde, og om sessionerne i påkommende tilfælde giver værnepligtige nærmere oplysninger om karakteren af tjenesten ved civilforsvarskorpset, jfr. herved civilforsvarsstyrelsens besvarelse af udvalgets spørgsmål 5.

Hensynet til opretholdelsen af den nødvendige disciplin inden for civilforsvarskorpset taler i øvrigt efter udvalgets opfattelse for at indføre en regel som foreslået af civilforsvarsstyrelsen under besvarelsen af spørgsmål 3, hvorefter der skulle hjemles korpset mulighed for at indstille, at en civil værnepligtig, der efter eget ønske i medfør af civilforsvarslovens § 9, stk. 3, er overført til korpset, men som viser sig ikke at kunne tilpasse sig korpsets disciplin, skal kunne tilbageføres til civilt statsarbejde med den konsekvens, at hans samlede tjenestetid bliver den for dette arbejde gældende. En sådan ordning vil efter udvalgets formening ikke kræve særlig lovhjemmel, men det må være en forudsætning for ordningen, at en civil værnepligtig, der søger om tilladelse til at forrette tjeneste i civilforsvarskorpset, forinden sådan tilladelse meddeles, underskriver en erklæring om, at han er indforstået med at forrette tjeneste i civilforsvarskorpset på de for dette korps gældende vilkår, og at han, såfremt han ikke overholder disse vilkår, vil kunne tilbageføres til civilt statsarbejde. Sådant afgørelse træffes af indenrigsministeren, og det må være et mindstekrav for, at tilbageførelse kan ske, at den pågældende har gjort sig skyldig i et forhold, for hvilket han er idømt straf i medfør af civilforsvarslovens § 42.

Det vil af det foregående fremgå, at anvendelsen af værnepligtige, der er modstandere af militærtjeneste, til tjeneste i civilforsvarskorpset allerede under den nuværende på frivillighedsbasis hvilende ordning giver civilforsvarsstyrelsen anledning til alvorlige betænkeligheder. På baggrund heraf forekommer det forståeligt, at styrelsen i sit svar på spørgsmål 4 vender sig skarpt mod tanken om en ordning, hvorefter alle værnepligtige, der af samvittighedsgrunde har begæret sig fritaget for militærtjeneste, skulle sættes til tjeneste i civilforsvarskorpset, idet en sådan ordning efter styrelsens opfattelse ville være aldeles ødelæggende for disciplinen og uddannelsen i civilforsvarskorpset. Udvalget skal for sit vedkommende udtale,

at man under hensyn til det af civilforsvarsstyrelsen anførte ikke kan anbefale en sådan ordning.

2°. *Tjenesten ifølge civilforsvarslovens § 31.*

Hvad angår de i civilforsvarslovens § 31, stk. 1, omhandlede værnepligtige, har spørgsmålet fundet sin løsning derved, at disse værnepligtige skal anvendes til tjeneste i civilforsvaret uden for civilforsvarskorpset.

Udvalget finder ikke anledning til at foreslå ændringer for disse værnepligtiges vedkommende.

c. Bemærkninger vedrørende den kortere tjenestetid i civilforsvarskorpset.

Tjenestetiden ved civilforsvarskorpset har altid været noget kortere end tjenestetiden inden for forsvaret og navnlig kortere end tjenestetiden ved civilt arbejde. For tiden udgør tjenestetiden for menige ved civilforsvarskorpset 10 måneder mod en tjenestetid i forsvaret på 12-14 måneder og en tjenestetid ved civilt arbejde på 19 måneder.

Det antages almindeligt, at denne forskel i tjenestetiden er årsag til, at en del værnepligtige på sessionerne fremsætter ønske om at blive udskrevet til civilforsvarskorpset. Ligeledes er det en almindelig antagelse, at en del ansøgninger om overførelse til civilt arbejde i forbindelse med ansøgning om tilladelse til i henhold til civilforsvarslovens § 9, stk. 3, at aftjene værnepligten ved civilforsvarskorpset i højere grad er båret af ønsket om at opnå en kort tjenestetid end af en samvittighedsbetonet modstand mod militærtjeneste, jfr. herved civilforsvarsstyrelsens besvarelse af spørgsmål 5.

Den tanke har derfor undertiden været fremsat, at værnepligtige, der søger om overførelse til civilt arbejde og samtidig hermed eller senere søger overførelse til civilforsvarskorpset i medfør af nævnte lovbestemelse, burde have en tjenestetid ved korpset af samme varighed som tjenesten ved civilt arbejde, idet man på denne måde antagelig vil kunne hindre fremkomsten af andragender, der ikke grunder sig i en alvorlig samvittigheds-mæssig modstand mod at gøre militærtjeneste.

Udvalget har drøftet betimeligheden af at indføre en sådan længere tjenestetid i civilforsvarskorpset for denne gruppe af værnepligtige, men er nået til det resultat, at det næppe vil være rigtigt at foretage et sådant skridt. Man

har herved taget i betragtning, at der også ved det militære forsvar er og altid har været forskelle i tjenestetiden inden for de forskellige våbenarter. Da sessionerne gerne følger den fremgangsmåde i et vist omfang og stedse under hensyntagen til forsvarets behov at lade de værnepligtige udtale ønske om, til hvilken våbengren de ønsker sig udskrevet, må man af finde sig med, at værnepligtige undertiden lader deres ønske bestemme af tjenestetidens længde. På samme måde vil der også være en del værnepligtige, som fremsætter ønske om at blive udskrevet til civilforsvarskorpset. Dette ønske kan f.eks. begrundes med, at den pågældende påregner at kunne gøre særlig brug af sin håndværksmæssige eller anden uddannelse inden for korpset eller med, at den pågældende gennem pårørende eller bekendte, der har kendskab til korpsets virksomhed, har fattet interesse for korpset, ligesom der også er værnepligtige, der mener, at de gennem tjeneste i korpset og eventuel videreuddannelse i dette vil kunne skabe sig et grundlag for senere beskæftigelse. Endelig vil der naturligvis være tilfælde, hvor en værnepligtig erkender, at han føler sig tiltrukket af korpset på grund af den kortere tjenestetid. De ovennævnte og andre motiver af større eller mindre vægt for et ønske om at komme til at gøre tjeneste i civilforsvarskorpset vil efter sagens natur kunne foreligge såvel hos værnepligtige, mod hvis samvittighed det strider at forrette militærtjeneste, som hos værnepligtige, for hvis vedkommende dette ikke er tilfældet.

Såfremt man indførte en forskel i tjenestetiden ved korpset, eftersom den værnepligtige var militærnægter eller ej, ville man næppe kunne undgå tilfældige og uretfærdige afgørelser. En sådan ordning ville formentlig resultere i, at værnepligtige, der er modstandere af militærtjeneste, men som intet har imod tjeneste i civilforsvarskorpset og måske endda ville gøre udmærket fyldst i korpset, ville tilsløre deres sande motiver for ønsket om at komme til at gøre tjeneste i dette. Ordningen kunne endvidere befrygtes at resultere i, at sessionerne i adskillige tilfælde vil være skeptiske over for ønsker om at gøre tjeneste i korpset, og vil foretrække at udskrive den værnepligtige til det militære forsvar, selv om udskrivning til korpset f.eks. i betragtning af den pågældendes livsstilling eller andre forudsætninger havde været at foretrække.

Udvalget har endvidere taget i betragtning,

at antallet af de i medfør af civilforsvarslovens § 9, stk. 3, til korpset overførte civile værnepligtige kun udgør en ret beskedent del af korpsets samlede mandskab og en forsvindende del i forhold til mandskabet inden for det samlede forsvar, ligesom man har taget i betragtning, at en betydelig del af de således til korpset overførte værnepligtige har gjort god fyldest i korpset og derigennem udfyldt en plads inden for det samlede forsvar. Skulle den situation opstå,

at antallet af værnepligtige, der søger tjeneste i korpset i medfør af civilforsvarslovens § 9, stk. 3, bliver så stort, at korpsets behov for mandskab med særlige livsstillinger eller særlige fysiske eller åndelige egenskaber ikke kan dækkes, såfremt samtlige andragender skulle imødekommes, må man efter udvalgets opfattelse gå den vej at begrænse antallet af tilladelser i medfør af § 9, stk. 3.

Udkast til lov om fritagelse for militærtjeneste af samvittighedsgrunde

Kapitel I.

Behandling af ansøgninger om fritagelse for militærtjeneste.

§ 1. Værnepligtige, for hvem militærtjeneste af enhver art må anses for at være uforenelig med deres samvittighed, kan fritages for sådan tjeneste mod udførelse af civilt arbejde i henhold til denne lov.

Stk. 2. Afgørelse efter stk. 1 træffes af indenrigsministeren efter forhandling med forsvarsministeren.

Stk. 3 Værnepligtige, for hvem kun militærtjeneste med begrænset våbenanvendelse er forenelig med deres samvittighed, kan af indenrigsministeren efter forhandling med forsvarsministeren fritages for almindelig militærtjeneste mod indkaldelse til sanitetstropperne.

§ 2. Ansøgning om fritagelse for militærtjeneste eller om indkaldelse til de i § 1, stk. 3, omhandlede militære enheder, skal, ledsaget af fornødne oplysninger og dokumentation, indsendes til sessionen for den udskrivningskreds, hvorunder ansøgeren hører. Ansøgning indgives senest 4 uger før den dag, da han er pligtig at fremstille sig for sessionen i henhold til lov om værnepligt eller har fået tilladelse til at møde.

Stk. 2. Allerede udskrevne, men endnu ikke indkaldte værnepligtige indsender ansøgning til vedkommende udskrivningschef, som derefter tilsiger den pågældende til møde senest for den efter ansøgningens indgivelse næstfølgende session.

Stk. 3. Såfremt en værnepligtig er mødt til udførelse af militærtjeneste, indgives ansøgning om fritagelse for militærtjeneste eller om indkaldelse til de i § 1, stk. 3, omhandlede militære enheder til vedkommende militære afde-

ling, der med sin udtalelse videresender sagen til forsvarsministeriet. Forsvarsministeriet afgør, hvorvidt den værnepligtige skal forblive i tjeneste, indtil afgørelse i sagen er truffet, eller om han midlertidigt bør hjemsendes. Forbliver han i tjeneste, sendes sagen til den udskrivningskreds, hvor vedkommende militære afdeling er beliggende. Hjemsendes han midlertidigt, sendes sagen til den udskrivningskreds, hvorunder han hører.

Stk. 4. I de i stk. 2 og 3 omhandlede tilfælde finder fornyet lægebehandling ikke sted, med mindre den værnepligtige begærer det eller sessionen finder anledning hertil.

Stk. 5. Indenrigsministeren kan også i tilfælde, hvor en udtrykkelig ansøgning fra en værnepligtig ikke foreligger, henvide sager vedrørende anvendelse af § 1 til behandling af sessionen.

Stk. 6. Hvis sessionen ikke finder grund til at udsætte sagens behandling, afgives en begrundet indstilling til indenrigsministeren med angivelse af eventuelle mindretalsudtalelser. Indstillingen skal i alle tilfælde afgives senest to år fra ansøgningens modtagelse.

Stk. 7. Når sessionsperioden er afsluttet, tilstilles sessionens indstillinger indenrigsministeren.

§ 3. Sessionen kan fastsætte en frist for ansøgerens tilvejebringelse af nærmere angivne oplysninger, således at ansøgningen kan anses for bortfaldet, dersom fristen ikke overholdes. Samme virkning kan tillægges ansøgerens udeblivelse uden lovligt forfald fra session.

Stk. 2. Om fornødent yder politiet efter regler, der fastsættes efter forhandling mellem indenrigsministeren og justitsministeren, bistand til udskrivningsmyndighederne med hensyn til tilvejebringelse af oplysninger.

Stk. 3. Indenrigsministeren fastsætter de nærmere regler om ansøgningers indgivelse og behandling.

Kapitel II

Det civile arbejde.

§ 4. Det civile arbejde skal være af humanitær, kulturel eller anden almennyttig karakter og må ikke tjene militære formål. Indenrigsministeren fastsætter nærmere bestemmelser om arbejdet, herunder om de værnepligtiges deltagelse i undervisning og oplæring.

§ 5. De til civilt arbejde overførte værnepligtige udslettes af lægdsrullen med udgangen af det år, hvor de fylder 50 år.

Stk. 2. Værnepligtige, der er overført til civilt arbejde, er med hensyn til kvarter, forplejning, lønning, fribefordring og lignende underkastet de regler, der gælder for forsvarets værnepligtige.

§ 6. Varigheden af det civile arbejde er 5 måneder længere end den til enhver tid gældende tjenestetid for menige ved infanteriet, herunder genindkaldelser og mønstringer. Det civile arbejde kan dog aldrig vare længere end halvdelen gang tjenestetiden for menige ved infanteriet. Militærtjeneste, som anses for aftjent, kommer til fradrag i tjenestetiden ved civilt arbejde. Denne tjenestetid kan dog ikke være kortere end den resterende militære tjenestetid, som påhviler den pågældende. For så vidt angår værnepligtige, der har afsluttet den første samlede uddannelse ved forsvaret, udgør varigheden af det civile arbejde højst 5 måneder, og indkaldelse til civilt arbejde bortfalder, når den pågældende i medfør af § 9, stk. 1, i lov nr. 174 af 16. maj 1962 om forsvarets personel er overført til hjemmeværnet.

Stk. 2. Genindkaldelser til civilt arbejde finder ikke sted, jfr. dog § 7.

§ 7. Såfremt der foretages ekstraordinær indkaldelse af mandskab til infanteriet for at tilvejebringe et øget beredskab i henhold til forsvarslovgivningen, kan indenrigsministeren foretage genindkaldelser til civilt arbejde af tilsvarende varighed.

Kapitel III

Straffebestemmelser.

§ 8. Såfremt en person, der er indkaldt til

udførelse af civilt arbejde, gør sig skyldig i ulovlig fraværelse fra tjenesten, arbejdsvægring, ulydighed eller anden tjenstlig forseelse, straffes han med husarrest, jfr. § 11, hæfte eller fængsel i indtil 6 måneder. I gentagelsestilfælde af ulovlig fraværelse fra tjenesten eller arbejdsvægring kan straffen udgøre fængsel i et tidsrum svarende til den resterende pligtige tjenestetid, i hvilket fald den pågældende vil være at hjemsende og ikke senere kan indkaldes, jfr. dog § 7. Hvis den pågældende er hjemsendt fra udførelse af civilt arbejde, eller hvis en straf af husarrest ikke vil kunne udstås inden hjemsendelsen, anvendes bøde i stedet for husarrest.

Stk. 2. Nægter en værnepligtig at gøre tjeneste i henhold til denne lov, kan han i stedet for straf i medfør af stk. 1 dømmes til at udføre civilt arbejde. Han kan da af politiet føres til vedkommende tjenestested.

Stk. 3. Såfremt en værnepligtig, der er dømt efter stk. 2, forlader det civile arbejde i den hensigt at unddrage sig dette, straffes han med fængsel i et tidsrum svarende til den resterende pligtige tjenestetid. Efter straffens udståelse hjemsendes den pågældende og indkaldes ikke påny, jfr. dog § 7.

§ 9. Sager om de lovovertrædelser, der omtales i § 8, behandles som politisager. De retsmidler, der nævnes i retsplejelovens kapitler 68, 69, 71 og 72, kan dog finde anvendelse i samme omfang som i sager, som det efter reglerne i lov om rettens pleje tilkommer statsadvokaten at forfølge.

§ 10. Skønnes en lovovertrædelse alene at ville medføre husarrest, kan denne straf pålægges af den øverste leder.

Stk. 2. Indenrigsministeren fastsætter nærmere regler for pålæg af husarrest. Der skal gives den pågældende begrundelse for straffens pålæg, herunder oplysning om den bestemmelse, i henhold til hvilken der straffes.

Stk. 3. Den pågældende kan inden 2×24 timer efter, at han er blevet bekendt med afgørelsen, forlange, at sagen indbringes for domstolene efter § 9. Fremsætter han krav herom, standses straffens fuldbyrdelse.

Stk. 4. Der skal indgives indberetning til indenrigsministeren om alle pålagte straffe.

§ 11. Straf af husarrest fastsættes i dage ikke under 2 og ikke over 30, og består i, at anvist opholdsrum ikke uden tilladelse må forlades.

De værnepligtige skal udføre sædvanligt arbejde under afsoningen.

Stk. 2. Straf af husarrest kan kun pålægges personer, der udfører civilt arbejde. Husarrest, der ikke er udstået ved tjenestens ophør, bortfalder.

Stk. 3. Indenrigsministeren fastsætter nærmere regler om straffens udståelse.

Stk. 4. Ved fastsættelsen af straf af husarrest kan det bestemmes, at fuldbyrdelsen udsættes og bortfalder, hvis den pågældende ikke senere begår en ny overtrædelse som nævnt i § 8, stk. 1. Begår han en sådan overtrædelse, fastsættes i almindelighed en fælles straf for begge overtrædelser, men når omstændighederne taler derfor, kan der fastsættes ubetinget straf alene for det nye forhold eller en ny betinget straf for begge forhold.

§ 12. I stedet for straf kan for mindre forseelser som disciplinarmidler anvendes tilrettevisning, nægtelse eller inddragelse af visse tilladelser, der ellers tilstås, såsom tilladelse til at

møde senere end befalet, lørdagsfrihed, lørdags- og søndagsorlov m.v.

Stk. 2. Afgørelse om anvendelse af disciplinarmidler træffes af den øverste leder. Forud for anvendelsen af et disciplinarmiddel skal det tilkendegives den pågældende, hvori det består, og hvad der er grunden til dets anvendelse. Indenrigsministeren fastsætter nærmere regler om sagernes behandling.

Stk. 3. Afgørelserne kan indbringes for indenrigsministeren, men indgivelse af sådan klage medfører ikke, at den pågældende kan unddrage sig pligten til at efterkomme, hvad der er pålagt ham.

Kapitel IV.

Ikkrafttrædelsesbestemmelser.

§ 13. Loven træder i kraft den 00.1968. Samtidig med lovens ikrafttræden ophæves lov nr. 187 af 20. maj 1933 om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde, således som denne er ændret ved lov nr. 145 af 23. april 1952.

Bemærkninger til udkastet

Ved lov nr. 625 af 13. december 1917 om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde indførtes for første gang her i landet adgang for værnepligtige til at begære sig fritaget for militærtjeneste, fordi denne er stridende imod deres samvittighed. De nugældende bestemmelser om denne fritagelsesordning findes i lov nr. 187 af 20. maj 1933 om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde, således som denne er ændret ved lov nr. 145 af 23. april 1952. De væsentligste af 1933-lovens ændringer i forhold til loven af 1917 var, at lovens administration, der hidtil havde sorteret under marineministeriet, blev henlagt til indenrigsministeriet, samt at varigheden af det civile arbejde blev nedsat fra 20 til 15 måneder.

Ved loven af 1952 blev der dels gennemført en ændring af reglerne om disciplinære straffemidler over for de værnepligtige, dels tilvejebragt hjemmel for at foretage den nødvendige regulering af det civile arbejdes varighed i overensstemmelse med reglerne i forsvarsloven af 18. juni 1951 om den militære tjenestetid.

Når nærværende lovudkast foreslås benævnt

som »Lov om fritagelse for militærtjeneste af samvittighedsgrunde« i stedet for som hidtil »Lov om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde« skyldes dette, at man finder den nu foreslåede betegnelse mere dækkende for lovens område, idet loven også indeholder regler om indkaldelse af værnepligtige til sanitets-tropperne.

Blandt nydannelserne i lovudkastet skal fremhæves, at der foreslås hjemlet mulighed for at anvende civile værnepligtiges arbejdskraft ved andre arbejder end statsarbejde, der fortrinsvis har bestået i skovarbejde, idet de værnepligtige fremtidig skal kunne afgives til arbejde ved ikke statslige institutioner af humanitær, kulturel eller anden almennyttig karakter. Endvidere foreslås der hjemlet adgang for værnepligtige, der er mødt til udførelse af militærtjeneste, til at begære sig overført til civilt arbejde, således at den aftjente militære tjenestetid kommer til fradrag i tjenestetiden ved civilt arbejde. Som en konsekvens heraf foreslås ændrede regler om tjenestetiden for værnepligtige, der overføres til civilt arbejde efter at have aftjent første sam-

lede uddannelse ved forsvaret, og i denne forbindelse foreslås det i loven nærmere at præcisere, hvorledes tjenestetiden for de til civilt arbejde overførte værnepligtige skal fastsættes. Endelig skal det fremhæves, at der er foreslået en række ændringer af straffebestemmelserne, og herunder særligt, at der for så vidt angår værnepligtige, der nægter at møde til civilt arbejde, foreslås hjemlet mulighed for at dømme dem til udførelse af dette arbejde, medens der hidtil kun har været mulighed for at idømme sådanne værnepligtige straf af fængsel i et tidsrum svarende til den pligtige tjenestetid. Bestemmelsen tager særligt sigte på tilfælde, hvor værnepligtige af religiøse grunde nægter at udføre civilt arbejde, men hvor der er anledning til at tro, at de værnepligtige, såfremt de ved en dom pålægges at udføre dette arbejde, af finder sig hermed.

Til de enkelte paragraffer knyttes følgende bemærkninger:

I lovforslagets kapitel I er behandlet reglerne om, hvorledes en værnepligtig, der finder, at militærtjeneste strider imod hans samvittighed, kan søge om fritagelse herfor, samt reglerne om myndighedernes behandling af en sådan ansøgning.

ad § 1.

Til stk. 1. Betingelserne for fritagelse for militærtjeneste er foreslået udtrykt som i den gældende lov.

Til stk. 2. Bestemmelsen svarer til den gældende retstilstand.

Til stk. 3. Ifølge § 10 i den gældende lov kan værnepligtige, for hvem kun militærtjeneste af en vis art er uforenelig med deres samvittighed, såfremt de fremsætter begæring herom, anvendes ved sundheds- eller hjælpetropperne, hvor der tidligere ikke eller kun i meget begrænset omfang forekom uddannelse i våbenbrug. Hjælpetropperne er imidlertid nu ophævet som selvstændige indkaldelsesenheder og ved sundhedstropperne (nu sanitetstropperne) er indført en vis — om end begrænset og overvejende defensivt betonet - våbenuddannelse for samtlige indkaldte. Da erfaringerne på sessionerne viser, at nogle værnepligtige også efter gennemførelsen af denne ændring må formodes at kunne acceptere tjenesten i sanitetstropperne, uanset at videregående våbenanvendelse må anses for uforenelig med deres samvittighed, har man foreslået den hidtidige mulighed for overførelse til sådanne militære enheder bevaret.

Ad § 2.,

Til stk. 1. Ifølge § 2, stk. 1, i den gældende lov skal ansøgning om fritagelse for militærtjeneste indsendes senest 8 dage forinden sessionsdagen. Denne frist foreslås forlænget til 4 uger, således at der gives udskrivningskredsene mulighed for at indhente supplerende oplysninger til brug for sessionens behandling af sagen.

Til stk. 2. Bestemmelsen svarer til den gældende retstilstand bortset fra, at tilsigelse til session efter denne skal ske til nærmest forestående session. Af hensyn til eventuel tilvejebringelse af oplysninger har man ment, at der bør være mulighed for at udskyde sessionsbehandlingen til den efter ansøgningens indgivelse næst følgende session. Det forudsættes herved, at der som hidtil vil kunne træffes aftale mellem udskrivningskredsen og den værnepligtige om mødetid og -sted.

Til stk. 3. Ifølge den gældende lovs § 2, stk. 3, kan ansøgning om fritagelse for militærtjeneste af samvittighedsgrunde ikke fremsættes af en værnepligtig, der er til tjeneste ved hæren eller søværnet. Det foreslås nu at hjemle en sådan adgang, idet erfaringen har vist, at der forekommer tilfælde, hvor det må anses for rimeligt at tage hensyn til en persons ønske om fritagelse for militærtjeneste, selv om dette ønske først kommer til udtryk, efter at han er mødt til aftjening af værnepligt.

Til stk. 4. Bestemmelsen svarer til den gældende retstilstand, idet det dog foreslås præciseret, at sessionen, såfremt den finder anledning dertil, kan foranledige fornyet lægeundersøgelse.

Til stk. 5. Som ny bestemmelse foreslås, at indenrigsministeren også i tilfælde, hvor udtrykkelig begæring fra en værnepligtig om fritagelse for militærtjeneste af samvittighedsgrunde ikke foreligger, kan henvise sager om sådan fritagelse til behandling efter loven, idet der i praksis er forekommet tilfælde, hvor værnepligtige af religiøse grunde nægter at udføre civilt arbejde, og derfor ikke fremsætter begæring herom. Det forekommer hensigtsmæssigt, at der skabes lovhjemmel for, at sådanne værnepligtige også kan blive omfattet af loven, jfr. bemærkningerne neden for til § 8.

Til stk. 6. Efter den gældende lovs § 2, stk. 2, kan sessionen udskyde sagens afgørelse, indtil vedkommende har opnået 22 år lægdsrullealder. Det foreslås nu, at der inden 2 år efter begæringens modtagelse skal træffes en afgørelse i sagen.

ad § 3.

Til stk. 1. Bestemmelsen er ny og må betragtes som en rimelig ordensforskrift.

Til stk. 2. Det forudsættes, at det som hidtil normalt er udskrivningsvæsenets eget personale, der indhenter oplysninger i sager om overførelse til civilt arbejde, men det foreslås præciseret, at politiet om fornødent kan yde bistand, nemlig i tilfælde, hvor udskrivningskredsene ikke selv er i stand til at fremskaffe et materiale, som giver mulighed for forsvarlig behandling af et andragende om fritagelse for militærtjeneste.

Kapitel II indeholder de nærmere regler om karakteren af det civile arbejde.

ad § 4.

Ifølge den gældende lovs § 1, stk. 1, skal værnepligtige, der overføres til civilt arbejde, anvendes til andet statsarbejde, der ikke må tjene militære formål. Dette arbejde har hidtil fortrinsvis bestået i arbejde i statsskovene, hvorimod der ikke har været hjemmel til at lade de værnepligtige udføre arbejde ved f.eks. kommunale eller private institutioner, selv om disse har et almennyttigt formål. Det foreslås nu, at der skabes hjemmel til også at beskæftige de værnepligtige ved ikke statslige institutioner, der tjener et samfundsnyttigt formål. Dette vil f.eks. være tilfældet for så vidt angår kommunale sundheds- eller forsorgsinstitutioner, eller institutioner, der henhører under foreninger eller sammenslutninger, hvis samfundsnyttige karakter taler for at stille værnepligtige til rådighed for institutionernes virke.

ad § 5.

Til stk. 1. Bestemmelsen svarer til den gældende retstilstand.

Til stk. 2. Bestemmelsen svarer til den gældende retstilstand.

ad § 6.

Til stk. 1. Efter loven af 1933 er varigheden af det civile arbejde 15 måneder, men såfremt tjenesten ved forsvaret forlænges ud over den ifølge de den 20. maj 1933 gældende love om hærens og søværnets ordning sædvanlige, kan indenrigsministeren i henhold til lovens § 9, som ændret ved loven af 23. april 1952, bestemme, at varigheden af det civile arbejde forlænges med et tidsrum, mindst svarende til den længste forøgelse af tjenestetiden, der pålægges

almindelige værnepligtige af vedkommende års rekrutkontingent. I henhold hertil er varigheden af det civile arbejde for tiden fastsat til 19 måneder.

I henhold til § 13, stk. 2, i lov nr. 137 af 31. marts 1960 om forsvarets organisation m.v. fastsættes varigheden af den første uddannelse for personel, som indkaldtes i henhold til lov om værnepligt, af forsvarsministeren. Militære værnepligtige kan endvidere genindkaldes til fortsat uddannelse i sammenlagt indtil 60 dage, befalingsmænd dog 70 dage, i løbet af de første 9 værnepligtsår. Med udgangspunkt i den nuværende, efter de foreliggende erfaringer passende forskel på 5 måneder mellem varigheden af det civile arbejde og varigheden af tjenestetiden ved infanteriet, har man foreslået, at varigheden af det civile arbejde skal være 5 måneder længere end den til enhver tid gældende tjenestetid for menige ved infanteriet, herunder genindkaldelser og mønstringer.

For det tilfælde at tjenestetiden ved infanteriet nedsættes væsentligt i forhold til den gældende tjenestetid på 14 måneder, foreslås der dog en højeste grænse for tjenestetiden ved civilt arbejde på 1½ gang tjenestetiden for menige ved infanteriet. Som ny bestemmelse foreslås endvidere, at aftjening af militærtjeneste kommer til fradrag i tjenestetiden ved civilt arbejde, jfr. § 2, stk. 3, hvorefter der foreslås åbnet adgang for værnepligtige, der er mødt til udførelse af militærtjeneste, til at begære sig fritaget herfor af samvittighedsgrunde; tjenestetiden ved civilt arbejde skal dog ikke kunne være kortere end den den pågældende påhvilende resterende militærtjeneste. Med denne sidste bestemmelse er tænkt på det tilfælde, at den værnepligtige er udtaget til tjeneste som befalingsmand ved forsvaret, idet det ikke findes rimeligt, at en sådan værnepligtig ved at blive overført til civilt arbejde skal kunne opnå en kortere tjenestetid. Endelig foreslås det, at varigheden af det civile arbejde i intet tilfælde kan være kortere end 30 dage.

Efter den gældende lovs § 5, stk. 2, træder civilt arbejde i et tidsrum af 3 måneder i stedet for en værnepligtigs militære genindkaldelse, såfremt overførelse til civilt arbejde sker, efter at den pågældende har af tjent værnepligten ved første indkaldelse. I konsekvens af den foreslåede nyordning, hvorefter værnepligtige, der er mødt til tjeneste ved forsvaret, får adgang til at begære sig overført til civilt arbejde med fradrag af den aftjente værnepligt, foreslås

det, at værnepligtige, der overføres til civilt arbejde efter at have af tjent førstegangstjenesten ved forsvaret, indkaldes til civilt arbejde i et tidsrum svarende til forskellen mellem den af-tjente militære tjenestetid og den for civilt arbejde fastsatte tjenestetid, dog højst 5 måneder. Indkaldelse til sådan alternativ tjeneste ved civilt arbejde skal dog kun ske, så længe den værnepligtige fortsat vil kunne genindkaldes til tjeneste ved forsvaret, d.v.s. indtil han er overført til tjeneste ved hjemmeværnet. En sådan værnepligtig må herefter anses for omfattet af civilforsvarslovens § 32, stk. 4, jfr. lovbekendtgørelse nr. 122 af 1. april 1962.

Til stk. 2. Bestemmelsen svarer til den gældende retstilstand.

ad § 7.

Bestemmelsen svarer til den gældende retstilstand, idet dog varigheden af sådanne ekstraordinære indkaldelser foreslås begrænset til et tidsrum af samme varighed som det, hvori der foretages ekstraordinære indkaldelser til infanteriet.

Kapitel HI indeholder bestemmelser om straf af de til civilt arbejde overførte værnepligtige.

ad § 8.

I den gældende lovs § 8 er straffen for nægtelse af at udføre civilt arbejde eller for anden grov eller gentagen ulydighed eller alvorlige forseelser i arbejdsforholdet fastsat til fængsel i indtil 15 måneder, under formildende omstændigheder hæfte; i gentagelsestilfælde kan hæfte dog ikke anvendes. I dommen vil det, når værnepligtige skal udstå frihedsstraf i det tidsrum, de er indkaldt til civilt arbejde, være at fastsætte om, og i bekræftende fald i hvilket omfang, den del af straffetiden, der falder før den normale hjemsendelsesdag skal regnes som en del af den pligtige tjenestetid. Består overtrædelsen i nægtelse af at udføre det civile arbejde, vil straffen være at fastsætte under hensyn til længden af det tidsrum, i hvilket den pågældende har udført civilt arbejde, dog at straffetiden, når vedkommende 2. gang dømmes for nægtelse af at udføre arbejdet, ikke kan være kortere end den tilbageværende del af den pligtige tjenestetid.

I de senere år er der forekommet en del tilfælde, hvor personer, der var overført til civilt arbejde i medfør af den nævnte lov, har nægtet

at give møde efter indkaldelse til civilt arbejde under henvisning til, at udførelsen af sådant arbejde var uforeneligt med deres overbevisning som tilhænger af visse religiøse retninger. De pågældende er i så fald ifølge retspraksis ved førstegangsudeblivelse blevet straffet med en straf af hæfte i 40 dage, hvorefter de er blevet indkaldt påny. Ved fornyet udeblivelse er de herefter blevet straffet med fængsel i et tidsrum svarende til den pligtige tjenestetid, for tiden 19 måneder.

Til stk. 1. I stedet for de gældende regler, hvorefter en til civilt arbejde overført værnepligtig ubetinget skal idømmes en straf af fængsel, såfremt han forser sig 2. gang ved ulovligt fravær fra tjeneste, arbejdsvægring, ulydighed eller anden tjenstlig forseelse, foreslås det, at der også i gentagelsestilfælde skal kunne idømmes straf af hæfte. Ligeledes findes det rimeligt at begrænse strafferammerne for såvel hæfte som fængsel i indtil 6 måneder, dog således at der i gentagelsestilfælde af arbejdsvægring eller ulovlig fraværelse fra tjenesten fortsat skal kunne idømmes en straf af fængsel svarende til den resterende pligtige tjenestetid. I denne forbindelse foreslås det at opheve den gældende regel, hvorefter det ved dommen kan bestemmes, hvorvidt straffetiden skal medregnes i den pligtige arbejdstid, idet denne regel dels har været anvendt ret tilfældigt, dels kan formindske straffens præventive virkning. Som ny bestemmelse foreslås endeligt, at hjemsendte værnepligtige kan straffes med bøde for forseelser begået under indkaldelsen.

Til stk. 2. Med bestemmelsen sigtes til tilfælde, hvor værnepligtige af religiøse grunde nægter at udføre civilt arbejde, men hvor der er anledning til at tro, at de værnepligtige, såfremt det ved dom pålægges dem at udføre dette arbejde, affinder sig hermed.

Til stk. 3. Bestemmelsen tager sigte på den situation, at en værnepligtig, der i medfør af stk. 2 er dømt til at udføre civilt arbejde, alligevel nægter at udføre dette arbejde. Det skønnes nødvendigt i sådanne tilfælde i overensstemmelse med den gældende lovs regler at idømme straf af fængsel i et tidsrum svarende til den resterende pligtige tjenestetid.

ad § 9.

Til stk. 1. Den foreslåede bestemmelse tilsigter at skabe hjemmel for at anvende anholdelse og fængsling over for civile værnepligtige, mod hvem tiltale efter § 8 er rejst eller begæret

rejst. Da de pågældende sager er politisager, har adgangen til at foretage anholdelser og fængsling ikke hidtil foreligget, hvilket i flere tilfælde af rømning fra lejrene har måttet føles som en alvorlig mangel, da strafferegiernes effektivitet, navnlig for så vidt angår den præventive virkning på det øvrige mandskab, i højeste grad er afhængig af muligheden for en omgående reaktion.

ad § 10.

Til stk. 1 og 2. Bestemmelserne svarer til den gældende retstilstand.

ad stk. 3. Der foreslås herved hjemlet adgang til domstolskontrol med de de civile vær-

nepligtige uden dom pålagte straffe af husarrest i overensstemmelse med de for de militære værnepligtige gældende tilsvarende regler, jfr. §§ 61 og 62 i bekendtgørelse nr. 261 af 21. juli 1954 af den militære retsplejelov.

ad § 11.

ad stk. 1. Det foreslås i loven nærmere at karakterisere strafarten husarrest samt fastsætte, i hvor langt et tidsrum den vil kunne pålægges, henholdsvis idømmes de værnepligtige.

ad § 12.

Det foreslås i loven nærmere at meddele bestemmelser om anvendelse af disciplinarmidler over for de værnepligtige.

*Lektor, dr. phil. H. Jonassens redegørelse for militær nægt ernes forhold i Norge.
(Gengivet fra bladet Pacifisten, nr. 7, årgang 1966).*

Medens man tidligere i Norge har samlet nægterne i lejre og ladet dem arbejde i skoven, bliver de nu næsten alle udstationerede. De indkaldes til at møde i to fordelingslejre, en i Nordnorge og en ca. 60 km sydøst for Oslo på Dillingøy, en ret stor ø i en sø.

Denne lejr er egentlig en træningslejr for Jehovas vidner. Som hos os nægter de at gøre civilt arbejde, men efterkommer indkaldelse til denne lejr, som stort set ikke adskiller sig fra en almindelig nægterlejr.

Nægterne i denne lejr driver bl.a. en stor gård på øen, bestående af nogle hundrede tønder land agerjord og endnu mere skov. Her arbejder de under ledelse af en bestyrer. Foruden land- og skovbrugsarbejde deltager de i opbygningen af en helt ny lejr til erstatning for de gamle træbygninger. De nye bygninger er opført i gule mursten med rødt tegl og er helt igennem moderne med alle moderne bekvemmeligheder. Nægterne bor to og to på store værelser, som de indretter og udsmykker efter egen smag. Desuden har de bygget huse til lederen af lejren og de to tilsynsførende, huse af en standard og kvalitet, som enhver kan misunde dem.

Efter lederens udsagn arbejder nægterne godt; der er ingen vanskeligheder af betydning, heller ikke med fagorganisationerne.

Til denne lejr indkaldes alle de øvrige nægtere fra landet syd for Trondheim, og herfra bliver de efter 3-5 dages forløb udstationerede til det arbejde, de skal sættes til. Hele denne fordeling administreres af lederen, som altså har hele den administrative del af arbejdet.

Nægterne sendes ud til forskellige opgaver, f.eks. på opmålingsarbejde med geodæter, på skovarbejde hos bønder, som har svært ved at skaffe arbejdskraft til skoven, på private og offentlige pleje- og sygehjem, hvor de gør det

tunge arbejde, f.eks. transport, på- og afklædning af patienter, som ikke kan klare sig selv. En enkelt arbejder på Fredsforskningsinstituttet i Oslo ved ukvalificeret arbejde.

De fleste udstationeres i smågrupper. En bonde kan f.eks. henvende sig om at få 3-4 til skovarbejde. Bonden sørger for indkvartering, for at sætte dem i arbejde og sørge for, at de følger reglerne for arbejdstid, fritid og orlov. Der er som regel ikke forbundet større problemer hermed, dels fordi arbejdsstederne ligger langt fra civilisationen (man kan ikke skaffe skovarbejdere, fordi de unge rejser bort) og dels fordi bonden skal betale fuld tarifløn til staten for nægterne og derfor er interesseret i en ordentlig arbejdsindsats.

Indkvarteringen kan efter danske synspunkter virke noget primitiv, f.eks. to mand i et lille træhus med kun et rum, som er både stue, sove-kammer og køkken; nægterne må selv sørge for deres forplejning og selv gøre deres indkøb, idet de får et bestemt beløb pr. dag til kost. De får derudover soldaterløn, og den af bonden indbetalte løn går til et fond, som betales til UNICEF's arbejde.

De nægtere, som arbejder for geodæterne, bor sommeren igennem i telt i fjeldet, ofte fjernt fra mennesker, og deres fritid giver ikke store chancer for at rejse langt bort. Man kan bruge fritiden til vandring i skov og på fjeld.

Mens opmålingsarbejder kun finder sted om sommeren, og de nægtere, som deltager i det, derfor sættes til andet arbejde om vinteren, er der arbejde i skoven året rundt og ikke mindst om vinteren, hvor det i den dybe sne kan være nok så drøjt. Her kan man bruge sin fritid til at skaffe sig et eftertragtet mærke for at have tilbagelagt over 500 km på ski.

De nægtere, der arbejder på pleje- og sygehjem, bor på stedet og er under hjemmets op-

syn. Man sørger fra administrationens side for, at de ikke anbringes nær deres hjem. **Der** betales 12 kr. pr. dag for en nægters arbejdskraft, og beløbet går til UNICEF.

Hvis det viser sig, at de udstationerede nægttere ikke udfører deres arbejde tilfredsstillende, bliver de kaldt tilbage til fordelingslejren, hvorfra de igen kan blive udstationeret andetsteds eller sat til arbejde i lejren.

Hele nægterordningen sorterer under justitsministeriet, hvorfra hver nægters sag bliver behandlet af politiet. 90 % af de norske nægttere angiver religiøse grunde for deres nægtelse.

Disse forhold gør, at sammenligning med danske forhold er vanskelig. Jeg er overbevist om, at mange danskere ville finde mange af udstationeringsstederne forfærdelige. Gribskov er

nær civilisationens midtpunkt sammenlignet med mange af de afsides og fjerne udstationeringssteder i Norge; men nordmænd er vant til på alle årstider at tage rygsækken på og gå i fjeldene og bo der under primitive forhold.

Det er også sådan i Norge, at der er efterspørgsel efter nægttere, man har ikke fra administrationen skullet lede efter opgaver, og hvad der er meget væsentligt: man har ingen problemer haft med, at fagorganisationer stiller sig hindrende i vejen. Det er tydeligt at mærke forskellen på det store, tyndtbefolkede land og vort lille land, hvor man bor tæt op ad hinanden.

Det er mit indtryk, at ordningen administreres smidigt og ud fra menneskelige hensyn.

*Lektor, dr. phil. H. Jonassens redegørelse fo^v militærnægternes forhold i Holland.
(Gengivet fra bladet Pacifisten, nr. 2, årgang 1967).*

I Holland er tjenestetiden for militærnægtere 26 måneder svarende til længste tjenestetid for soldater, som bliver officerer, plus 2 måneders genindkaldelse, d.v.s. 24 plus 2 måneder.

Når det drejer sig om behandlingen af nægterne, er princippet, at de beskæftiges kollektivt under opsyn og skal have samme kår som soldater. Det er værd at notere, at det er et princip, som ikke følges særlig slavisk, hvilket vil fremgå af det følgende.

Nægterne anbringes ved statslige foretagender af forskellig art, og kun hvis de ikke kan indpasse sig under disse forhold, anbringes de i lejr, af hvilke man i øjeblikket har én, Vledder i Nordholland.

Der lægges vægt på at udnytte nægternes faglige kvalifikationer. Arbejdsstedet betaler fuld løn for nægterne til forsvarsministeriet, under hvem nægterne sorteres. De modtager selv soldaterløn. Overskuddet bruges til sociale ydelser af enhver art til nægterne og deres familier. Hvis der bliver penge tilovers, overføres de til andre ministerier.

Der er intet problem med fagforeningerne.

I øjeblikket er der 126 nægtere, hvoraf flertallet kommer fra Friesland og dernæst fra Amsterdam, Rotterdam og Haag, d.v.s. fra de stærkt religiøse egne i nord og fra industri- og storbyområderne. Der kommer meget få fra den katolske del af landet.

Proceduren for militærnægtere er følgende: på sessionen afgøres kun vedkommendes egnethed til hæren. Efter sessionen indsendes begæring om at blive godkendt som militærnægter. Begæringen skal være ledsaget af udtalelser fra præst, lærer, arbejdsgiver o.s.v. Dernæst følger en undersøgelse hos en psykiater, hvis erklæring vedlægges. Politiet er ikke indblandet. Når alle papirer er i orden, indkaldes den unge mand til møde for en 3 mands kommission i Haag,

som træffer afgørelsen. Ca. 15 procent afvises.

Hvis en soldat efter første indkaldelse ønsker at blive militærnægter og bliver godkendt, bliver han ikke genindkaldt, selv om soldater af hans årgang indkaldes. Det er ikke i overensstemmelse med loven, men man finder, at det i en tid, hvor der er så stor mangel på arbejdskraft, er spild af tid set fra et samfundssynspunkt at genindkalde til civilt arbejde.

Administrativt har man indført den ordning, at hvis man iør tjenestetiden arbejder 3 år i et u-land, bliver man fri for indkaldelse såvel til hæren som til civilt arbejde. Der arbejdes for tiden med en lov herom. Hvis en ung mand søger om udsættelse med den begrundelse, at han vil ud i 3 år i et u-land, er det acceptabel grund for udsættelse.

Forholdet til civilforsvaret er helt forskelligt fra forholdet herhjemme. Efter endt tjeneste indkaldes soldater hertil. Nægterne indkaldes ikke, idet ledelsen af civilforsvaret ikke vil have dem.

De 126 nægtere er fordelt på forskellige grupper:

Lærere beskæftiges som lærere i hjem for børn fra asociale hjem. Der eksisterer 25 af sådanne hjem. Disse lærere har samme arbejdstid og fritid som de øvrige i hjemmet beskæftigede lærere. Hjemmets leder afgiver rapport hver tredje måned. Der er 23 lærere beskæftiget på denne måde.

Læger og ingeniører arbejder med deres fag i stillinger, som ikke kan besættes på anden vis. Det drejer sig om 10.

På *Statstrykkeriet i Haag* arbejder 24 mand. Trykkeriet har haft nægtere arbejdende i mange år, helt tilbage til 1945. Man er på trykkeriet godt tilfreds med dem. De fleste af dem er indkvarteret på et ungkarlehotel. Dog bor nogle hjemme, f.eks. hvis de er gift.

På *Deltakontoret i Haag* arbejder 8 mand. Holland arbejder for tiden med vældige dige-, dæmnings- og brobygningsarbejder ved de zee-landske øer i det sydvestlige Holland for at indvinde land og omdanne store dele af det vældige deltalands til ferskvandsreservoirer. På kontoret i Haag er det universitetsuddannede nægttere, man anvender: kemikere, biologer, fysikere og matematikere. De arbejder f.eks. med undersøgelser over bølgeslagsvirkninger, saltvandets kemiske indvirkning på asfalt i dæmningerne, ved datamaskiner o.s.v.

På kontoret arbejdes 5 dage om ugen med frihed fra fredag eftermiddag til mandag morgen. Nægterne har samme arbejdstid og fritid som resten af personalet, glider i det hele taget ind på lige fod med de øvrige ansatte. Der hersker et godt indbyrdes forhold. Ledelsen er godt tilfreds med arbejdsindsatsen, som er lige så god som de øvrige ansattes. Kontoret har brugt nægttere i 10-11 år. To af nægterne har lov at bo hjemme, resten bor på ungarlehotellet.

På *sindssygehospitalet i Eindhoven* arbejder 39 nægttere. Overlægen her får sendt alle de nægttere, som ikke er udtaget til noget andet og afgør, om de er egnede til arbejdet på hospitalet. De, der er uegnede, sendes til

lejren i Vledder til skovarbejde. Her er for tiden 22. Arbejdsindsatsen er ikke særlig stor.

På *sindssygehospitalet i Eindhoven* arbejder nægterne 6 dage i ugen, mens resten af personalet kun arbejder 5 dage. Der kompenseres derfor i form af ferie.

Nægterne begynder med det enkleste og letteste arbejde, f.eks. arbejde i parken og rengøring i kantinen. Derefter bliver de sat til lettere plejearbejde og senere til svarere. Selv til de sværeste opgaver som arbejdet på de lukkede afdelinger, hvor mordere, som er erklærede for sindssyge, er anbragt, anvendes nægttere. Der er ikke tvivl om, at det er et meget krævende og belastende arbejde, hvilket også fremgik af samtaler med nægterne. Hvis en nægter bliver så optaget af arbejdet, at han vil færdiguddannes, kan han blive et år ekstra og erhverve sig diplom. Det er sket et par gange.

Overlægen erklærede, at hvis han kunne få tilstrækkelig mange uddannede plejere, ville han ikke bruge nægttere, men på den anden side forstod han ikke, at man kunne være ængstelig for at anvende dem. De har været anvendt på hospitalet fra 1948. En overgang havde man 88 beskæftiget.

Nægterne går ind i personalet ganske som de øvrige plejere. Hospitalet kontrollerer, at de er hjemme til den fastsatte tid.

Selv om man i forsvarsministeriet hævdede, at nægterne ikke burde anbringes for nær deres hjem, sagde man på den anden side, at soldater jo godt kunne anbringes nær deres hjem, og at man først og fremmest så på behovet, når det drejede sig om placeringen af nægterne.

Der er så mange ønsker om at få nægttere, at det er svært at imødekomme dem. Man fandt, at man havde fundet den bedste løsning af militærnægterproblemet.

Lektor, dr. phil. H. Jonassens redegørelse for militærnægternes forhold i Den tyske Forbundsrepublik. (Gengivet fra bladet Pacifisten, nr. 8, årgang 1966).

Den tyske forfatning indeholder en bestemmelse om, at man kan nægte at gøre militærtjeneste mod at gøre civilt erstatningsarbejde. Den administrative ordning blev udarbejdet sådan, at man kunne indkalde de første nægttere i april 1961.

Ordnningen sorterer under arbejds- og socialministeriet i Bonn og forvaltes af forvaltningsdepartementet i Köln.

For at blive godkendt som nægter skal man igennem en lang og trang procedure. Man skal ikke blot udførligt gøre rede for sine motiver, men der skal fremskaffes udtalelser fra præster, lærere, læger o.s.v. Når alle papirer er samlede - de udgør en hel bog - træffes afgørelsen af en domstol.

0,8 procent af hver årgang søger om anerkendelse, men kun 0,5-0,6 procent bliver godkendt, d.v.s. at 25-35 procent får afslag. Efter myndighedernes oplysninger nægter ca. 15 procent af religiøse grunde, ca. 20-25 procent på grund af forældres og andres beskrivelse af og beretning om krigsoplevelser, resten på grund af forskellige ikke-religiøse livsanskuelser.

Tjenestetiden har den samme længde som soldaternes, d.v.s. 18 måneder plus 9 måneders genindkaldelse, i alt 27 måneder. Først fra næste år går man i gang med genindkaldelserne. Nægterne kan få lov til at aftjene alle 27 måneder på én gang.

Nægterne placeres fortrinsvis på forskellige institutioner som hospitaler, plejehjem og lign. En godkendt institution kan over for myndighederne fremsætte ønske om at få nægttere med bestemte kvalifikationer, hvorefter man prøver at imødekomme ønskerne. Ligeledes kan nægterne fremsætte ønske og få det opfyldt, hvis det kan lade sig gøre. Dog anbringes en nægter principielt ikke nær sit hjem. Herfra kan gøres undtagelser, når særlige forhold taler for det.

Nægterne spiser og bor på institutionerne og arbejder sammen med den betalte stab og er i arbejdet lige med dem. Man søger at undgå, at de danner en gruppe for sig. De lønnes som soldater, og for fritiden gælder det, at de skal være hjemme kl. 23.

I begyndelsen var sygehusene meget tilbageholdende over for anvendelse af nægttere, men nu løber de ministeriet på dørene. I alt har man ca. 300 anerkendte arbejdssteder for nægterne.

Ved siden af de private arbejdspladser har man 5 statslejre for nægttere. Lejren kan godt være anbragt inden for samme institution, som har nægttere fordelt og boende over hele institutionen. Lejrens nægttere arbejder da også på institutionen, men bor, spiser og sover i lejren.

Nægterne kan vælge imellem, om de vil anbringes i lejr eller bo på en institution. Hvad angår størrelsen af lejrene ser man helst, at de ikke har mere end 48 nægttere.

Hvis en nægter ønsker at bruge tiden til en sygeplejeuddannelse, må han gå ind i de privatplaceredes gruppe. Nægterne i den statslige gruppe arbejder kun med forskellige håndværk. Hvis en nægter ikke gør fyldest, hvor han anbringes, kan han flyttes til en lejr.

I det følgende skal gives nogle konkrete eksempler på nægternes arbejdsforhold.

I *Westland* på Sylt har Arbeiterwohlfart i Hamburg et hospital, Nordseeklinik. Det er et syge- og kurhus med godt 400 senge, hvoraf de 130-150 er forbeholdt akut syge, resten patienter på kurbehandling.

Her arbejder 16 nægttere fordelt således efter arbejde: 6 ved sygepleje, 1 i køkkenet, 1 ved køkkenadministrationen, 4 ved forskelligt håndværk (murer, elektriker, maler, rør lægger), 2 på forvaltningskontoret, 1 i telefoncentralen og 1 ved servering i spisesalen. Man bruger altså så vidt muligt deres kvalifikationer.

I *Gadderbaum* lige uden for Bielefeld ligger den Bodelschwingske institution Bethel. Det er et vældigt, privat socialt og humanitært foretagende grundlagt af den tyske præst og social-reformator Friederich Bodelschwingh. Det dækker et areal, som er 4 km nord-syd og 1 km øst-vest. Her er hospitaler med i alt 9-10.000 patienter, hvoraf nogle er sindssyge, plejehjem, alderdomshjem, drankerhjem, skole, børnehave, vaskeri, butikker o.s.v., kort sagt alt, hvad der hører til et helt bysamfund. Der er eget posthus, og institutionen har egne pengesedler, som kan bruges inden for området. De mange forskellige institutioner rummes inden for over 100 bygninger.

Inden for dette område arbejder både en statslig gruppe anbragt i en lejr, som Bethel har opført samt nægttere, som bor spredt på de forskellige afdelinger sammen med diakoner og

helt falder ind i disse afdelingers liv, hvor de deltager i arbejdet, hvadenten det er på vaskeri, plejehjem, hospitaler og afdelingen for unge åndssvage, hvor en af nægterne var plejer. I hele anstalten er der 3.200 medarbejdere, og man ville gerne have 120 nægttere, hvilket ikke har været muligt.

På *statshospitalet i Düsseldorf* er 4 nægttere beskæftiget som plejere. De bor på hospitalets sygemedhjælper-skole og glider helt ind i dagliglivet, hvad man anså for meget vigtigt. De deltager med de andre i skolens undervisning. Hvis de ønsker det, kan de få en 10 måneders uddannelse teoretisk og praktisk med afsluttende eksamen som sygemedhjælper. Såvel stedets læger og sygeplejersker som lederen af sygemedhjælper-skolen, som havde ansvaret for nægterne, udtrykte stor tilfredshed med ordningen.

Skematisk oversigt over, hvor stor en procentdel de til civilt arbejde overførte værnepligtige, som ikke forinden har udført førstegangstjeneste ved forsvaret, udgør af samtlige værnepligtige, som på sessionerne 1945-1966 er fun-

det tjenstdygtige til anden tjeneste end hjemmenværet (med undtagelse af året 1957, for hvilket år indenrigsministeriet ikke er i besiddelse af statistiske oplysninger).

45/46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	58	59	60	61	62	63	64	65	66
0,08	0,47	0,63	0,64	0,66	1,30	1,71	1,29	1,41	0,99	1,37	0,99	0,66	0,70	0,71	1,21	1,27	1,38	1,98*)	1,86

*) Det bemærkes herved, at i 1965 blev sessionsalderen hævet med $1/2$ år, hvorfor kun en halv årgang unge værnepligtige var pligtige til at fremstille sig for session. Da de værnepligtige, der begærer sig overført til civilt arbejde, normalt ikke hører til yngste sessionspligtige årgang, idet de enten har fået meddelt udsættelse med session eller fremsætter begæring efter tidligere at være udskrevet, vil de i en sådan situation udgøre en forholdsmæssigt større andel af de udskrevne værnepligtige.

Oversigt over antallet af værnepligtige af sessionsårgangene 1945-1965, som af samvittighedsgrunde

A. er overført til civilt arbejde uden forinden at have aftjent første samlede uddannelse ved de militære værn, herunder værnepligtige, som efter begæring anvendes til tjeneste i civilforsvarskorpset, og værnepligtige, som

	År:	45/46	47	48	49	50	51	52	53	54
A:										
1) Mødte ved civilt arbejde		33	45	112	91	84	147	189	112	84
2) Indkaldt til civilforsvaret		2	3	10	12	32	110	223	175	170
3) Kasserede		5	18	22	37	41	35	76	58	59
4) Straffede		–	1	1	2	–	7	19	26	13
5) Tilbageført til hæren		1	8	9	16	6	24	33	16	15
6) Andre		15	42	11	19	–	2	3	4	4
Ialt		56	117	165	177	163	325	543	391	345
1. udskrivningskreds*		20	41	66	62	74	132	231	150	157
2.–7. udskrivningskreds		36	76	99	115	89	193	312	241	188
B:										
1. udskrivningskreds		1	4	15	27	34	181	193	58	32
2.–7. udskrivningskreds		5	8	22	26	67	225	221	94	29
Ialt		6	12	37	53	101	406	414	152	61
C:										
1. udskrivningskreds		12	7	13	24	21	53	35	15	13
2.–7. udskrivningskreds		17	20	44	35	35	49	15	10	15
Ialt		29	27	57	59	56	102	50	25	28

- ad A. 1. Tallet omfatter værnepligtige, som er hjemsendt efter udstået tjeneste, samt værnepligtige, som for tiden aftjener værnepligten.
- ad A. 2. Tallet omfatter værnepligtige, som har fået tilladelse til at aftjene værnepligt ved civilforsvarskorpset, og værnepligtige, som er indkaldt til udførelse af den i civilforsvarslovens § 31 omhandlede tjeneste (tallene i parantes).
- ad A. 3. Tallet omfatter kasserede efter overførsel til civilt arbejde såvel før som under indkaldelse.

*) 1. udskrivningskreds omfatter Københavns og Frederiksberg kommuner samt Københavns og Frederiksberg amtsrådskredse.

efter at være overført til civilt arbejde, er indkaldt til udførelse af den i civilforsvarslovens § 31 omhandlede tjeneste, jfr. § 31, stk. 1, a.

B. er overført til civilt arbejde efter at have aftjent første samlede uddannelse ved de militære værn.

C. er overført til sanitetstropperne.

55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	Ialt	%
84	37	40	39	28	36	48	104	81	98	79	1571	28,1
148	141	134	122	89	100	112	167	201 (2)	216 (19)	234 (34)	2401	42,9
42	37	42	35	20	17	19	34	67	57	12	733	13,1
7	12	26	25	14	23	17	41	36	40	27	337	6,0
13	11	4	3	4	4	5	7	5	10	3	197	3,5
10	7	7	5	3	0	5	7	28	49	135	356	6,4
304	245	253	229	158	180	206	360	418	470	490	5595	100
117	117	124	147	104	111	128	224	219	268	288	2780	49,5
187	128	129	82	54	69	78	136	199	202	202	2815	50,5
29	56	43	18	18	17	30	32	27	18	19	842	
26	33	59	43	19	22	23	23	19	10	12	986	
55	89	102	61	37	39	53	55	46	28	31	1838	
16	20	4	4	4	5	4	2	5	2	0	259	
9	6	4	1	9	2	10	11	3	3	5	303	
25	26	8	5	13	7	14	13	8	5	5	562	

ad A. 4. Tallet omfatter værnepligtige, som har udstået straf af 19 måneders fængsel svarende til den værnepligtige tjeneste for udeblivelse, samt værnepligtige, mod hvem der verserer straffesager.

ad A. 5. Tallet omfatter værnepligtige, der er tilbageført fra civilt arbejde såvel før som under indkaldelsen.

ad A. 6. Tallet omfatter værnepligtige, der har udsættelse, er efterlyste af politiet, er døde, har trukket frinumre (årgangene 1945/49), eller for så vidt angår årgang 1965 er indkaldt til civilt arbejde til et tidspunkt, der ligger senere end 10. marts 1967.

Efter anmodning skal jeg til brug for udvalgets overvejelser hermed redegøre for mine indtryk og erfaringer med anvendelse af civile værnepligtige på »Historisk-Arkæologisk Forsøgscenter«, Lejre, idet jeg vil opdele redegørelsen i nogle punkter af vigtighed for korrekt opfattelse af forholdene på denne institution.

1) Disciplinære forhold.

Man har på Forsøgscentret siden udstationeringens begyndelse medio maj 1966 været klar over, at specielle, psykologiske forhold gjorde sig gældende i forholdet arbejdsgiver/beskæftigede. Man har bestræbt sig på i mindst mulig grad at lade trusler om disciplinære foranstaltninger komme ind i billedet, men benyttet det helt forståelige argument, at hvis en udstationeret ikke kan finde sig til rette på institutionen og i dennes arbejdsrytme, kan han ikke være udstationeret der. Ingen er endnu blevet sendt tilbage, men i et par tilfælde har man været nær ved at tabe tålmodigheden. Det viste sig i begge tilfælde, at en overvældende arbejdsbyrde for både arbejdsgiver og udstationerede havde forstyrret balancen, hvorved en mand fristes til at give op. Siden har man fra institutionens side gjort et større arbejde ud af først at vurdere, om vanskeligheden ved at komme i kontakt med en mand og overhovedet at kunne stole på ham, skulle bero på svigt ved egen administration, snarere end svigtende pligtfølelse hos den pågældende. I det øjeblik en sådan vurdering falder ud til ugunst for vedkommende udstationerede, ville man anmode lejren om at afhente den pågældende straks, idet en virkelig negativ indstilling til udstationeringsstedets arbejde og vilkår hurtigt kan brede sig til andre i holdet.

Man gør altså på Forsøgscentret et noget større arbejde for at vurdere en udstationerets psykologiske og praktiske situation, inden eventuelle forholdsregler træffes, i lighed med hvad der naturligtvis gælder for det lønansatte personale på institutionen. Derved er de udstationerede i højere grad kommet til at opfatte sig selv som en del af personalet og er af personalet opfattet som en naturlig og uundværlig medhjælp. En sådan situation ville med et antal negativt og ligegyldigt indstillede udstationerede

hurtigt bringes til ophør, og man antager, at udstationeringens værdi i så fald ville blive negativ og moden til ophævelse. Det er derfor meget vigtigt, at de udstationerede på forhånd er klar over, hvad de kan vente i Lejre, og at de er positivt indstillede, hvorved den nuværende situation kan opretholdes.

Kravene om overholdelse af arbejdstider har været ret skarpe på Forsøgscentret. I perioder er opstået tendens til at »trække« pauserne, hvilket har medført reprimander ved de ugentlige møder med undertegnede, hvorefter situationen påny er blevet præget af en arbejdsrytme, udmærket svarende til de lønansattes.

Inspektioner i forbindelse med kravene om natkvarter er i nogle tilfælde blevet gennemført, og mandskabet er fundet i kvarter. Ved udeblivelse fra arbejdsstedet er dette meddelt til lejren, hvorefter de normale fremgangsmåder er fulgt. Direkte eller indirekte obstruktion eller næsvished er aldrig forekommet, men under ugemøderne føler de udstationerede sig som en gruppe modstillet arbejdsgiveren, men ofte på den måde, at gruppen selv søger at tilrettelægge arbejdet bedst muligt i ugens løb, hvilket har været til stor gavn for undertegnede.

2) Mulig fortsættelse af udstationeringen i Lejre.

Institutionens økonomiske situation er således beskaffen, at udstationeringen af civile værnepligtige virkelig har betydning for institutionens opbygning. Skønt man i almindelig daglig tale regner en udstationeret civil værnepligtig for det samme som f.eks. en halv lønansat medhjælp, kan denne beregningsmåde ikke i længden holde. Dersom de udstationerede sættes til som gruppe at udføre et arbejde uden permanent tilsynsføring af en formand, må en ringe arbejdsydelse oftere påregnes. Hvis de civile arbejdspligtige fordeles som f.eks. medhjælp på

kontorer, værksteder og ved landbrugsarbejde, kan værdien af arbejdsydelsen i visse tilfælde komme fuldt på højde med lønansattes ydelse.

I betragtning af vore erfaringer med dels nytten af de civile arbejdspligtige, dels med den efterhånden udviklede form for benyttelsen af disse, ville det være af største betydning for vort arbejde, om ordningen kunne bibeholdes. Omsat i tal, der naturligvis skal tages med fornuddent forbehold, har udstationeringen i Lejre betydet, at beskæftigelsen af anslået årligt en arbejdsmand og en landbrugsmedhjælp samt rengøringsassistance og endvidere vikar ved pædagogisk medhjælp i perioder med skolebesøg har været dækket af civile arbejdspligtige, hvorved budgetlægning og økonomi har været lettet for ihvertfald en del af de lønudgifter, de pågældende former for medhjælp ville have pålagt institutionen, og som denne ikke ville kunne have oppebåret i den forløbne tid.

Noget andet er den situation, hvor institutionen for eksempel måtte betale for udstationeringen af civile arbejdspligtige. Her ville man trods alt overveje snarere at bekoste lønansatte personale i mindre omfang til fast beskæftigelse i flere år, end periodisk udstationerede civile arbejdspligtige.

3) Enkelte bemærkninger til gældende og evt. fremtidig ordning.

Forsøgscentret har i forhold til andre udstationeringssteder ikke så få tilfælde af direkte ønske om brug af civile arbejdspligtige på vagt

lørdag/søndag eller ved forsøgsvirksomhed, der foregår om natten. Det er vigtigt, at institutionen har mulighed for at kunne foretage sådanne dispositioner, men samtidig at kunne kompensere for arbejdstid ud over den befalede.

Det vil være af største vigtighed, om udstationerede får lejlighed til ved besøg på institutionen, *inden* selve udstationeringen besluttet, at orientere sig om forholdene, der ikke altid er så »rare«, som man måske kunne tro.

Der må fortsat eksistere en mulighed for øjeblikkelig tilbagesendelse af en person, som viser sig negativt indstillet trods henstillinger fra institutionen.

Det ville være ønskeligt, om udskiftningen af holdene ved hjemsendelsen kunne ske på samme tid for alle udstationeredes vedkommende her i Lejre, således at opbygningen af arbejdsrytmen for næste hold kan foregå uden forbindelse med det forrige (som måske i højere grad kan have været præget af vanskelige tilpasningsforhold, og derfor kan få kedelig indflydelse på det nye hold).

Trods enkelte vanskeligheder i starten, har samarbejdet mellem de udstationerede og institutionen været udmærket og positivt, og der kan næppe være tvivl om, at Forsøgscentret fremover vil kunne få megen gavn og støtte ved de civile arbejdspligtiges arbejdsindsats i Lejre.

Med venlig hilsen
Hans-Ole Hansen
forsøgsleder mag. art.

Reglement for disciplinærstraffe overfor værnepligtige, der er indkaldt til civilt arbejde

I medfør af § 7 i lov nr. 187 af 20. maj 1933 om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde fastsættes følgende regler for disciplinærstraffe:

- § 1 Lejrens øverste leder kan ikende de arbejdspligtige disciplinærstraffe under følgende former:
- Husarrest, d.v.s. tvungen forbliven i kvarteret uden for arbejdstiden. Husarrest kan pålægges i et fortløbende tidsrum af indtil 4 uger. Arresten kan også begænses til søndagene eller andre særlige fridage, dog for en enkelt forseelse ikke udover 5 efter hinanden følgende fridage.
- Ekstraarbejde, d.v.s. arbejde, der pålægges udover det reglementerede arbejde, herunder husgerning o.l. - Ekstraarbejdet kan bortset fra husgerningen ikke fordres udført på søn- og helligdage. Der kan ikke pålægges arbejde udover ialt 10 timer dagligt.
- § 2 Mindre forseelser, såsom mangelfuld rengøring og uorden med redskaber, sengetøj, inventar el.lign., straffes med ekstra arbejde i form af ekstra deltagelse i husgerning. Den, der gør sig skyldig i mere graverende overtrædelser af husordenen, f.eks. ved at stå for sent op eller gå for sent i seng, ved at stille for sent til arbejdet, ved at møde beruset eller på anden måde vise dårlig opførsel, straffes med ekstraarbejde eller husarrest i indtil 5 dage.
- § 3 Forsømmelse eller anden uefterrettelighed under arbejdet straffes med ekstraarbejde. I særligt alvorlige tilfælde kan der ikendes husarrest i indtil 4 uger.
- 4 Udeblivelse fra kvarteret udover den til-ladte tid straffes enten med ekstra arbejde eller med husarrest i indtil 10 dage, i gentagelsestilfælde dog indtil 4 uger.
- 5 Ulydighed mod en leder straffes med husarrest i indtil 4 uger.
- 6 Nægter den arbejdspligtige at udføre civilt arbejde, eller gør han sig skyldig i grov eller gentagen ulydighed eller i alvorlige forseelser i arbejdsforholdet, f.eks. ved at tilsidesætte de ham givne straffepålæg, foretager lejrens øverste leder anmeldelse til vedkommende politimester med anmodning om, at der må blive indledet offentlig undersøgelse mod den værnepligtige efter reglerne i § 8 i lov nr. 187 af 20. maj 1933.
- Dersom en forseelse, der omfattes af dette reglement, tillige falder ind under § 8 i nævnte lov, kan lejrens øverste leder, såfremt han skønner dette nødvendigt for disciplinens opretholdelse, gå frem efter reglerne i stk. 1.
- 7 Indberetning om de ikendte disciplinærstraffe sendes til indenrigsministeren én gang månedligt. Er der sket henvendelse til politiet (jfr. § 6), skal indberetning straks ske til indenrigsministeriet.
- 8 De ikendte disciplinærstraffe kan indankes for indenrigsministeren.
- Vil den arbejdspligtige indanke, skal han omgående og senest 48 timer efter at være underrettet om den ikendte disciplinærstraf skriftligt afgive sin anke til lejrens øverste leder, der hurtigst muligt indsender anken med sine bemærkninger til indenrigsministeren.

Justitsministeriet.
Direktøren for Fængselsvæsenet.
København K., den 2. december 1966

I anledning af udvalgets skrivelse af 4. maj 1966 vedrørende afsoningsforhold m.m. for medlemmer af trossamfundet Jehovas Vidner, der efter § 8 i lov nr. 187 af 20. maj 1933 om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde er idømt straf af fængsel i 22 måneder, skal direktoratet oplyse følgende:

Det bemærkes indledningsvis, at straffetiden for de pågældende ved kgl. resolution af 7. juli 1966 er nedsat fra 22 til 19 måneder, efter at indenrigsministeriet ved skrivelse af 24. juni 1966 havde meddelt, at tjenestetiden for de civile værnepligtige indtil videre ville være at nedsætte til 19 måneder. For personer af nævnte kategori, der var løsladt på prøve, blev reststraffen samtidig nedsat med 3 måneder.

Personer, der skal afsone fængselsstraf for overtrædelse af nævnte lov, afleveres for tiden til nogle af fængselsvæsenets åbne anstalter, nemlig statsfængslet ved Horserød, statsfængslet Renbæk, statsfængslet ved Nr. Snede, fængselsafdelingen ved Tarm og ungdomsfængslet »Kærshovedgård«. Der anbringes mellem 6 og 12 Jehovas Vidner på hver anstalt. I alt drejer det sig om gennemsnitlig 35-40 ansatte. De pågældende anbringes her sammen med andre indsatte, der skal afsone fængsel i mindst 3 måneder, og som ikke tidligere har afsonet straf i statsfængsel eller fængselsafdeling.

Det overvejes at gennemføre en ændring med hensyn til placeringen af de nævnte personer, således at de i stedet anbringes i 3 åbne anstalter i stedet for i 5 anstalter.

De pågældende er underkastet de i kgl. anordning nr. 249 af 3. juli 1962, jfr. kgl. an-

ordning nr. 286 af 30. juni 1965 om fuldbyrdelse af fængselsstraf i statsfængsel fastsatte regler og behandles ganske som andre indsatte.

På »Kærshovedgård« er de øvrige indsatte dog ungdomsfængselsfanger, der behandles efter andre regler. De civile arbejdspligtige er her anbragt i en særlig pavillon, men arbejder og spiser i fællesskab med ungdomsfængselsfangerne. Medlemmerne af Jehovas Vidner har adgang til at modtage besøg af en trosfælle udefra samt til at holde særskilte møder. Samme rettigheder ville imidlertid efter de gældende regler også tilkomme eventuelle andre religiøse mindretal.

Løsladelse sker i alle tilfælde på prøve i medfør af straffelovens § 38, stk. 1, efter at $\frac{2}{3}$ af den dem idømte straf af fængsel i 19 måneder (tidligere 22 måneder) er afsonet.

Løsladelsen i medfør af straffelovens § 38, stk. 1, sker på vilkår, at den pågældende i et tidsrum af 2 år fra løsladelsen at regne ikke begår strafbart forhold. Der fastsættes derimod hverken vilkår om tilsyn eller særvilkår, idet noget sådant ikke skønnes indiceret.

Løsladelse på prøve i medfør af straffelovens § 38, stk. 2, og benådning kan ske, men betingelserne herfor vil yderst sjældent være opfyldt.

Der henvises i øvrigt til drøftelserne i det i justitsministeriets lovkontor den 17. november 1966 afholdte møde.

P. Christensen
kst

/Tornøe
kst.

VAGTTÅRNETS
 bibel- og traktatselskab.
 Kongevejen 207, Virum, Danmark

Vi har modtaget Deres brev af 12. oktober og glæder os over at mærke den interesse, der vises det omtalte problem. Vi skal her kort gøre rede for Jehovas vidners stilling til den påtænkte ændring af § 8 i lov nr. 187 af 20. maj 1933.

Vi har drøftet sagen med en del af forstanderne for Jehovas vidners menigheder her i landet, og synspunktet er, at uanset hvilken form for fængsel man idømmer Jehovas vidner, ændres deres standpunkt ikke. En ændring af straffen for ikke at møde til civilt statsarbejde i stedet for militærtjeneste, således at den bliver kortere eller kan afsnes under sundere forhold, kan naturligvis kun hilses velkommen. Men det er magtpåliggende for Jehovas vidner at betone, at de vil betragte opholdet i lejren for civile tjenesteplichtige som et fængselsophold. Med andre ord, de vil fortsat undlade at møde i en sådan lejr, når de indkaldes dertil efter at have nægtet militærtjeneste, og det vil de gøre af samvittighedsgrunde. Men hvis man derefter dømmer dem til ophold der, vil de naturligvis acceptere dommen, og også udføre det arbejde de bliver sat til i lejren, på samme måde som de har udført det arbejde, man har sat dem til i de almindelige fængselslejre.

Her vil vi mene, at en kort redegørelse for, hvad det er, der får Jehovas vidner til at indtage dette standpunkt, er på sin plads. Først må man forstå, hvorfor vidnerne nægter at af tjene den militære værnepligt. Som kristne er de bundet af Guds lov, der forbyder kristne at være med til at udgyde andre menneskers blod, eller at anvende vold; de kan på dette grundlag ikke deltage i en træning, der sigter på noget sådant. Endvidere er de som kristne imod at deltage i stridigheder mellem nationale eller politiske grupper, fordi de derved ville kunne komme i den situation at skulle kæmpe mod trosfæller og brødre, som de har fået befaling til at elske, og de ville også komme til at kæmpe for en sag eller et princip, som er ukristent eller

i bedste fald et kompromis. Men dette er ikke de eneste grunde for det standpunkt, Jehovas vidner indtager.

En af grundene til at vidnerne, bundet af en kristen samvittighed, ikke kan acceptere en tvungen tjeneste, som efter loven pålægges dem, der nægter at gøre militærtjeneste, er, at en sådan tjeneste træder i stedet for den tvungne militærtjeneste. Selv om den civile tjeneste fritager dem for at bære våben og at lære at anvende våben, så føler de, at de moralsk støtter hele arrangementet ved at acceptere en sådan tjeneste, og de kan ikke frivilligt gå med til på nogen måde at tage parti i internationale stridigheder eller at støtte de militære ordninger.

Endvidere er de som kristne af Gud bemyndiget til at tjene som forkyndere eller vidner, og de skal forkynde fredens budskab for alle folkeslag. Hele den kristnes liv, hans adfærd, tale og arbejde må dreje sig om denne tjeneste. Han har af Gud fået lov til, ja har pligt til at arbejde borgerligt for at tjene til livets ophold og for at kunne sørge godt for sin familie og betale sin skat, men derudover er hans kræfter, hans tid og ressourcer viet tjenesten for fredens evangelium. Han betragter altså sin tjeneste som en kristen ordets forkynner som så vigtigt, at han ikke frivilligt kan påtage sig andre tjenester ud over dem, der er nødvendige for, at han kan holde sig selv og familien i gang i den kristne tjeneste. Det er især denne side af sagen, der gør, at mange lande, som f.eks. U.S.A., ved lov fritager præster for tvungen tjeneste. På det grundlag er mange værnepligtige Jehovas vidner i U.S.A. blevet fritaget for militærtjeneste under den anden verdenskrig.

Men endnu en grund må tages i betragtning, dersom man skal kunne forstå, hvorfor vidnerne også nægter at udføre det civile statsarbejde, man har tilbudt dem i stedet for militærtjenesten. Det er den måde, de betragter deres forhold til Gud på. De betragter sig som Guds tjenere, ja Bibelen bruger endog det stærke ud-

tryk »Guds trælle«, og den taler om, at kristne er købt med Kristi blod og ejes af Gud. (1. Korinterbrev 7:23). De tilhører Gud som trælle og må i et og alt gøre hans vilje. De kan ikke frivilligt give sig selv ind under et andet forhold af samme natur. Som kristne kan de have et borgerligt erhverv, og den kristne kan endog være ansat som tjenestemand i staten, men han er ikke statens træl, han ejes ikke af staten. Staten er blot arbejdsgiver, og den ansatte kan når som helst tage sin afsked. Et sådant forhold har han af Gud fået lov til at have til en arbejdsgiver. Han har også af sin Herre fået lov til, ja fået bud på, at betale skat til staten, som betaling for de tjenester staten yder ham, og han skal ikke bekymre sig om, hvad staten i øvrigt bruger pengene til. (Mattæus 22:17-21). Men som en træl der tilhører Gud, kan han ikke indtræde i et trællelignende forhold til staten. At gøre dette ville være det samme som at prøve at være træl for to herrer. (Mattæus 6:24). Jehovas vidner føler, at de ved at acceptere en tvungen tjeneste, der er krævet af staten, hvad enten det drejer sig om den militære tjeneste eller en civil tjeneste som erstatning for den militære tjeneste, kommer i et sådant forhold til staten, et slavelignende forhold, hvor de ikke kan tage deres afsked, når de vil. De ville krænke deres kristne integritet ved frivilligt at give sig ind under staten i et sådant forhold. Situationen er imidlertid helt anderledes, når staten dømmes et Jehovas vidne til ophold og arbejde i en sådan lejr. Da er han der ikke, fordi han har indrømmet staten ret til at pålægge ham en sådan tjeneste, eller fordi han frivilligt har accepteret en sådan tvungen tjeneste for staten som sin herre. Han er der udeluk-

kende, fordi han er dømt dertil, og han kan stadig med uskadt samvittighed betragte sig som en tjener, der tilhører Gud, ejes af Gud og er loyal mod ham.

Det var dette standpunkt de kristne indtog i de første to århundreder, og det var også det standpunkt Jehovas vidner indtog i de krigsførende lande under den anden verdenskrig. De erfaringer Jehovas vidner gjorde i disse lande, ikke mindst i Hitlers Tyskland, hjalp dem til at indtage et klart og konsekvent standpunkt, således at de verden over har kunnet holde fast ved en kristen neutralitet over for nationernes politiske og militære stridigheder. Man kunne sikkert endnu bedre forstå vort standpunkt, hvis man gennemgik resultaterne af de undersøgelser, som de svenske myndigheder foretog, før de i foråret i den svenske rigsdag, fik vedtaget en ordning, hvorefter Jehovas vidner i Sverige ikke mere indkaldes og derved helt fritages, både for værnepligten og for den våbenfri tjeneste. (Se venligst vedlagte tidsskrift, *Awake!* for den 22. september 1966, artiklen på side 21).*) Når De nu spørger os, så kan vi lige så godt rent ud sige, at efter vor mening er den ordning man nu har truffet i Sverige, den bedste og billigste, og den der er lettest at administrere for alle parter.

Vi håber, at disse oplysninger vil være en hjælp for Dem og Deres medarbejdere i det udvalg, der er nedsat til undersøgelse af dette problem.

Med venlig hilsen
VAGTTÅRNETS BIBEL- OG
TRAKTATSELSKAB
Jørgen Larsen.

*) Ikke medtaget her.

FORSVARSMINISTERIET.
Slotsholmsgade 10,
København K.

2.kt.091.91-4/66/3551.
Den 9/8 1966.

Til udvalget vedrørende civile arbejdspligtiges beskæftigelse m.v.

Ved skrivelse af 9/2 d.å. har udvalget som led i sine overvejelser vedrørende den fremtidige beskæftigelse af de civile arbejdspligtige stillet Forsvarsministeriet nedennævnte spørgsmål:

1. Det ønskes oplyst, hvorvidt det efter Forsvarsministeriets formening måtte være rettest at ophæve eller bevare muligheden for, at værnepligtige, for hvem kun militærtjeneste af en vis art er uforenelig med deres samvittighed, kan aftjene værnepligten ved sundheds- (nu sanitets-) eller hjælpetropperne, jfr. § 10 i lov nr. 187 af 20. maj 1933.

2. Samtidig bedes det oplyst, hvorvidt der eventuelt inden for forsvaret vil kunne skabes mulighed for anvendelse af værnepligtige på en sådan måde, at de udelukkende beskæftiges ved ikke-kampmæssige opgaver og ikke uddannes i våbenbrug.

3. Endelig beder man oplyst, hvorledes Forsvarsministeriet vil stille sig til en ordning, svarende til den i Norge gældende, hvorefter værnepligtige, der er overført og indkaldt til civilt arbejde, men som derefter begærer sig tilbageført til forsvaret, får afkortet deres tjenestetid ved forsvaret med den tid, de pågældende har udført civilt arbejde. Udvalget har dog udtalt, at det er tilbøjelig til at mene, at der i givet fald må fastsættes en minimumstjenestetid ved forsvaret.

I anledning af ovenstående skal Forsvarsministeriet oplyse, at udvalgets spørgsmål har været forelagt Hærkommandoen, Søværnskommandoen, Flyverkommandoen og Forsvarets Lægekorps til udtalelse.

Forsvarsministeriet vedlægger fotokopier af nævnte myndigheders svar *) og skal besvare de af udvalget stillede spørgsmål således:

*) Ikke medtaget her.

Som det fremgår af bilagene, gennemgår alle til forsvaret indkaldte værnepligtige en uddannelse i våbenbrug. Omfanget af denne uddannelse er bestemt af den påtænkte anvendelse af de enkelte værnepligtige inden for tjenestegrene, men mindstekravet er, at den værnepligtige skal uddannes til i givet fald at kunne forsvare sig selv og tillige enten forsvare syge og sårede, der er ham betroet, eller deltage i visse begrænsede kampopgaver, f.eks. nærforsvar af den kaserne, hvor han er tjenstgørende.

Forsvarsministeriet mener, at man bør fastholde nævnte minimumskrav om våbenuddannelse, og kan derfor ikke gå ind for, at der til forsvaret indkaldes værnepligtige til våbenfri tjeneste. Det er herved tillige taget i betragtning, at våbenfri menige hovedsageligt vil kunne anvendes på arbejdsområder, som i dag bestrides af civilt personel såsom kasernearbejdere, kontorfunktionærer og køkkenpersonale, og at disse hverv efter Forsvarsministeriets opfattelse fortsat bør udføres af civilt personel, således at der ikke indkaldes værnepligtige udelukkende med henblik på udførelsen af sådant arbejde.

Forsvarsministeriet skal i denne forbindelse henlede opmærksomheden på, at man i Sverige, hvor der hidtil er indkaldt våbenfrie værnepligtige, i marts 1966 har fremsat lovforslag om en ændret formulering af loven (af 26/3 1943) om våbenfri tjeneste. Loven bestemte, at de våbenfrie skal udtages til sygepassertjeneste i forsvaret eller tjeneste ved civilforsvaret eller, når omstændighederne taler for det, til administrations-, hjælpetjeneste eller civilt arbejde i forsvaret. Der foreligger også mulighed for at udtage de pågældende til civilt arbejde uden for forsvaret for statens eller kommunernes regning. Flertallet af de våbenfrie er blevet udtaget til civilforsvarstjeneste eller reparations-tjeneste ved statsbanerne eller statens vandfalds-

værker. Det forekommer, at der udtages våbenfrie til sygepassertjeneste i forsvaret, men de anvendes ikke mere til administrations- og hjælpertjeneste. Våbenfri læger og medicinske kandidater får pålagt speciel »forsvarsmedicinsk assistenttjenstgøring«, hvortil de fordeles af medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnæmd.

Den normale fredsuddannelse for svenske værnepligtige udgør for tiden 394 dage, medens våbenfrie forretter tjeneste i i alt 525 dage, nemlig $\frac{1}{3}$ længere.

Ifølge det nu foreliggende svenske lovforslag skal de våbenfries tjeneste fremtidig udføres uden for forsvaret (idet der dog skal være hjemmel til, at folk, der ønsker det, kan udføre tjenesten ved forsvaret). Tjenesten skal endvidere ikke betragtes som værnepligtstjeneste, men skal træde i stedet for denne som en særlig tjenesteplicht, og de våbenfrie skal anvendes ved

- brandtjeneste inden for civilforsvaret,
- reparationstjeneste ved statsbanerne, vandfaldsværkerne eller televerket,
- sanitetstjeneste eller sygepleje inden for det civile medicinalvæsen og
- økonomi- eller ekspeditionstjeneste ved den statslige og kommunale forvaltning.

Der henvises i øvrigt til lovforslaget med tilhørende betænkning og bemærkninger.

Som det fremgår af vedlagte skrivelse af 18/2 d.å. fra Forsvarets Lægekorps, *) har man i tidens løb i ikke så få tilfælde haft vanskeligheder med indkaldte værnepligtige, der er udskrevet til sanitetstropperne i henhold til CA-lovens § 10 (delvise nægtede). Vanskelighederne har dels bestået i, at sådanne værnepligtige efter mødet har nægtet at deltage i den (begrænsede) våbenuddannelse, dels haft som årsag, at nogle af de indkaldte af religiøse grunde har ønsket tjenestefrihed på visse ugedage og i særlige perioder.

Det er Forsvarsministeriets opfattelse, at man fortsat må anerkende, at værnepligtige af samvittighedsgrunde ser sig ude af stand til at deltage i den uddannelse, som almindeligvis gives i forsvaret med henblik på deltagelse i kamp handlinger, men på den anden side ikke er uvillige til at lade sig uddanne til varetagelse af de funktioner, som påregnes at skulle ud-

føres af sanitetstropperne i krig. Man bør derfor bibeholde adgangen til udskrivning til sanitetstropperne af sådanne værnepligtige. På den anden side bør det være en absolut forudsætning for udskrivningen til sanitetstropperne af sådanne samvittigheds-folk, at de erklærer sig villige til at gennemgå den uddannelse i våbenbrug, som finder sted i sanitetstropperne. Problemet har i øvrigt været berørt over for udskrivningskredsene med det resultat, at man nu afkræver de pågældende værnepligtige underskrift på en erklæring om, at de er indforstået med, at der finder en vis våbenuddannelse sted i sanitetstropperne. Der er derfor grund til at antage, at der fremtidig ikke vil kunne forekomme forholdsmæssigt flere vægringer imod våbenuddannelse i sanitetstropperne end i andre tjenestegrene.

Når spørgsmålet om de værnepligtige, der på grund af religiøs overbevisning vægrer sig ved at forrette tjeneste på visse ugedage og i visse perioder, er fremdraget i denne forbindelse, skyldes det, - som anført i lægekorpsets skrivelse - at dette forhold medfører uforholdsmæssigt store vanskeligheder for korpset, idet dets personel er fordelt med få personer til hvert tjenestested, således at det er til væsentlig ulempe for tjenesten, såfremt der skal tages særlige hensyn af denne art til nogle af de værnepligtige.

For forsvaret som helhed må i øvrigt fortsat gælde den regel, at der ikke forud for indkaldelsen kan gives generelt tilsagn om, at der vil kunne påregnes givet frihed ud over eller på andre tidspunkter end den frihed, der normalt gives alle værnepligtige, idet alle på lige fod bør deltage i øvelsesvirksomhed, vagt og beredskabstjeneste.

Bestemmelsen i CA-lovens § 10 om, at værnepligtige af samvittighedsgrunde kan begære sig overført til hjælpetropperne, bør ophæves, dels fordi der ikke udskrives til hjælpetropperne, dels fordi Forsvarsministeriet for tiden forbereder at lade begrebet hjælpetropper bortfalde.

Nævnte bestemmelse bør efter Forsvarsministeriets mening ikke erstattes af en hjemmel til, at værnepligtige af samvittighedsgrunde kan begære sig udskrevet og indkaldt til garnisonstropperne. Uddannelsen i garnisonstropperne, bl.a. i våbenbrug, er ganske vist ikke så omfattende som i de øvrige tjenestegrene, men tager dog sigte på de værnepligtiges deltagelse i visse

*) Ikke medtaget her.

egentlige kamphandlinger, og en begæring om indkaldelse til garnisonstropperne af samvittighedsgrunde vil derfor vanskeligt kunne opfattes som andet end en spekulation i den kortere tjenestetid (10 måneder) uden risiko for udtagelse til befalingsmandsuddannelse og deraf følgende tjenestetidsforlængelse.

Som svar på det i indledningen citerede spørgsmål 3 skal Forsvarsministeriet bl.a. henviser til, at værnskommandoerne i vedlagte skrivelser *) samstemmende har erklæret, at man ikke vil kunne finde anvendelse for den uddannelse, der er bibragt en til civilt arbejde indkaldt værnepligtig, såfremt denne begærer sig tilbageført til forsvaret, og at man derfor

må lade ham gennemgå en uddannelse af samme varighed som den for forsvarets andre værnepligtige gældende i vedkommende tjenestegren.

Forsvarsministeriet kan tiltræde værnskommandoernes udtalelser om dette spørgsmål. Det er i øvrigt Forsvarsministeriets indtryk, at begæringer fra tjenstgørende CA-pligtige om tilbageførelse til værnepligtstjenesten i forsvaret er så sjældent forekommende, at der ikke skønnes at være behov for regler af den omhandlede art.

P. M. V.
K. G. Konradsen

J. Larsen

*) Ikke medtaget her.

CIVILFORSVARSSTYRELSEN.
 København 0, den 5. oktober 1966.
 Stockholmsgade 27
 Tria 6545

I skrivelse af 22. november 1965 har udvalget anmodet civilforsvarsstyrelsen om at ville besvare en række spørgsmål vedrørende de civile arbejdspligtiges forhold til **civilforsvaret**.

Udvalgets skrivelse er herfra tilstillet civilforsvarskorpsets afdelinger til udtalelse, herunder tilvejebringelse af de af udvalget ønskede statistiske oplysninger, jfr. vedlagte kopi af civilforsvarsstyrelsens skrivelse af 7. december 1965. *)

Idet man vedlægger et antal fotokopier af de fra afdelingerne modtagne udtalelser, *) som civilforsvarsstyrelsen i det store og hele kan tilslutte sig, og derfor kan henvise til, skal man meddele følgende besvarelse af de af udvalget stillede spørgsmål.

Spørgsmål 1: Finder civilforsvarsstyrelsen, at der bør indføres en adgang for værnepligtige, der er udskrevet til civilforsvarskorpset, til at begære sig fritaget for tjeneste i dette, såfremt de pågældende finder, at en sådan tjeneste strider imod deres samvittighed?

Svar: Civilforsvarsstyrelsen må principielt holde for, at der ikke kan tages hensyn til anbringender fra værnepligtige om, at tjeneste i civilforsvaret strider imod deres samvittighed, idet denne humanitære tjeneste ikke bør kunne give anledning til nogen samvittighedskonflikt. Erfaringerne har imidlertid vist, at samvittighedskonflikter hos værnepligtige ikke blot kan vedrøre spørgsmålet om uddannelse i våbenbrug, men også kan have relation til den særlige disciplin og organisationsform, som er nødvendig også i et humanitært korps, når det skal kunne virke effektivt under krigsforhold.

Da værnepligtige af sidstnævnte kategori som regel har betydelige tilpasningsvanskeligheder i civilforsvarskorpset, ville det være hensigtsmæssigt, om sessionerne - i det omfang, de efter de foreliggende oplysninger har mulighed derfor

-undgår at udskrive sådanne værnepligtige til civilforsvarskorpset, men i stedet udskriver dem til tjeneste ved et af de militære værn. Herved kan man holde muligheden åben for, at den enkelte kan begære sig overført til civilarbejde, hvilket som bekendt er udelukket for den, der er udskrevet til civilforsvarskorpset. For det tilfælde, at en værnepligtig med særlige tilpasningsvanskeligheder ikke begærer sig overført til civilarbejde, vil det også være en fordel, at han er udskrevet til en militær tjenestegren frem for til civilforsvarskorpset. De militære tjenestesteder har bedre muligheder for at undgå de disciplinbrydende virkninger af sådanne værnepligtiges tilstedeværelse. De militære forlægninger tæller normalt et væsentligt større antal værnepligtige på samme sted, hvorved værnepligtige med særlige tilpasningsvanskeligheder normalt vil udgøre en procentvis mindre del end ved civilforsvarskorpsets kaserner. Hertil kommer, at de militære chefer har flere og kraftigere disciplinarmidler (forskellige arrestformer) til rådighed og er udrustet med arbitrær straffemyndighed, hvilket giver mulighed for omgående reaktion over for brud på disciplinen.

Spørgsmål 2: Bør der i bekræftende fald også indføres en adgang til fritagelse for anden civilforsvarstjeneste?

Svar: Da spørgsmål 1 er besvaret benægtende, bortfalder besvarelsen af spørgsmål 2. Det skal dog bemærkes, at der under den kortvarige tjeneste i henhold til civilforsvarslovens § 31 som regel ikke når at opstå disciplinære problemer, således at ønsket om at undgå værnepligtige med særlige tilpasningsvanskeligheder er mindre udtalt inden for § 31-tjenesten end i civilforsvarskorpset.

Spørgsmål 3: Finder civilforsvarsstyrelsen, at den bestående adgang for værnepligtige, mod hvis samvittighed det strider at forrette militær-

*) Ikke medtaget her.

til tjeneste, og som derfor er overført til civilt arbejde, til at begære sig overført til tjeneste i civilforsvarskorpset bør opretholdes? I denne forbindelse skal man anmode oplyst, om disse værnepligtige frembyder større disciplinære vanskeligheder end de værnepligtige, der på sessionerne er udskrevet til at forrette tjeneste i civilforsvarskorpset. Man kunne således ønske sig en statistisk oversigt over, hvorvidt de pågældende gennemsnitlig gør sig skyldig i flere reglementsovertrædelser, der har medført disciplinærstraffe eller retsforfølgning, end de til civilforsvarskorpset udskrevne, f.eks. belyst ved en hel årgang af indkaldte.

Svar: Som det fremgår af besvarelsen af spørgsmål 1, vil der være visse militærnægtere, for hvem samvittighedskonflikten alene vedrører spørgsmålet om uddannelse i våbenbrug. Sådanne værnepligtige har aldrig været noget problem i civilforsvarskorpset, og der bør fremdeles være fuld adgang for disse til at begære sig overført til korpset. På den anden side ville det være ønskeligt, om adgangen til at begære sig overført kunne begrænses til »våbennægtere«, medens »disciplinnægtere« ikke burde have en sådan adgang. Man er imidlertid klar over, at der forekommer adskillige mellemtilfælde, og at det derfor kan være vanskeligt på forhånd med fornøden sikkerhed at bedømme en ansøger som »disciplinnægter«. For at undgå, at der kommer for mange værnepligtige med særlige tilpasningsvanskeligheder i civilforsvarskorpset, jfr. bemærkningerne ovenfor ad spørgsmål 1, kunne man tænke sig, at der ikke blot som hidtil bliver adgang for den enkelte værnepligtige til at begære sig tilbageført til civilt arbejde, men også for korpsets afdelinger til at indstille en værnepligtig, der har udvist særlige tilpasningsvanskeligheder, tilbageført til civilt arbejde.

Man vedlægger en samlet oversigt *) over de af udvalget ønskede statistiske oplysninger. Man skal ved vurderingen af disse oplysninger henvende opmærksomheden på det af flere af korpsets afdelinger påpegede forhold, at de CA-pligtige i kraft af et gennemgående højere intelligens- og aldersniveau end de øvrige værnepligtige er i stand til at forøge antallet af disciplinærstraffe ved en afdeling uden selv at pådrage sig straf.

*) Se underbilag.

Spørgsmål 4: Ville civilforsvarsstyrelsen kunne gå ind for en ordning, hvorefter alle værnepligtige, der af samvittighedsmæssige grunde begærer sig fritaget for militærtjeneste, sættes til tjeneste i civilforsvarskorpset.

Svar: Som det allerede vil fremgå af besvarelsen af de foregående spørgsmål, må dette spørgsmål besvares benægtende. En gennemførelse af den skitserede ordning ville være aldeles ødelæggende for disciplinen og uddannelsen i civilforsvarskorpset. Allerede med det nuværende kontingent af CA-pligtige er vanskelighederne store, ved enkelte afdelinger endda for store. De hidtidige mindretal af CA-pligtige ved korpsets kaserne har i alt for høj grad formået at præge tonen og forstyrre ro og orden til skade for uddannelsen og til skade for tillidsforholdet mellem befalingsmænd og menige. Den væsentlige forøgelse af antallet af CA-pligtige ved korpsets tjenestesteder, som forslaget ville medføre, må forventes at ville øge de bestående vanskeligheder i et sådant omfang, at de for en kasernetilværelse nødvendige minimumskrav til disciplin og orden ikke vil kunne opfyldes.

Spørgsmål 5: Har civilforsvarsstyrelsen i øvrigt bemærkninger til den gældende ordning eller med hensyn til en eventuel nyordning?

Svar: Der er fra flere værnepligtiges side givet udtryk for, at sessionerne ved besvarelse af forespørgsler om tjenesten i civilforsvarskorpset ikke i tilstrækkelig grad præciserer, at der er tale om en kasernetjeneste, som vel ikke indbefatter uddannelse i våbenbrug eller andre militære fag, men som er – og nødvendigvis må være – organiseret på tilsvarende måde som tjenesten på en militær kaserne. En i denne henseende ufyldstgørende vejledning af værnepligtige, der på sessionerne søger oplysning om disse forhold, kan bevirke, at der tilgår korpsets tjenestesteder værnepligtige, som ville have foretrukket civilt arbejde, hvis de var blevet bedre orienteret.

Den værnepligtige, der får tilladelse til at aftjene værnepligt i civilforsvarskorpset i stedet for at udføre civilt arbejde, opnår en reduktion i tjenestetiden på 4 måneder i forhold til den militære tjenestetid og på 9 måneder i forhold til tjenestetiden ved civilt arbejde. Man har begrundet formodning om, at et stort antal ansøgninger om overførelse til civilforsvarskorpset alene eller i overvejende grad er motiveret med ønsket om kortere tjenestetid. Det ville

være ønskeligt, omend næppe gennemførligt, om sådanne ansøgninger kun kunne imødekommes på vilkår, at tjenestetiden ikke reduceres.

Man vedlægger til udvalgets orientering fotokopi af en sag, *) hvor en CA-pligtig ved Nordsjællandske CF-kolonne har ansøgt om midlertidig hjemsendelse. Sagen giver efter civilfor-

svarsstyrelsens opfattelse et karakteristisk eksempel på indstillingen hos et stort antal af de CA-pligtige, som opnår tilladelse til at aftjene værnepligt i civilforsvarskorpset i stedet for at udføre civilt arbejde.

Schultz.

*) Ikke medtaget her.

Statistiske oplysninger vedrørende CA-pligtige i CF-korpset, årgang 1964.

	Ialt	Sæby	Herning	Haderslev	Fyn	Hillerød	Næstved	Bornholm
Antal fremmødte	1040	216	90	206	116	207	104	101
heraf CA	102 (10 ⁰ / ₀)	7	8	20	12	22	8	25
Antal fuldført klasse A	887	194	82	176	108	182	80	65
heraf CA	85 (10 ⁰ / ₀)	2	8	20	12	20	7	16
Antal fuldført klasse B	560	121	0*)	131	63	113	66	66
heraf CA	62 (11 ⁰ / ₀)	3	0*)	20	5	12	6	16
Antal disciplinarmidler	994	96	40	144	68	349	113	184
heraf CA	116 (12 ⁰ / ₀)	2	5	13	5	28	6	57
Antal politisager	35	3	1	0	0	15	6	10
heraf CA	4 (11 ⁰ / ₀)	0	1	0	0	1	0	2

*) Afgivet til andre afdelinger, medregnet ved disse.